

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલતમાં

સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી ક્રમાંક ૩૩૪૮/ ૨૦૦૧

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી કે.એસ. ઝવેરી

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવા અંગેની પરવાનગી આપવી જોઈએ કે કેમ?	
૨	પત્રકારને સંદર્ભિત કરવા કે નહીં?	
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦ના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	
૫	શું આ સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવાનું છે?	

=====

એસ્સાર સ્ટીલ લિ. તથા અન્ય અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ભારત સંઘ, સચિવ મારફતે તથા અન્ય સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ :

અરજદારો વતી મેસર્સ નાણાવટી એસોસિયેટ્સના વકીલો.શ્રી કે.એસ. નાણાવટી, પરિષ્ઠ વકીલ સાથે શ્રી એસ.એન. ઠક્કર, કુણાલ કે. નાણાવટી

સામાવાળા નં. ૧ વતી શ્રી જીતેન્દ્ર મલકાન, ભારતના આસિસ્ટન્ટ સોલિસિટર જનરલ, શ્રીમતી વસવદત્તા ભટ્ટ સાથે.

સામાવાળા નં. ૨ વતી શ્રી કાર્તિકેય ઠાકર, મેસર્સ ત્રિવેદી અને ગુપ્તા વતી.

સામાવાળા નં. ૩, ૪ અને ૫ વતી શ્રી દુશ્યંત એ. દવે, પરિષ્ઠ વકીલ, સાથે શ્રી એસ.એસ. પાનેસર,

=====

કોરમ :માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી કે.એસ. ઝવેરી

તારીખ :૧૧ /૧૦/૨૦૦૫

સી.એ.વી. ચુકાદો

૧.૦ અરજીમાં પક્ષકારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ વિવિધ વાંધાઓનો વિચાર કરતી વખતે, આ અદાલતના વિચાર માટે જે અનુસંગી મુદ્દાઓ ઊભા થયા છે તે આ છે: (૧) શું રાષ્ટ્રીય અર્થતંત્રના વિકાસને વેગ આપવા ના હેતુથી સ્થાપિત સરકારની એકાધિકારવાળી કંપનીએ તેના કાર્યોના નિર્વહ દરમિયાન માત્ર નફાખોરીના હેતુ પર જ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ, અને (૨) શું આવી કંપનીને નીતિ સંબંધિત બાબતોમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલ નિર્દેશોથી વિમુખ થવાની અને માત્ર અતિરિક્ત નફો કમાવવાના એકમાત્ર હેતુસર મનસ્વી તથા અયોગ્ય રીતે વર્તવાની સત્તા છે.

૨.૦ અરજદાર એસ્સાર સ્ટીલ લિમિટેડે તા. ૧.૫.૨૦૦૧ ની નોટિસ, જેના દ્વારા સામાવાળા ક્રમાંક ૩ થી ૫ એ પરિવહન શુલ્કની બિનચુકવણીના આધાર પર ગેસના પુરવઠાનો વિરોધ કરવાની માંગ કરી છે, તે રદ કરવા માટે પ્રાર્થના કરી છે; સામાવાળાઓ, તેમના અધિકારીઓ અને સેવકોને તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧, ૧૮.૯.૧૯૯૭ અને ૩૦.૯.૧૯૯૭ ના સરકારી કિંમત નિર્ધારણ આદેશોના વિરુદ્ધ કોઈપણ રીતે કાર્યવાહી કરતા રોકવા માટે; સામાવાળા ક્રમાંક ૧ દ્વારા રચાયેલ સમિતિએ તા. ૫.૪.૧૯૯૯ ના રોજ આપેલી ભલામણોના અનુસંધાનમાં સામાવાળા ક્રમાંક ૧ દ્વારા જારી કરાયેલા તા. ૨૧.૫.૧૯૯૯ અને ૫.૭.૧૯૯૯ ના આદેશો અમલમાં મૂકવા તથા તે આદેશોને અનુરૂપ સુધારેલા બિલો જારી કરવા સામાવાળાઓને દિશાનિર્દેશ આપવા માટે; એવું ઠરાવવું અને

જાહેર કરવું કે અરજદાર કંપની એક્સ-એચબીજે પાઈપલાઈન મારફતે ગેસના પુરવઠા માટે પરિવહન શુલ્ક અથવા કિંમત ચૂકવવા જવાબદાર નથી અને એવું પણ ઠરાવવું તથા જાહેર કરવું કે સામાવાળા ક્રમાંક ૩ થી ૫ ને સામાવાળા ક્રમાંક ૧ દ્વારા સમયાંતરે જારી કરાયેલા કિંમત નિર્ધારણ આદેશોના વિરુદ્ધ કોઈપણ કિંમત અથવા શુલ્ક વસૂલવાનો હક નથી.

૩.૦ આ અરજીમાં ઉઠાવવામાં આવેલા વિવાદાસ્પદ મુદ્દાઓનો નિર્ણય કરવા માટે, હાલની અરજી દાખલ થવા સુધી દોરી ગયેલ હકીકતો નીચે મુજબ રજૂ કરવી આવશ્યક છે:

૩.૧ અરજદાર મેસર્સ એસ્સાર સ્ટીલ લિમિટેડ ભારતીય કંપનીઓ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ સ્થાપિત અને નોંધાયેલ એક જાહેર લિમિટેડ કંપની છે, જે સુરત ખાતે સ્પોન્જ આયર્ન અને સ્ટીલના ઉત્પાદનના વ્યવસાયમાં સંકળાયેલ છે. તે સમયે, તા. ૧૦.૧૦.૧૯૮૬ ના ફાળવણી પત્ર દ્વારા અરજદારને દઢ આધારે ૦.૫૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. ગેસ ફાળવવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ, તા. ૬.૮.૮૭ ના ફાળવણી પત્ર દ્વારા અરજદારને ફોલ બેક આધારે ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. ગેસ ફાળવવામાં આવ્યો હતો. સ્ટીલ કોમ્પ્લેક્સ વર્ષ ૧૯૮૯-૯૦ માં માત્ર આ કારણે સ્થાપવામાં આવ્યો હતો કે હજીરા ખાતે કુદરતી ગેસ પ્રચુર પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ હતો અને જરૂરી માંગના

અભાવે મોટાભાગનો ગેસ અવપરાયેલો રહ્યો હતો. તેથી, અરજદાર કંપનીએ હજુરા ખાતે ઉપરોક્ત સ્ટીલ કોમ્પ્લેક્સ રૂ. ૬૦૦૦ કરોડના પાયાભૂત ખર્ચે સ્થાપ્યો હતો, કારણ કે એવું જણાય છે કે ઓ.એન.જી.સી./ભારત સરકાર તરફથી આ પ્રકારની ખાતરી આપવામાં આવી હતી કે ગેસના પુરવઠા માટેની કિંમત એવી રહેશે જે ભારત સરકાર સમયાંતરે નક્કી કરે. અરજદારના જણાવ્યા મુજબ, ઉપરોક્ત ખાતરીના આધારે જ અરજદારે ઉપરોક્ત રકમનું મૂડીરોકાણ કર્યું છે અને પ્રત્યક્ષ/પરોક્ષ રોજગાર તેમજ અનુસંગિક પ્રવૃત્તિઓને કારણે આશરે ૧૦૦૦૦ લોકો પોતાના જીવનનિર્વાહ માટે અરજદાર કંપની પર નિર્ભર છે.

૩.૨ સામાવાળા નં.૧ કેન્દ્રીય સરકાર છે, અર્થાત પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ વિભાગ (હવે પછી એમઓપીએનજી તરીકે ઓળખવામાં આવશે), જે સામાવાળા નં.૨ ઓઈલ એન્ડ નેચરલ ગેસ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (હવે પછી ઓએનજીસી તરીકે ઓળખવામાં આવશે) પર નિયંત્રણ રાખે છે, જેનો સમાવેશ ઓએનજીસી અધિનિયમ હેઠળ ૧૯૫૮ માં કરવામાં આવ્યો હતો.

૩.૩ સામાવાળા ક્રમાંક ૩ ગેસ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ (પછીથી જેને ગેઈલ તરીકે ઓળખવામાં આવશે) છે, જેની સ્થાપના કુદરતી ગેસના પરિવહન અને બજારીકરણના હેતુસર કરવામાં આવી છે, અને સામાવાળા ક્રમાંક ૪ અને ૫ સામાવાળા ક્રમાંક ૩ ના અધિકારીઓ છે. ગેઈલની સ્થાપના ભારત સરકાર દ્વારા

કુદરતી ગેસ સંબંધિત અન્વેષણોત્તર અને ઉત્પાદનોત્તર વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ, જેમકે ગેસ તથા તેના અંશો અને ઉપઉત્પાદનોનું પરિવહન, પ્રક્રિયા, વિતરણ અને બજારીકરણ, સંભાળવા માટે કરવામાં આવી હતી. ગેસના પ્રસારણ અને બજારીકરણ ક્ષેત્રે તે પ્રભુત્વસભર સ્થિતિ ધરાવે છે. ગેઈલ ભારતમાં ગેસ વ્યવસાયના આશરે ૯૫% હિસ્સાનું સંચાલન કરે છે અને ગેસ ઉત્પાદનમાં અનુમાનિત સર્વ વધારો સમાવી શકાય તે માટે ગેસ પ્રસારણ અને પ્રક્રિયા સુવિધાઓમાં તેનું નોંધપાત્ર મૂડીરોકાણ છે. તેણે મજબૂત વ્યવસ્થાપન ક્ષમતાઓ દર્શાવી છે. રાષ્ટ્રીય અર્થતંત્રના હિતાર્થે કુદરતી ગેસ અને તેના અંશોના અસરકારક તથા આર્થિક ઉપયોગને વેગ આપવો અને તેનો શ્રેષ્ઠતમ ઉપયોગ સુનિશ્ચિત કરવો, એ ગેઈલનું નિગમ ધ્યેય છે. તેણે હઝીરા-બીજાપુર-જગદીશપુર પાઈપલાઈન (એચબીઝે પાઈપલાઈન) કાર્યરત કરી છે, જેણે પશ્ચિમ ભારતને મધ્ય અને ઉત્તર ભારત સાથે જોડ્યું છે. ૧૯૯૧માં ગેઈલે બીજાપુર ખાતે તેનો પ્રથમ એલપીજી પ્લાન્ટ બાંધ્યો હતો અને ૧૯૯૨માં ઓએનજીસીની ગેસ વિતરણ પાઈપલાઈનોનો કબજો સંભાળ્યો હતો. ગેઈલ તેની કુદરતી ગેસની જરૂરિયાતનો ૯૦% પુરવઠો ઓએનજીસી પાસેથી મેળવે છે અને બાકીનો ઓઆઈએલ પાસેથી મેળવે છે. ગેઈલનું મૂલ્યનિર્ધારણ ગેસના વાસ્તવિક ખર્ચ સાથે તેના પરિવહન શુલ્કના આધારે નક્કી થાય છે.

૩.૪ સામાવાળા ક્રમાંક ૨-ઓએનજીસીની પ્રવૃત્તિઓનું વિમુખીકરણ કરવા અને સામાવાળા ક્રમાંક ૨ને માત્ર પ્રાકૃતિક ગેસના ઉત્પાદન પર જ કેન્દ્રિત રાખવા અંગે કેન્દ્ર સરકારના નિર્ણયને ધ્યાનમાં રાખીને, સામાવાળા ક્રમાંક ૧એ “ગેસ લિંકેજ સમિતિ” (આગળ જઈને જેને જીએલસી તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવશે) રચી, જે ગેસના ફાળવણી અંગે નિર્ણય લેવા માટેની આંતર-મંત્રાલયીય સમિતિ છે. ઓએનજીસીએલ અને જેવી કન્સોર્ટિયમો દ્વારા ઉત્પાદિત ગેસનું બજારીકરણ ગેઈલ દ્વારા કરવામાં આવે છે. ઓઆઈએલ દ્વારા ઉત્પાદિત ગેસનું બજારીકરણ ઓઆઈએલ પોતે કરે છે, સિવાય કે રાજસ્થાનમાં, જ્યાં ગેઈલ તેની ગેસનું બજારીકરણ કરે છે. આ મંત્રાલય દ્વારા ગ્રાહકોને ગેસનું ફાળવણી ગેસ લિંકેજ સમિતિની ભલામણોના આધારે કરવામાં આવે છે, જે આયોજન આયોગ તથા નાણાં, વીજળી, રસાયણ અને ખાતર તેમજ સ્ટીલ મંત્રાલયોના પ્રતિનિધિઓ ધરાવતી આંતર-મંત્રાલયીય સમિતિ છે. ૧૯૮૬ પહેલાં સામાવાળા ક્રમાંક ૨ પ્રાકૃતિક ગેસની કિંમત નક્કી કરતો હતો અને કિંમતોમાં ગંભીર અસંગતતાઓ હતી તથા ગ્રાહકો સાથે ભેદભાવપૂર્ણ વર્તન કરવામાં આવતું હતું. પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને, સામાવાળા ક્રમાંક ૧એ પ્રાકૃતિક ગેસ માટે નિશ્ચિત કિંમત રાખવાનો નિર્ણય કર્યો. તા. ૩૦.૧.૧૯૮૭ના પરિપત્ર દ્વારા, પેટ્રોલિયમ અને પ્રાકૃતિક ગેસ મંત્રાલયે ગેસની કિંમત નિશ્ચિત કરી, જે કિંમતમાં રોયલ્ટી, કરો, શુલ્કો અને અન્ય વૈધાનિક આદાયોનો સમાવેશ કરેલ નહોતો અને ઉક્ત કિંમત તાત્કાલિક અસરથી અમલમાં મુકવામાં આવી.

૩.૫ અરજદાર અને સામાવાળા ક્રમાંક ૨ વચ્ચે ૨૪.૧.૧૯૯૦ના રોજ, ૧૯૮૭ના ભાવ આદેશ હેઠળ નિર્ધારિત ભાવ પર, ૧૦ વર્ષના ગાળામાં (૧) દઢ આધાર પર ૦.૫૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. ગેસ અને (૨) ફૉલબેક આધાર પર, એટલે કે ઉપલબ્ધ થાય ત્યારે અને જેટલો ઉપલબ્ધ થાય તેટલો, ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. ગેસની પુરવઠા માટે કરાર કરવામાં આવ્યો હતો. જથ્થો, કરારનો ગાળો, ભાવ તથા અન્ય વિગતો તે કરારનો ભાગ છે, જે અરજદાર સાથે પરિશિષ્ટ-એ તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. “દઢ આધાર”નો અર્થ એવો થાય કે ગેસનો પુરવઠો નિયમિત રહેશે અને “ફૉલબેક”નો અર્થ એવો થાય કે ગેસનો પુરવઠો ઉપલબ્ધતા મુજબ કરવામાં આવશે. ૨.૬.૧૯૯૦ના રોજ સામાવાળા ક્રમાંક ૨એ અરજદારને એક પત્રવ્યવહાર મોકલી તેમાં જણાવ્યું હતું કે ફૉલબેક આધારે પુરવઠો કરી શકાય એવો કોઈ વધારાનો ગેસ ઉપલબ્ધ નથી, પરંતુ જો અરજદારને ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. કરતાં વધુ જથ્થાનો ગેસ જરૂરી હોય, તો સામાવાળા મુક્ત ગેસ કૂવાઓ કાર્યરત કરીને માંગ પૂર્ણ કરવાનો પ્રયત્ન કરી શકે, અને તે માત્ર ત્યારે જ સંભવ થશે જ્યારે અરજદાર ૦.૫૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. સુધીના ગેસ માટે પૂર્ણ ભાવ ચૂકવવા તૈયાર હોય. જણાવેલ પત્રવ્યવહારના પ્રતિસાદરૂપે અરજદારે જવાબ આપ્યો હતો કે અરજદારને ૦.૫૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. કરતાં ઘણો વધુ ગેસ જરૂરી હતો અને જો સામાવાળા નિગમ વધારાના જથ્થાનો પુરવઠો ફૉલબેક આધારે કરવામાં સક્ષમ ન હોય, તો તેના પાસે પૂર્ણ દરે વધારાનો જથ્થો લેવા

સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ રહેશે નહીં અને તેથી ઓ.એન.જી.સી. વધારાના જથ્થાનો પુરવઠો ચાલુ રાખે અને પૂર્ણ દર વસૂલે. અરજદારની વિનંતિને ધ્યાનમાં લઈને સામાવાળા ક્રમાંક ર અંશે વિશેષ વ્યવસ્થાઓ કરી અને અરજદારને વધારાના જથ્થાનો ગેસ પુરવઠો કરવા માટેની જરૂરી વિધિઓ પૂર્ણ કરી.

૩.૬ સામાવાળા ક્રમાંક ર ઓએનજીસી ને સંબોધિત તા. ૨૦.૮.૧૯૯૦ ના પત્ર દ્વારા અરજદારે તેમને જાણ કરી હતી કે પેટ્રોલિયમ અને નેચરલ ગેસ મંત્રાલય તરફથી ફોલબેક આધાર પર ૦.૩૫ એમએમએસસીએમડી ની વધારાની જથ્થાની પુરવઠા બાબતે નિશ્ચિત પ્રતિબદ્ધતા છે. ઉક્ત સંદેશાના પ્રતિઉત્તર સ્વરૂપે સામાવાળા ક્રમાંક ર એ તેમના તા. ૩૦.૮.૧૯૯૦ ના પત્ર દ્વારા દર્શાવ્યું હતું કે વધારાનો ગેસ આપવા માટે વિશેષ વ્યવસ્થાઓ કરવામાં આવી હોવાથી, અરજદાર ઇન્વોઈસ મુજબ ચુકવણી કરવા બંધાયેલ છે. તા. ૪.૯.૧૯૯૦ ના રોજ અરજદારને ફર્મ આધાર પર ૦.૯૦ એમએમએસસીએમડી ગેસ ફાળવવામાં આવ્યો હતો. અરજદારે તા. ૬.૧૦.૧૯૯૦ નો પત્ર સામાવાળા ક્રમાંક ર ને લખી તે બાબતની પુષ્ટિ કરી હતી કે તેઓ સમગ્ર જથ્થા માટે નિર્ધારિત ભાવ ચૂકવવા તૈયાર છે. અરજદારને ફર્મ આધાર પર ૦.૯૦ એમએમએસસીએમડી ગેસના વધુ પુરવઠાની જરૂરિયાત હોવાથી, અરજદાર અને સામાવાળા ક્રમાંક ર વચ્ચે તા. ૨૦.૮.૧૯૯૧ એ અગાઉના તા. ૨૪.૧.૧૯૯૦ ના કરારના સુધારા સ્વરૂપે ફર્મ આધાર પર ૦.૯૦ એમએમએસસીએમડી ગેસના વધારાના પુરવઠા માટે એક

કરાર અમલમાં મુકવામાં આવ્યો હતો. આ વધારાનો પુરવઠો અરજદારની નિકાસમુખી એકમ માટે હતો. ઉક્ત કરારમાં જોગવાઈ હતી કે ગેસનો ભાવ ભારત સરકાર દ્વારા સમયાંતરે લેવાયેલા નિર્ણય મુજબ રહેશે. આને ધ્યાનમાં લેતાં, ફોલબેક આધાર પરનો ફાળવણીનો તા. ૨૪.૧.૧૯૯૦ ના કરાર હેઠળની ૦.૩૫ રદ કરવામાં આવી હતી અને કુલ માત્રા ૦.૫૦ (ધરેલું) + ૦.૯૦ (ઈ.ઓ.યુ.) નિશ્ચિત આધાર પર હતી. આથી વધુ કોઈપણ વધારાની માત્રા માટે સમાન ભાવ લાગુ પડતો હતો. સુધારેલ અનુસૂચિ-૨ નીચે મુજબ છે:

"ગેસની કિંમત: (૧) ગેસની કિંમત ભારત સરકાર દ્વારા સમયાંતરે લેવામાં આવતા નિર્ણય અનુસાર રહેશે. સરકારનો નિર્ણય પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી, ખરીદદારે ગેસના પ્રતિ એક હજાર (૧૦૦૦) માનક ઘન મીટર દીઠ માત્ર એક હજાર ચારસો રૂપિયા (રૂ.૧૪૦૦/) ના દરે ચુકવણી કરવી પડશે, જે બાબતમાં ભારત સરકારનો નિર્ણય પ્રાપ્ત થવા પર તે મુજબ સમાયોજિત કરવામાં આવશે. આ કિંમત આ કરાર હેઠળ પૂરો પાડવામાં આવનારી ગેસની સંપૂર્ણ જથ્થા માટે, જેમાં દરરોજ ૧૪,૦૦,૦૦૦ એમએચી વધુ જથ્થો પણ સમાવેશ પામે છે, વસૂલ કરવામાં આવશે."

૩.૭ ભારત સરકારે કિંમત આદેશ ક્રમાંક નં.એલ૧૨૦૧૫/૨/૮૮જીપી, તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ બહાર પાડ્યો હતો, જેમાં ૧.૧.૧૯૯૨થી કુદરતી ગેસની કિંમતમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. સંબંધિત કલમો નીચે મુજબ છે:

“(i) સ્થલઆધારિત ગેસની કિંમત તથા અપતટીય ગેસ માટે લેન્ડફોલ બિંદુએ, રૂ.૧૫૫૦/૧૦૦૦ ક્યુ. મી. રહેશે.

(ii) ઉપરોક્ત કિંમતોમાં ત્રણ વર્ષના સમયગાળા માટે દરેક વર્ષના અંતે રૂ. ૧૦૦/૧૦૦૦ ઘન મીટરનો વધારો કરવામાં આવશે, અર્થાત્, લેન્ડફોલ પોઈન્ટ્સ પર ઓનશોર ગેસ અને ઓફશોર ગેસની કિંમતો તા. ૧.૧.૧૯૯૩ થી અમલમાં રૂ. ૧૬૫૦/૧૦૦૦ ઘન મીટર, તા. ૧.૧.૧૯૯૪ થી અમલમાં રૂ. ૧૭૫૦/૧૦૦૦ ઘન મીટર અને તા. ૧.૧.૧૯૯૫ થી અમલમાં રૂ. ૧૮૫૦/૧૦૦૦ ઘન મીટર રહેશે.

(iii) એચબીઝે પાઈપલાઈનની સાથે, પ્રાકૃતિક ગેસનો ભાવ અનુસંગરૂપે રૂપિયા ૨૪૦૦/૧૦૦૦ ક્યુ. એમટીએસ. રહેશે, જે ૧.૧.૧૯૯૨થી અમલમાં આવશે, અને રૂપિયા ૨૫૦૦, રૂપિયા ૨૬૦૦ અને રૂપિયા ૨૭૦૦ અનુક્રમે ૧.૧.૧૯૯૩, ૧.૧.૧૯૯૪ અને ૧.૧.૧૯૯૫થી અમલમાં આવશે.”

૩.૮ ઓએનજીસીએ, ભારત સરકારના નિર્દેશો હેઠળ, પોતાની ગેસ માર્કેટિંગની કામગીરી સમાન શરતો અને નિયમો પર ૧૬.૫.૧૯૯૨ના રોજ ગેઇલને હસ્તાંતરિત કરી હતી. ગેઇલને ભારત સરકાર દ્વારા ગેસના પરિવહન, પુરવઠા અને માર્કેટિંગની કામગીરી સોંપવામાં આવી છે. જોકે, વિવિધ ઉપભોક્તાઓને ફાળવણી તેમજ પુરવઠો કરવાનાં ગેસના જથ્થા અંગે નિર્ણય લેવા માટે ગેસ લિન્કેજ કમિટી સત્તાધિકારી છે.

૩.૯ પક્ષકારો વચ્ચે ૧.૧.૧૯૯૩ના રોજ એક કરાર કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં અનુચ્છેદ ૧૦.૦૪ નીચે મુજબ છે:

“૧૦.૦૪ ઉપરોક્ત કલમ ૧૦.૦૧(૧) અને ૧૦.૦૧(બી) તેમજ ૧૦.૨ માં દર્શાવેલ ગેસની કિંમતમાં સેવા શુલ્ક, રોયલ્ટી, કર, શુલ્કો અને હાલમાં લાગુ પડતા અથવા ભાવિમાં કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર અથવા નગરપાલિકા અથવા અન્ય કોઈ સ્થાનિક સત્તામંડળ અથવા સત્તામંડળો દ્વારા લાદવામાં આવનાર અન્ય તમામ કાયદેસર લેવીનો સમાવેશ થતો નથી, જે ઓએનજીસી દ્વારા વેચનારને ગેસના વેચાણ પર અથવા વેચનાર દ્વારા ખરીદદારે ગેસના વેચાણ પર ચૂકવવાપાત્ર હોય, અને જેનો ભાર ઉપરોક્ત કિંમત ઉપરાંત ખરીદદારે વહન કરવાનું રહેશે.

૩.૧૦ અરજદાર કંપની અને ગેઈલ વચ્ચે ઇ.ઓ.યુ. પ્રોજેક્ટ માટે ૦.૯૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. પુરવઠા માટેનો નવો કરાર, ઓ.એન.જી.સી. સાથેના તા. ૨૦.૮.૧૯૯૧ ના મૂળ કરારને બદલીને કરવામાં આવ્યો હતો. નવા કરારમાં એવું પણ જોગવાયું હતું કે ૧૦૦૦ એસ.સી.એમ. નો ભાવ ભારત સરકારના તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ ના ભાવનિર્ધારણ આદેશ મુજબ રહેશે અને ભારત સરકારના નિર્દેશો, સૂચનાઓ, આદેશો વગેરે મુજબ ગેસના ભાવમાં સુધારો કરવાનો અધિકાર ગેઈલને રહેશે. આ કરાર હેઠળ ગેઈલ, આ કરાર હેઠળ પુરવઠા કરવામાં આવેલ જથ્થા અંગે માત્ર ૧૦૦૦ એસ.સી.એમ. દીઠ રૂ. ૨૦/ મુજબ મીટરિંગ શુલ્ક વસૂલ કરતી આવી છે, જે વિવિધ સરકારી ભાવનિર્ધારણ આદેશો હેઠળ અનુમત્ય નથી. આ આક્ષેપ એવો છે કે આવા મીટરિંગ શુલ્ક અન્ય કોઈ ઉપભોક્તાઓ પાસેથી, અથવા અરજદાર કંપનીના મામલે પણ અન્ય જથ્થાઓ અંગે વસૂલવામાં આવતા નથી. ઓ.એન.જી.સી. સાથે હોય કે ગેઈલ સાથે, બધા કરારોમાં સ્પષ્ટપણે જાહેર કરવામાં આવ્યું છે કે ગેસના પુરવઠા માટેનો ભાવ ભારત સરકાર દ્વારા સમયે સમયે જારી કરવામાં આવતા નિર્દેશો, સૂચનાઓ, આદેશો વગેરે મુજબ રહેશે.

૩.૧૧ જાન્યુઆરી ૧૯૯૫માં ભારત સરકારે કુદરતી વાયુના ભાવનિર્ધારણના સમગ્ર પ્રશ્નની સમીક્ષા કરવા માટે શ્રી ટી.એલ. શંકરના અધ્યક્ષસ્થાને એક સમિતિની રચના કરી હતી. નોંધવું આવશ્યક છે કે ૧૯૯૩થી જ, કુદરતી વાયુની આવશ્યકતાને કારણે, અરજદારે હંમેશા ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.ને

ફોલબેક આધારમાંથી ફર્મ આધારમાં રૂપાંતરિત કરવા અને અરજદારના વિદ્યુત પ્લાન્ટ માટે ફાળવણી કરવા વિનંતી કરી હતી. અરજદારને તેમજ વી.એમ.સી., જી.એન.વી.એફ.સી., આઈ.પી.સી.એલ. અને જી.એસ.એફ.સી.ને ફાળવણી કરવામાં આવી હતી, જેઓ એચ.બી.જે. પાઈપલાઈનના ઉપભોક્તાઓ સમકક્ષ ગણવામાં આવે છે, અને તે ઉપભોક્તાઓ પોતાનાં પાઈપલાઈન દ્વારા તેમનો વાયુ લેતા નથી, જ્યારે અરજદાર લેન્ડફોલ પોઈન્ટ પરથી વાયુ મેળવે છે અને ત્યાંથી તે વાયુ તેમની પોતાની પાઈપલાઈન દ્વારા કારખાનામાં પહોંચાડવામાં આવે છે. ગેઈલે પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી વાયુ મંત્રાલયને તા. ૧૪.૩.૧૯૯૭નો પત્ર લખી જણાવ્યું હતું કે ગેઈલે અરજદાર કંપનીની ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. ફાળવણીને ફોલબેકમાંથી ફર્મ ફાળવણીમાં રૂપાંતરિત કરી છે, પરંતુ વિદ્યુત પ્લાન્ટ માટે ફાળવણી પર વિચારણા કરવા માટે કોઈ વધારાનો વાયુ ઉપલબ્ધ નથી અને ઓફશોર ક્ષેત્રોને કારણે જે વધારાનો વાયુ ઉપલબ્ધ છે તે પણ મર્યાદિત અવધિ માટે જ રહેશે.

૩.૧૨ અરજદાર કંપનીએ ગેઈલને તા. ૮.૨.૧૯૯૬નું પત્ર લખ્યું હતું, જેમાં બેકઅપ ફાળવણી (૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.)ને સ્થિર કરવાની અને ૫૧૫ એમ.ડબલ્યુ. વીજ ઉત્પાદન પ્લાન્ટને ગેસ ફાળવવાની બે બાકી રહેલી બાબતોનો ઉલ્લેખ કરતાં, અરજદાર કંપનીએ જણાવ્યું હતું કે અરજદાર કંપનીને તેના એક ગ્રાહક, અર્થાત્ એન.ટી.પી.સી., દ્વારા તેમના કાવસ પ્રોજેક્ટ અંગે એવી સલાહ આપવામાં આવી હતી કે તેઓ હજીરામાં તેમને ગેસ પુરવઠો કરવા

માટે ગેઈલને, આંક પૂર્વ-એચબિજેઈ પાઈપલાઈનના ભાવના આધારે, વધુ ભાવ ચૂકવવા સંમત છે અને અરજદારને એવી પણ સલાહ આપવામાં આવી હતી કે ઉપરોક્ત બે ભાવો માટે તેઓ એ જ ભાવ ચૂકવવા સંમત થાય. આગળ એવું પણ જણાવાયું હતું કે અરજદારને જાણ થઈ કે ભારત સરકારે ઔદ્યોગિક ગ્રાહકોને ગેસના ભાવોની સમીક્ષા કરવા માટે શ્રી ટી.એલ. શંકરની અધ્યક્ષતામાં એક સમિતિની નિમણૂક કરી છે. તેથી અરજદાર કંપનીએ જણાવ્યું હતું કે તેઓ જે ગંભીર પરિસ્થિતિમાં મુકાયેલા છે તે જોતા અને ઉપરોક્ત મુદ્દાઓનો તાત્કાલિક ઉકેલ લાવવાની આવશ્યકતા ધ્યાનમાં રાખતાં તથા તેમના ગ્રાહકની સલાહ મુજબ, અરજદાર કંપની શંકર સમિતિની ભલામણોના અંતિમ નિર્ધારણ અને અમલ સુધી, જે કુદરતી ગેસના તમામ વપરાશકર્તાઓને લાગુ પડે તેવી સમાન શરતો અને નિયમો પર ભાવ ચૂકવવા સંમત છે. અરજદાર કંપનીએ ઉક્ત પત્રમાં વિશેષરૂપે ઉલ્લેખ કર્યો હતો કે આવી પુરવઠો ભારત સરકાર દ્વારા નવો ભાવ આદેશ બહાર પાડવામાં આવે ત્યાં સુધી “એચબિજે ભાવ” પર રહેશે.

૩.૧૩ ગેસ લિન્કેજ સમિતિની ૨૮.૩.૧૯૯૬ના રોજ યોજાયેલી બેઠકની કાર્યવાહી નોંધમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

“... જીએલસી એ નોંધ્યું કે બીજા બાસેઈન-હઝીરા પાઈપલાઈનના કાર્યાન્વયન પછી હઝીરા અને એચબિજેએ સુધી ગેસના પુરવઠામાં નોંધપાત્ર સુધારો થયો છે ... વિવિધતા પરિબળ ૧૨.૫% થી વધુ જવાની

શક્યતા નથી (જે સ્વીકાર્ય માનવામાં આવે છે), ભલે ફોલબેક ફાળવણીઓ દબ કરવામાં આવે ત્યારબાદ પણ. ...”

તદનુસાર, જીએલસી એ નીચેની ફોલબેક ફાળવણીઓને દબ ફાળવણીઓમાં રૂપાંતરિત કરવાની મંજૂરી આપી:

૧. આઈપીસીએલ : ૦૯ એમએમએસસીએમડી
૨. જીએસએફસી : ૦.૪૫ એમએમએસસીએમડી
૩. એસ્સાર, ગુજરાત : ૦.૩૫ એમએમએસસીએમડી

૩.૧૪ સમિતિએ તેની ૧૬.૪.૧૯૯૬ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં કાર્યસૂચિ મુદ્દા ક્રમાંક ૬ અંગે નીચે મુજબ ઠરાવ કર્યો હતો:

“જી.એલ.સી.એ આઈ.પી.સી.એલ., જી.એસ.એફ.સી. અને એસ્સાર, ગુજરાતના હિતમાં કરાયેલ ફોલબેક ફાળવણીને દબ ફાળવણીમાં રૂપાંતરિત કરવાની દરખાસ્તનો વિચાર કર્યો. જી.એલ.સી.એ નોંધ્યું કે દ્વિતીય બાસેઈન-હઝીરા પાઈપલાઈન કાર્યાન્વિત થવાને અનુસંધાને હઝીરા અને એચ.બી.જે.ને ગેસના પુરવઠામાં નોંધપાત્ર સુધારો થયો છે. માંગ અને ઉપલબ્ધતાના વર્તમાન અનુમાનના દષ્ટિકોણે, વૈવિધ્ય ગુણાંક વધીને નીચે મુજબથી વધુ થવાની શક્યતા નથી. ફોલબેક ફાળવણીને નિશ્ચિત ફાળવણી તરીકે મંજૂર કર્યા પછી પણ ૧૨.૫% (જે સ્વીકાર્ય

માનવામાં આવે છે). જી.એલ.સી.એ વધુમાં નોંધ્યું કે સંબંધિત વહીવટી મંત્રાલયોએ આ એકમોની લાંબા સમયથી બાકી રહેલી માંગણીઓ, તેમની ફોલોઅપ ફાળવણીને નિશ્ચિત ફાળવણીમાં રૂપાંતરિત કરવા બાબતે, ભલામણ કરી છે.”

ગેસનો ભડકો થતો અટકાવવા માટે મંત્રાલયની સલાહ મુજબ વર્ષ ૧૯૯૭૯૮ દરમિયાન ગેસનું ફાળવણી ૧.૨૦ એમએમએસસીએમડી હતું. તે પછી, ભારત સરકારએ તેના તા. ૨૦.૫.૧૯૯૬ના આદેશ દ્વારા પુરવઠાની સ્થિતિમાં સુધારો થયેલો હોવાનું ધ્યાનમાં લઈને ફોલોઅપ ફાળવણીમાંથી ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.ને નિશ્ચિત ફાળવણી તરીકે મંજૂરી આપી અને અરજદાર કંપનીને આદેશની જારી થતી તારીખથી ૬૦ દિવસની અંદર ગેઈલ સાથે તે મુજબ સુધારેલ કરારમાં પ્રવેશ કરવા નિર્દેશ કર્યો. તે અનુસંધાને અરજદાર કંપની અને ગેઈલ માટે ફોલોઅપ ફાળવણીમાંથી ૦.૩૫ એમએમએસસીએમડીને નિશ્ચિત આધારે રૂપાંતર કરવા અંગે.

૩.૧૫ ઉક્ત કરાર ૧૧.૭.૧૯૯૬થી અમલમાં આવ્યો. અનુચ્છેદ ક્રમાંક ૫.૦૧ અને ૫.૦૨ કાઢી નાખવામાં આવ્યા અને તેમની જગ્યાએ અનુચ્છેદ ૫.૦૧ અને ૫.૦૨ મૂકવામાં આવ્યા. અનુચ્છેદ ૧૧.૦૧, હાલના કરારની ૧૧.૦૨ અને ૧૧.૦૩ તથા અનુબંધક-૨ કાઢી નાખવામાં આવ્યા હતા અને તેમના સ્થાને

નવી કલમ ૧૧.૦૧ પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવી હતી, જે નીચે મુજબ વાંચાય છે:

“ખરીદનાર વેચનારને ગેસના પ્રતિ દિવસ ૦.૫૦ (શૂન્ય દશાંશ પાંચ શૂન્ય) મિલિયન સ્ટાન્ડર્ડ ક્યુબિક મીટર માટે, સરકારના ભાવ નિર્ધારણ આદેશ ક્રમાંક એલ૧૨૦૧૫/૨/૮૮જીપી તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ મુજબ, ગેસના ૧૦૦૦ (એક હજાર) સ્ટાન્ડર્ડ ક્યુબિક મીટરના વર્તમાન ભાવ મુજબ ચુકવણી કરશે. ખરીદનાર એ અંગે વધુમાં સહમત થયો છે અને પ્રતિ દિવસ ૦.૫૦ (શૂન્ય દશાંશ પાંચ શૂન્ય) મિલિયન સ્ટાન્ડર્ડ ક્યુબ મીટરથી વધુ ગેસના પુરવઠા માટે, ઉપરોક્ત સરકારના ભાવ નિર્ધારણ આદેશ મુજબ, ગેસના એક્સએચબીઝે ભાવેથી ચુકવણી કરશે. સરકારના ભાવ નિર્ધારણ આદેશ ક્રમાંક એલ૧૨૦૧૫/૨/૮૮જીપી તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ ની અવધિ પૂર્ણ થયા પછી, વેચનાર ભારત સરકારના નિર્દેશ, સૂચના, આદેશ વગેરે મુજબ, જે ભારત સરકારની ઉદારીકરણની વર્તમાન નીતિ અનુસાર બજારસંલગ્ન હોવાની સંભાવના છે, ગેસનો ભાવ નક્કી કરશે અને ખરીદનાર વેચનારને એવો ગેસભાવ ચૂકવશે. ગેસનો ભાવ રોયલ્ટી, કર, શુલ્ક તથા હાલમાં લાગુ પડતા અથવા ભવિષ્યમાં કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર અથવા નગરપાલિકા અથવા અન્ય કોઈ સ્થાનિક સત્તાધિકારી કે સત્તાધિકારીઓ દ્વારા, ઓએનજીસીએલ

પાસેથી વેચનારને ગેસના વેચાણ પર અથવા વેચનાર પાસેથી ખરીદનારને વેચાણ પર, વસૂલવામાં આવેલા અથવા વસૂલવાના અન્ય વૈધાનિક લેવીઓથી અલગ છે, અને ઉપરોક્ત ભાવ ઉપરાંત તે ખરીદનાર દ્વારા વહન કરવામાં આવશે. વધુમાં, આ પણ શરત રહેશે કે ૧૬.૫.૧૯૯૨થી અમલમાં, વેચનાર દ્વારા ખરીદનારને ફોલ બેક ધોરણે કરવામાં આવેલા ગેસના પુરવઠા માટે લાગુ પડતો ભાવ, વેચનાર દ્વારા ખરીદનારને ફર્મ કમિટમેન્ટ ધોરણે કરવામાં આવેલા ગેસ પુરવઠા માટે લાગુ પડતા ગેસના સંપૂર્ણ ભાવ જેટલો રહેશે. (ભારપૂર્વક દર્શાવેલ)

૩.૧૬ નોંધવું જરૂરી છે કે નવા ક્ષેત્રો કાર્યાન્વિત થવાને કારણે ગેસનો પુરવઠો નોંધપાત્ર રીતે સુધર્યો હતો, જે ગેઈલ દ્વારા અરજદાર કંપની સહિત વિવિધ ગ્રાહકોને ઓફર કરવામાં આવ્યો હતો. ઉપસમિતિએ સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૭ માં પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. પ્રાકૃતિક ગેસના મૂલ્યનિર્ધારણ અંગે સમિતિની ભલામણ નીચે મુજબ છે:

“એચબીઝેપી સિવાયની તમામ પાઈપલાઈનો માટેના પરિવહન શુલ્ક ગેઈલ દ્વારા એવી રીતે નિશ્ચિત કરવામાં આવે છે કે પાઈપલાઈનમાં તેમની ઇક્વિટી મૂડીરોકાણ પર થયેલો ખર્ચ તથા કર સાથે કરપશ્ચાત ૧૨% પરત મળે. એચબીઝેપીના મામલે, સરકાર દ્વારા રૂ.૮૫૦/ પર દીર્ઘગાળાના સીમાંત ખર્ચના આધારે પરત નિશ્ચિત કરવામાં આવી છે. આ બાબત

તારીખ ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ના ભાવ નિયંત્રણ આદેશ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે, જેમાં લેન્ડફોલ ભાવ રૂ.૧૫૫૦/ દર્શાવવામાં આવ્યો છે, જ્યારે એચબીઝેપી માટે રૂ.૨૪૦૦/ (૧૫૫૦+૮૫૦) નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે. એચબીઝે પાઈપલાઈનને પુરવઠા માટેના પરિવહન શુલ્ક રૂ.૮૫૦ ટી.સી.એમ.માંથી વધારીને રૂ.૧૧૫૦ ટી.સી.એમ. કરવામાં આવવાના હતા અને તે મુજબ સમગ્ર ભાવનિર્ધારણ અવધિ દરમિયાન સ્થિર રાખવામાં આવ્યા. આ રીતે, શંકર સમિતિએ બે ભાવો નિશ્ચિત કર્યા હતા, જેમાં એક લેન્ડફોલ ભાવ હતો અને બીજો એક્સ-એચબીઝે ભાવ હતો, જે ૧૯૯૧ના ભાવનિર્ધારણ આદેશ હેઠળ કરવામાં આવેલ વ્યવસ્થા જેવી જ હતી. એકમાત્ર ભિન્નતા એટલી હતી કે ૧૯૯૧ના ભાવનિર્ધારણ આદેશમાં એક્સ-એચબીઝે ભાવ માટે રૂ.૮૫૦નું પરિવહન શુલ્ક ભાવમાં સમાવેશ કરવામાં આવેલું હતું, જ્યારે આ ભાવનિર્ધારણ આદેશ હેઠળ ગેસના ભાવનું નિયંત્રણ યોગ્ય સમયમાં દૂર કરવામાં આવવાનું હતું.

૩.૧૭ ભારત સરકારે તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ના આદેશ દ્વારા ૧.૧૦.૧૯૯૭થી અમલમાં આવે તે રીતે કુદરતી વાયુના ભાવમાં સુધારો કર્યો અને તે નીચે મુજબ નક્કી કર્યો:

(i) લેન્ડફોલ પોઈન્ટ્સ પર ગેસની ઉપભોક્તા કિંમત નીચેની કોષ્ટકમાં દર્શાવ્યા મુજબ લો સ્પીડ/હાઈ સ્પીડ ફ્યુઅલ ઓઈલ્સની ટોપલીની કિંમત સાથે સંલગ્ન રહેશે:

વર્ષ કિંમત	સામાન્ય કિંમત	ઉત્તર-પૂર્વ રાજ્ય માટે રાહતી
૧૯૯૭૯૮	૫૫%	૩૦%
૧૯૯૮૯૯	૬૫%	૪૦%
૧૯૯૯૨૦૦૦	૭૫%	૪૫%

=====

=====

(બી) એચબીઝે પાઈપલાઈન સાથે ગેઈલને ચૂકવવાપાત્ર પરિવહન ખર્ચ રૂપિયા ૧૧૫૦/ નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો.

૩.૧૮ તા. ૩૦.૯.૧૯૯૭ના સંદેશાવ્યવહાર દ્વારા ભારત સરકારે ગેસના ભાવના નિર્ધારણ માટે, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, નીચે મુજબના નિર્દેશો જાહેર કર્યા:

"બી. સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૭ માટે ફ્યુઅલ ઓઈલના આંતરરાષ્ટ્રીય ભાવો માત્ર ઓક્ટોબર ૧૯૯૭ના પ્રથમ પખવાડિયા સુધીમાં જ ઉપલબ્ધ થશે, તેથી ઉપર ઉલ્લેખિત ફ્યુઅલ ઓઈલની ટોપલીનો ભાવ ઓક્ટોબર-ડિસેમ્બર ૧૯૯૭ના ત્રિમાસિક ગાળા માટે જૂન, જુલાઈ અને ઓગસ્ટ ૧૯૯૭

મહિનાઓના ફ્યુઅલ ઓઈલના ભાવોને ધ્યાનમાં લઈને નિશ્ચિત કરી શકાય. ભાવની ગણતરી કરવાની આ પદ્ધતિ દરેક અનુવર્તી કેલેન્ડર ત્રિમાસિક ગાળા માટે અનુસરવામાં આવશે.

એફ. ઓક્ટોબર-ડિસેમ્બર, ૧૯૯૭ ના ત્રિમાસિક ગાળા માટે પ્રતિ હજાર એસ.સી.એમ. દીઠ ઉપભોક્તા કિંમત, મંજૂર થયેલ ગણતરીઓ મુજબ, સામાન્ય કિંમત માટે રૂ. ૨૨૨૪.૬૮ અને ઉત્તર-પૂર્વ માટે રાહતી કિંમત માટે રૂ. ૧૧૦૪.૩૭ થાય છે. આ કિંમતો પ્રતિ એસ.સી.એમ. ૧૦,૦૦૦ કે. કેલ.નું શુદ્ધ ઉષ્મામૂલ્ય ધરાવતા ગેસ માટે છે. આ રીતે નિર્ધારિત થયેલી ઉપભોક્તા કિંમતો સરકાર દ્વારા મંજૂર કરાયેલ ન્યૂનતમ કિંમતથી નીચી હોવાથી, ઓક્ટોબર-ડિસેમ્બર, ૧૯૯૭ ના કેલેન્ડર ત્રિમાસિક ગાળા માટે સામાન્ય ઉપભોક્તા કિંમત પ્રતિ હજાર એસ.સી.એમ. રૂ. ૨૧૫૦ રહેશે અને રાહતી ઉપભોક્તા કિંમત (ઉત્તર-પૂર્વીય રાજ્યો માટે) પ્રતિ હજાર એસ.સી.એમ. રૂ. ૧૨૦૦ રહેશે. તેમ છતાં, ભિન્ન ઉષ્મામૂલ્ય ધરાવતા ગેસ માટે કિંમત પ્રમાણાનુપાતે સમાયોજિત કરવામાં આવશે.

જી. ઉપર ઉલ્લેખિત ગેઈલના નિર્દેશક (ફિન) ના પત્રમાં દર્શાવ્યા મુજબ, ગેઈલના પ્રસ્તાવના પરિચ્છેદ ૩ માં સૂચવાયેલ ઉત્પાદક કિંમત સુધી પહોંચવાની પદ્ધતિને મંજૂરી આપવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત આધાર પર

ઓક્ટોબર-ડિસેમ્બર, ૧૯૯૭ ના ત્રિમાસિક ગાળાની ઉત્પાદક કિંમત, પ્રતિ એસીસીએમ ૧૦,૦૦૦ કે. કેલ. (નેટ) મુજબ ગણતરી કરતાં, રૂપિયા ૧૮૦૦/હજાર એસીસીએમ થાય છે અને તેને પણ મંજૂરી આપવામાં આવે છે.

કે. અનુગામી તમામ ત્રિમાસિક ગાળાઓ માટે ૩૧.૩.૨૦૦૦ સુધી, ગેઈલ ઉપરોક્ત પરિણેદોમાં દર્શાવેલ પદ્ધતિનું પાલન કરશે અને દરેક ત્રિમાસિક ગાળાના ગેસના ભાવની જાહેરાત કરશે.

એલ. ઉપર નિશ્ચિત કરાયેલ કિંમતે ઉપરાંત, કુદરતી વાયુના ઉત્પાદન, પરિવહન અને વેચાણ ઉપર લાગતા પરિવહન ખર્ચ, રોયલ્ટી, કર, શુલ્ક અને અન્ય વૈધાનિક ઉધરાણાં ગ્રાહક દ્વારા ચુકવવાપાત્ર રહેશે.”

૩.૧૯ ગેઈલે પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયને તારીખ ૩.૧૦.૧૯૯૭ના પત્ર દ્વારા લખ્યું હતું કે ગેસની અછત છે; કે પહેલેથી જ ૩૦%નું વધારાનું ફાળવણી કરવામાં આવ્યું છે, જે ૧૨.૫%ના માનક પ્રયોગરૂપ વૈવિધ્ય ગુણાંક કરતાં ઘણું વધારે છે અને તેથી ગેસનો પુરવઠો સમયાંતરે ગેસ લિન્કેજ કમિટી દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીની યોજનાના મુજબ કરવામાં આવી રહ્યો છે અને ઉપરોક્ત અછત હોવા છતાં એસસારને ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.નું ફોલબેક ફાળવણી નિશ્ચિત

જાળવણીમાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ ગેઈલે અરજદારને તારીખ ૪.૧૦.૧૯૯૭ના પત્ર દ્વારા જણાવ્યું હતું કે કુદરતી ગેસની કિંમત પ્રતિ ૧૦૦૦ એસ.સી.એમ. દીઠ રૂ. ૨૧૫૦/ નક્કી કરવામાં આવી હતી અને એચ.બી.જે. પરિવહન શુલ્ક પ્રતિ ૧૦૦૦ એસ.સી.એમ. દીઠ રૂ. ૧૧૫૦ હતું, જોકે પરિવહન શુલ્ક કોઈ રીતે કિંમતનો ભાગ નહોતો અને અરજદાર દ્વારા ચુકવવાપાત્ર પણ નહોતો. અરજદારના કહેવા મુજબ, પક્ષકારો વચ્ચેના વર્તમાન વિવાદની આ શરૂઆત છે. ઉપરોક્ત પત્રના જવાબમાં અરજદારે ગેઈલને પત્ર લખી જણાવ્યું હતું કે કિંમતી આદેશ અને કિંમત નિર્ધારણને ધ્યાનમાં લેતાં, ગેઈલ ૦.૩૫ અને એડહોક/ફોલબેક પુરવઠા પર પરિવહન શુલ્ક તેમજ સેવા શુલ્ક વસૂલ કરી શકતું નહોતું, તેમ છતાં ગેઈલ એ જ રકમની માંગણી આ કારણસર કરતી રહી કે તે કરાર અનુસાર હતી. ત્યારબાદ ૬.૧૦.૧૯૯૭ના રોજ ગેઈલે પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયને પશ્ચિમ ક્ષેત્રમાં ગેસની અછતને ઉદ્દેખિત કરતાં પત્ર લખ્યો હતો, જેમાં ગેઈલે આ સંદર્ભે એ.પી.એસ. તરફથી તારીખ ૨૬.૮.૧૯૮૭ના સંચારની નકલ સંલગ્ન કરી હતી.

૩.૨૦ ગેઈલે ઓક્ટોબર-ડિસેમ્બર ૧૯૯૭ ત્રિમાસિક અવધિ માટે ગેસના ભાવ અંગે ૧૫.૧૦.૧૯૯૭ના રોજ એક પરિપત્ર બહાર પાડ્યો હતો, જેના મુજબ ઉપભોક્તા ભાવ રૂપિયા ૨૧૫૦/- અને એચબીજે પરિવહન શુલ્ક રૂપિયા ૧૧૫૦/- હતું. અરજદારે ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરારના સંદર્ભમાં

૨૨.૧૦.૧૯૯૭ના રોજ ગેઈલને પત્ર લખી જણાવ્યું હતું કે ગેસનો ભાવ ભાવ-આદેશ મુજબ હોવો જોઈએ અને અરજદાર પોતાનો ગેસ પોતાની જ પાઈપલાઈન મારફતે પરિવહન કરતો હોવાથી ગેઈલે પરિવહન શુલ્ક વસૂલ કરવું નહીં. અરજદારે ફરીથી ૩.૧૧.૧૯૯૭ના રોજ ગેઈલને પત્ર લખી બીલોનું પુનરીક્ષણ કરવાની વિનંતી કરી છે (જે પાનું ૫૮૩ પર છે), જેથી તે ભારત સરકારના ભાવ-આદેશોને અનુરૂપ બને. અરજદારના જણાવ્યા મુજબ, જુલાઈ ૧૯૯૭થી ૦.૩૫ એમએમએસસીએમડી ગેસના પુરવઠા (નિશ્ચિત આધાર પર) તેમજ ફોલબેક આધાર પર અથવા તદર્થ આધાર પર કરવામાં આવેલ પુરવઠા અંગે ગેઈલે પ્રતિ ૧૦૦૦ એમએમએસસીએમડી રૂપિયા ૩૩૦૦નો મૂળભૂત ભાવ માંગ્યો છે, જ્યારે એચબીઝે સિવાયના ઉપભોક્તાઓ માટે સરકારે ૧૮.૯.૧૯૯૭ના ભાવ-આદેશ હેઠળ નક્કી કરેલો મૂળભૂત ભાવ પ્રતિ ૧૦૦૦ એમએમએસસીએમડી રૂપિયા ૨૧૫૦ છે.

૩.૨૧ સામાવાળા નં.૫ એ અરજદારને તા. ૫.૧૨.૧૯૯૭નો પત્ર લખી જણાવેલું કે તા. ૧.૧.૧૯૯૩ના કરારના કલમ ૧૦ મુજબ ગેસની કિંમત સમયાંતરે સરકારના નિર્દેશ અનુસાર રહેશે અને ઉઠાવવામાં આવેલ બિલો અનુસાર સેવા શુલ્કની ચુકવણી કરવા અરજદારને નિર્દેશ આપેલો. સંકલનના પાના નં. ૧૩૪, ૧૩૭ અને ૧૩૮ પર રજૂ થયેલા તા. ૧૬.૧૨.૧૯૯૭, ૧૬.૨.૧૯૯૮ અને ૧૬.૨.૧૯૯૮ના ચલણો એસ્સાર પર ઉઠાવવામાં આવેલા

ચલણો છે, જેમાં મૂળભૂત કિંમતે પરિવહન શુલ્કનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો અને પરિવહન શુલ્કના સંબંધિત કટારમાં શૂન્ય દર્શાવવામાં આવ્યું હતું. તેના પ્રતિસાદરૂપે અરજદારે તા. ૧૦.૩.૧૯૯૮નો પત્ર લખી જણાવ્યું હતું કે ગેસ અરજદારની પોતાની પાઈપલાઈન દ્વારા, એક્સ-એચબીજે પાઈપલાઈનને અડચા વિના પણ, પરિવહન કરવામાં આવતો હોવાથી, ગેઈલને ભારત સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત ઉપભોક્તા કિંમતથી વધુ કોઈપણ કિંમત વસૂલ કરવાની સત્તા નહોતી. મીટરિંગ શુલ્કના આકારણ અંગે એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હતું કે ગેઈલ દ્વારા કોઈપણ સેવા આપવામાં આવતી ન હોવાથી આ આકારણ અન્યાયસંગત છે અને કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં, જો કોઈ સેવા આપવામાં આવી હોય તો, તેવા શુલ્ક સેવા-ખર્ચના આધારે તમામ ઉપભોક્તાઓ અને વપરાશકર્તાઓ માટે સમરૂપ રીતે લાગુ પાડવા જોઈએ. અરજદારના પત્રના ઉત્તરરૂપે સામાવાળાએ અરજદારને તા. ૨૬.૩.૧૯૯૮નો પત્ર લખી જણાવ્યું હતું કે તેમણે અરજદારનો કેસ ફરી એકવાર પરિશીલન કર્યો છે અને એવું જોવામાં આવ્યું છે કે બિલો ગેઈલ અને અરજદાર વચ્ચે કરવામાં આવેલા તા. ૧૭.૬.૧૯૯૬ના પરિશિષ્ટ કરાર અનુસાર ઉઠાવવામાં આવી રહ્યા છે, જે મુજબ .૫૦ એમએમએસસીએમડીથી વધુ ગેસ પુરવઠા માટે એક્સ-એચબીજે કિંમત ચુકવવાપાત્ર છે. અરજદારે રિલાયન્સ અને અરજદારના તા. ૧૬.૪.૧૯૯૮ અને ૧.૫.૧૯૯૮ના ચલણો પર આધાર રાખી આ દલીલ કરી છે કે એ જ સમયગાળા દરમિયાન જ્યારે અરજદાર પાસેથી પરિવહન શુલ્ક વસૂલવામાં આવતું હતું, ત્યારે

રિલાયન્સ પાસેથી તેવું શુલ્ક વસૂલવામાં આવતું નહોતું. આ બંને ચલણો સંકલનના પાના ૨૦૭ અને ૨૦૮ પર છે. તા. ૧૬.૪.૧૯૯૮નું રિલાયન્સ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ પર ઉઠાવવામાં આવેલ ચલણ, જેમાં મૂળભૂત કિંમત ૧૯૯૭ના કિંમત આદેશ અનુસાર વસૂલવામાં આવી હતી અને કોઈ પરિવહન શુલ્ક આકારવામાં આવેલ નહોતું. પરિવહન શુલ્કના સંબંધિત કટારમાં “શૂન્ય” દર્શાવવામાં આવ્યું હતું, કારણ કે કોઈ પરિવહન શુલ્ક આકારવાપાત્ર નહોતું. તા. ૧.૫.૧૯૯૮નું અરજદાર પર ઉઠાવવામાં આવેલ ચલણમાં દર્શાવેલ મૂળભૂત કિંમત રૂપિયા ૩૪૨૧/- છે, જેમાં પરિવહન શુલ્કનો સમાવેશ થતો હતો અને પરિવહન શુલ્કના સંબંધિત કટારમાં “શૂન્ય” એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, છતાં હકીકતમાં કોઈ પરિવહન શુલ્ક આકારવાપાત્ર નહોતું.

૩.૨૨ અરજદારે તા. ૫.૫.૧૯૯૮નું પત્ર લખીને જણાવ્યું હતું કે સામાવાળાઓએ જુલાઈ ૧૯૯૭થી સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૭ સુધી રૂપિયા ૨૭૦૦/-ના દરે, ઓક્ટોબર ૧૯૯૭થી ડિસેમ્બર ૧૯૯૭ સુધી રૂપિયા ૩૩૩૦/-ના દરે, જાન્યુઆરી ૧૯૯૮થી રૂપિયા ૩૫૬૧/-ના દરે અને એપ્રિલ ૧૯૯૮થી રૂપિયા ૩૪૨૧/-ના દરે પૂર્વ-એચબિજેએ પાઈપલાઈન મૂળભૂત ભાવ વસૂલ કર્યો છે; જ્યારે પ્રતિ ૧૦૦૦ એસસીએમ દીઠ અનુક્રમે રૂપિયા ૧૮૫૦/-, ૨૧૫૦/-, ૨૪૧૧/- અને ૨૨૭૧/-ના સામાન્ય દરે જ રકમ વસૂલ થવી જોઈતી હતી. વધુમાં એવું પણ જણાવાયું હતું કે જેઓએ પોતાની પાઈપલાઈન દ્વારા વધારાનો

ગેસ મેળવ્યો છે એવા ઉપભોક્તાઓ પાસેથી સામાન્ય દરે જ વસૂલાત કરવામાં આવી છે અને તેના પાસેથી વધુ દર વસૂલ કરવા માટે કોઈ ચુકિતપૂર્ણ કારણ નથી. અરજદારે અધિક દાવા બાબતે રૂપિયા ૪૧,૮૨,૭૫,૫૧૧/-ની ડેબિટ નોંધ જોડેલ છે. અરજદારે ફરીથી તા. ૧૨.૫.૧૯૯૮ના રોજ સામાવાળા નં. ૩ને પત્ર લખીને જણાવ્યું હતું કે અરજદારના મામલામાં વસૂલ થવાનો ગેસનો ભાવ તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ના ભારત સરકારના ભાવ-નિર્ધારણ આદેશ મુજબ તા. ૧.૧૦.૧૯૯૭થી અમલમાં આવવો જોઈએ.

૩.૨૩ ગેઈલે તા. ૧૫.૫.૧૯૯૮ના રોજ એમઓપી એન્ડ એનજીને એક નોંધ મોકલી હતી, જેમાં આ હકીકતો દર્શાવવામાં આવી હતી કે (૧) હઝીરા અને એચબીઝે ઉપભોક્તાઓને જીએલસી ફાળવણી અનુક્રમે ૫.૬૨ અને ૩૦.૨૪ એમએમએસસીએમડીની છે. હઝીરા ઉપભોક્તાઓ માટેની ૫.૬૨ની માત્રામાં એસ્સાર ૧.૭૫(૦.૫૦+૦.૯૦+૦.૩૫), આરઆઈએલ ૦.૫૦, કિલકો ૩.૦, જિજીસીએલ ૦.૩૦ અને એચડબલ્યુપી ૦.૦૭૫નો સમાવેશ થાય છે; (૨) ફ્લેરિંગ ટાળવા માટે ગેઈલે તમામ હઝીરા ઉપભોક્તાઓને ૫.૬૨ એમએમએસસીએમડીની સામે ૭.૯ એમએમએસસીએમડી પુરવઠો કર્યો હતો; અને (૩) એચબીઝેની ક્ષમતા ૩૩.૪ સુધી વધારવામાં આવી હોવાથી, અન્યને નુકસાન ટાળવા માટે હઝીરા ઉપભોક્તાઓને પુરવઠો જીએલસી ફાળવણી ૫.૬૨ સુધી મર્યાદિત કરવો જોઈએ. અરજદારના જણાવ્યા અનુસાર, આથી સ્પષ્ટ થાય

છે કે અરજદાર તથા અન્ય ઉપભોક્તાઓને આપવામાં આવેલ તદર્થ/ફોલબેક પુરવઠો ફ્લેરિંગ ટાળવા માટે હતો. તેથી અરજદાર કંપનીએ, ૧૯૯૭થી ૧૯૯૮ દરમિયાન મળેલા તદર્થ/ફોલબેક પુરવઠાના સંદર્ભમાં, એવો દાવો કર્યો છે કે ગેઈલે અરજદારને કરાવેલા પુરવઠા ઉપર એચબીએ પરિવહન શુલ્ક વસૂલ કરવું જોઈએ નહોતું અને સરકારના ભાવ નિર્ધારણ આદેશોના અનુસંધાને ૧૫% ડિસ્કાઉન્ટ આપવું જોઈએ હતું. અરજદાર તદર્થ/ફોલબેક પુરવઠો આગળ પણ ચાલુ રહે તે ઈચ્છતો હોવાથી, તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે ૧.૭૫થી વધારાની ૧.૪૦ એમએમએસસીએમડી માત્રાના પુરવઠા માટે તે એમઓપી એન્ડ એનજી દ્વારા તેની નિયમિતતા થાય ત્યાં સુધી એચબીએ પરિવહન શુલ્ક ચૂકવશે અને સરકાર દ્વારા આવી ફાળવણી અંગે નક્કી કરવામાં આવેલી શરતોનું પાલન કરશે. અરજદારના જણાવ્યા અનુસાર, તેણે એચબીએ પરિવહન શુલ્ક ચૂકવવા માટે સંમતિ માત્ર ૧.૭૫ એમએમએસસીએમડીના વધારાના પુરવઠા માટે આપી હતી, ૦.૩૫ એમએમએસસીએમડી માટે નહીં, જે મૂળરૂપે ફોલબેક આધારે હતી અને જેને જીએલસી દ્વારા કોઈપણ શરત વિના પુષ્ટિ આપવામાં આવી હતી. ગેઈલે તા. ૧૧.૬.૧૯૯૮ના પત્ર દ્વારા અરજદારને જાણ કરી હતી કે ૧.૭૫ એમએમએસસીએમડીની વર્તમાન કરારબદ્ધ માત્રા/ફાળવણીથી વધારાનો ગેસ પુરવઠો એચબીએ પાઈપલાઈન પર આવેલા ઉપભોક્તાઓને લાગુ પડતા ભાવે કરવામાં આવશે. તા. ૧૬.૭.૧૯૯૮ના ચલણ મુજબ રિલાયન્સ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ પાસેથી પણ એચબીએ પરિવહન શુલ્ક વસૂલ કરવામાં આવ્યું હતું.

૩.૨૪ ગેસ લિંકેજ સમિતિએ, તા. ૧૬.૧૦.૧૯૯૮ની બેઠકની કાર્યવાહી મુજબ, તાપ્તિ ક્ષેત્રોના વધારાના વિકાસમાંથી વધુ ગેસ ઉપલબ્ધ થાય ત્યારે અને જ્યારે થાય ત્યારે, અરજદારને કુલ ફાળવણી ૩.૧૧ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. સુધી વધારવા માટે, ફોલબેક આધાર પર વધારાની ૧.૪૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. ફાળવણી માટે સંમતિ દર્શાવી હતી. જોકે, પરિવહન અંગે કોઈ શરત મૂકવામાં આવી નહોતી. ગેઈલે સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલા કિંમત નિર્ધારણના આદેશની અવગણના કરીને ૦.૩૫ તથા એડહોક/ફોલબેક પુરવઠા પર પરિવહન શુલ્ક વસૂલ કરવાનું બંધ કર્યું નહોતું, તેથી અરજદારે પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રી સમક્ષ પ્રસ્તુતિ કરી હતી, જેમાં આ મામલે હસ્તક્ષેપ કરવાની તથા સામાવાળાઓને ખોટી રીતે વસૂલ કરાયેલા પાઈપલાઈન ચાર્જિસ, મોડા ચુકવણીના કેસમાં સામાવાળા ક્રમાંક ૩ દ્વારા વસૂલવામાં આવતા દર મુજબ વાર્ષિક ૨૪% વ્યાજ સાથે, પરત કરવાની સલાહ આપવા પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી. અરજદારે પેટ્રોલિયમ મંત્રાલય તરફથી એક પત્ર પ્રાપ્ત કર્યો હતો, જેમાં ફોલબેક આધાર પર વધુ ૧.૪૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. ફાળવણીની મંજૂરીની જાણ કરવામાં આવી હતી, શરતે કે પરિવહન શુલ્ક અરજદાર દ્વારા વહન કરવાનું રહેશે. નોંધવું જરૂરી છે કે તા. ૧૬.૧૧.૧૯૯૮ના રોજ અરજદાર સામે ઉઠાવવામાં આવેલા બીલ પરથી જાણવા મળે છે કે દર્શાવેલ મૂળભૂત કિંમત રૂપિયા ૩૩૭૨/- હતી, જેમાં પરિવહન શુલ્કનો સમાવેશ થતો હતો અને પરિવહનના સંબંધિત કોલમમાં “નિલ” દર્શાવવામાં આવ્યું હતું.

૩.૨૫ સામાવાળાઓના જણાવ્યા મુજબ, ઈ.ઓ.યુ. એકમ અથવા સ્થાનિક એકમના મામલામાં ગેઈલ દ્વારા જારી કરાયેલા ચલણોમાં ૦.૫૦ સુધીની મૂળભૂત કિંમત પૂર્વ-એચ.બી.જે. કિંમત નથી અને તેમાં પરિવહન શુલ્કનો સમાવેશ થતો નથી, પરંતુ સ્થાનિક એકમને આપવામાં આવેલી ૦.૩૫ના મામલામાં ચલણો પૂર્વ-એચ.બી.જે. કિંમતવાળા છે અને પરિણામે મૂળભૂત કિંમતે પરિવહન શુલ્કનો સમાવેશ કરે છે. તેમનાં જણાવ્યા મુજબ, આ વિવિધ કામચલાઉ ચલણો હક્કો અદ્યુલ્લા રાખીને જારી કરવામાં આવ્યા છે અને પરિણામે તેમાં પરિવહનપૂર્વ શુલ્કનો સમાવેશ થતો નથી. તા. ૨૧.૧૨.૧૯૯૮ના પત્ર દ્વારા પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રાલયે એસસારને પત્ર લખી ૧.૪૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. ગેસના વધારાના ફાળવણીને, ફોલ-બેક આધારે, સરકારની મંજૂરી હોવાની જાણ કરી હતી. ઉક્ત પત્રમાં વિશેષરૂપે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે પરિવહન શુલ્ક અરજદાર દ્વારા વહન કરવાનું રહેશે.

૩.૨૬ તા. ૧.૨.૧૯૯૯ના રોજ ગેલે અરજદાર ઉપર એક ચલણ ઊભું કર્યું, જેમાં મૂળ કિંમત ઉપરાંત પરિવહન શુલ્ક રૂપિયા ૩૩૬૫/ દર્શાવવામાં આવ્યું છે અને પરિવહન સંબંધિત કોલમમાં “શૂન્ય” દર્શાવાયેલ છે (પેપરબુકના પાનું ૩૨૪). ત્યારબાદ અરજદારે તા. ૧૦.૨.૧૯૯૯ની પોતાની રજૂઆત દ્વારા ફરીથી પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રાલયનો સંપર્ક કરીને, ફોલબેક ધોરણે ૧.૪૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.ની વધારાની ફાળવણી પર ગેલને પરિવહન

શુલ્ક વસૂલ ન કરવા સલાહ આપવા તથા તે જ ફાળવણીને સ્થિર કરવા વિનંતી કરી. ફરીથી, અરજદારે એ જ હેતુસર તા. ૨૫.૨.૧૯૯૯ના રોજ પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રાલય સમક્ષ રજૂઆત કરી. અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોના અનુસંધાને, સામાવાળા નં. ૧એ તા. ૧૧.૩.૧૯૯૯ના રોજ કચેરી સ્મરણપત્ર બહાર પાડ્યું, જેમાં પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રાલયે એવી સમિતિ રચવાનો નિર્ણય કર્યો કે જે અરજદાર અને સામાવાળા નં. ૩ને પોતાના- પોતાના કેસ રજૂ કરવાની યથોચિત તક આપ્યા પછી મુદ્દાની તપાસ કરી પોતાની ભલામણો સચિવ સમક્ષ રજૂ કરશે. વધુમાં, સમિતિને સૂચના આપવામાં આવી કે તે આ સંદેશાવ્યવહારના જારી થવાની તારીખથી ૧૦ દિવસની અંદર પોતાની ભલામણો રજૂ કરે.

૩.૨૭ સામાવાળા નં.૩ દ્વારા અરજદાર તરફથી પરિવહન ખર્ચની પરતફેર માટે કરવામાં આવેલી રજૂઆત અંગે ૨૩.૩.૧૯૯૯ના રોજ એક સંક્ષિપ્ત નોંધ તૈયાર કરવામાં આવી હતી. બંને પક્ષકારો ૩૦.૩.૧૯૯૯ના રોજ સમિતિ સમક્ષ હાજર રહ્યા હતા અને તેમણે પોતાની લેખિત રજૂઆતો રજૂ કરી હતી.

૩.૨૮ જો કે સુનાવણી ૩૦.૩.૧૯૯૯ના રોજ યોજાઈ હતી, તેમ છતાં બાકી બાકીદારી રૂ.૧,૨૯,૯૮,૯૩,૭૫૭/- ને ધ્યાનમાં રાખીને ગેઈલે અરજદારને ગેસ પુરવઠો બંધ કરવા બાબત ૧.૪.૧૯૯૯ના રોજ નોટિસ જારી કરી હતી.

૧૬.૪.૧૯૯૯ તારીખના ચલણમાં ઉપભોક્તા ભાવ રૂ.૩૧૬૭/- દર્શાવાયો છે અને પરિવહન શુલ્કના સંબંધિત કતારમાં રૂ.૧૧૫૦/- દર્શાવાયું છે. અરજદારનો મામલો તપાસવા માટે રચાયેલ સમિતિએ, બંને પક્ષોને સાંભળ્યા પછી, ૪.૫.૧૯૯૯ના રોજ પોતાનો અહેવાલ રજૂ કરીને ભલામણ કરી હતી કે કેસના તથ્યોને ધ્યાનમાં લેતાં અરજદારને એન.જી.ના પુરવઠા માટે ગેઈલ દ્વારા પરિવહન શુલ્ક વસૂલવામાં આવી શકે નહીં. ઉક્ત સમિતિએ એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે ૧.૧૦.૧૯૯૭થી આગળના સમયગાળા માટે ગેઈલે અરજદાર પાસેથી એચ.બી.જે. ભાવ/એચ.બી.જે. પરિવહન શુલ્ક વસૂલવું ન જોઈતું, કારણ કે તે ન તો કિંમતીકરણ આદેશો મુજબ છે અને ન તો પક્ષકારો વચ્ચેના કરારમાં તે બાબતે કોઈ સંમતિ છે. તેથી, સમિતિએ ભલામણ કરી હતી કે અરજદારનું પ્રતિનિધિત્વ ગેઈલને મોકલવામાં આવે અને ગેઈલને ૧૮.૯.૧૯૯૭ તારીખના ગેસ કિંમતીકરણ આદેશો અનુસાર કાર્યવાહી કરવા કહેવામાં આવે અને પરિણામે ૧.૧૦.૧૯૯૭થી આગળના અમલથી ગેઈલ દ્વારા અરજદાર પાસેથી વસૂલવામાં આવેલા વધારાના શુલ્ક, જો કોઈ હોય, પરત કરવામાં આવે.

૩.૨૯ ગેઈલ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી નોટિસને ધ્યાનમાં રાખીને, અરજીકર્તાએ તા. ૧૩.૪.૧૯૯૯ના પત્ર દ્વારા રકમ ચૂકવવા માટે સમય આપવા અને ઓછામાં ઓછું તા. ૧૫.૫.૧૯૯૯ સુધી ગેસનો પુરવઠો ચાલુ રાખવા વિનંતી કરી હતી. તેથી, ગેઈલે તા. ૧૩.૫.૧૯૯૯ના પત્ર દ્વારા પેટ્રોલિયમ અને

નેચરલ ગેસ મંત્રાલયને લખીને દર્શાવ્યું હતું કે તા. ૧૦.૫.૧૯૯૯ સુધીના ગાળામાં રૂપિયા ૪૦ કરોડ જેટલી વિશાળ રકમ બાકી છે અને જો તા. ૧૫.૫.૧૯૯૯ સુધી લેણાં ચૂકવવામાં નહીં આવે, તો ગેઈલ તા. ૧૬.૫.૧૯૯૯થી અરજીકર્તાને ગેસનો પુરવઠો બંધ કરવા માટે મજબૂર બનશે. સામાવાળા નં. ૩ એ અરજીકર્તા દ્વારા ગેઈલને લખાયેલ તા. ૧૫.૫.૧૯૯૯નો પત્ર દર્શાવી જણાવ્યું હતું કે અરજીકર્તાએ ઉક્ત સંદેશાવ્યવહારમાં પોતાની જવાબદારી સ્વીકારી છે. ગેઈલના કહેવા મુજબ, અરજીકર્તાએ ઉક્ત પત્રમાં નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું કે: (૧) રૂપિયા ૬ કરોડની રકમ માટે ગેઈલના હિતમાં એલ.સી. તા. ૧૫.૫.૧૯૯૯ના રોજ હજુરા કાર્યાલયમાં આપેલ છે; (૨) તા. ૧૭.૫.૧૯૯૯થી શરૂ થતા એક અઠવાડિયામાં વધુ રૂપિયા ૪ કરોડ મોકલવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે; (૩) રૂપિયા ૨૦ કરોડની રકમ જૂન દરમિયાન ચૂકવવાની હતી; (૪) બાકીની રૂપિયા ૧૦ કરોડની રકમ જુલાઈ ૧૯૯૯ના પ્રથમ પખવાડિયામાં ચૂકવવાની હતી અને વર્તમાન લેણાં જુલાઈ ૧૯૯૯ના ઉત્તરાર્ધમાં સાફ કરવાની હતી. અંતે તા. ૧૬.૫.૧૯૯૯ના રોજ સામાવાળાઓએ અરજીકર્તાને ગેસનો પુરવઠો બંધ કરી દીધો, પરંતુ અરજીકર્તાએ બાકી લેણાં ચૂકવી નાખવાની લેખિત ખાતરી આપ્યા બાદ તે પુનઃ શરૂ કરવામાં આવ્યો.

૩.૩૦ સમિતિની ભલામણોના આધારે, સરકારે જી.એ.આઈ.એલ.ને ૨૧.૫.૧૯૯૯ના રોજ આદેશ જારી કરીને જણાવ્યું હતું કે જી.એ.આઈ.એલ.એ

૧૮.૯.૧૯૯૭ અને ૩૦.૯.૧૯૯૭ તારીખના ગેસ મૂલ્યનિર્ધારણ આદેશોનું અનુસરણ કરવું અને તે મુજબ ૧.૧૦.૧૯૯૭થી અમલમાં આવે તે રીતે પરિવહન શુલ્ક નક્કી કરવું. ૧.૬.૧૯૯૯ તારીખના મિલમાં દર્શાવેલ ઉપભોક્તા ભાવ રૂપિયા ૩૧૬૭/- છે અને પરિવહન શુલ્ક રૂપિયા ૧૧૫૦/- વસૂલવામાં આવ્યું છે. જી.એ.આઈ.એલ.એ પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયને ૩.૬.૧૯૯૯ તારીખનો પત્ર લખી સરકાર તરફથી સ્પષ્ટ નિર્દેશ જારી કરવા વિનંતી કરી હતી જેથી અરજદારને પરતફેર આપવામાં આવી શકે. જી.એ.આઈ.એલ.એ એ પણ જણાવ્યું હતું કે આદેશ જારી કરતાં પહેલાં, જી.એ.આઈ.એલ. અને અરજદાર વચ્ચે થયેલ ૨૪.૧.૧૯૯૦, ૧૭.૭.૯૬ અને ૧૧.૬.૧૯૯૮ તારીખના કરારોની શરતો મુજબ તથા જી.એ.આઈ.એલ.ની ૧૫.૫.૧૯૯૮ અને ૧૧.૬.૧૯૯૮ તારીખની નોંધોના સંદર્ભમાં, પરિવહન શુલ્ક મેળવવાના હક અંગે સમિતિ સમક્ષ જી.એ.આઈ.એલ.એ આપેલી સ્પષ્ટતા સરકારેધ્યાનમાં લેવી જોઈએ. ત્યારબાદ પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયે જી.એ.આઈ.એલ.ને ૨૮.૬.૧૯૯૯ તારીખનો પત્ર જારી કરીને જણાવ્યું હતું કે મંત્રાલયના ૧૮.૯.૧૯૯૭ અને ૩૦.૯.૧૯૯૭ તારીખના ગેસ મૂલ્યનિર્ધારણ આદેશો મુજબ જી.એ.આઈ.એલ.એ ૧.૧૦.૧૯૯૭થી અમલમાં આવે તે રીતે પરિવહન શુલ્ક નક્કી કરવું અને ૧.૧૦.૧૯૯૭થી વસૂલવામાં આવેલ વધારાનું પરિવહન શુલ્ક પરત કરવું. પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી વાયુ મંત્રાલયે પણ જી.એ.આઈ.એલ.ને ૫.૭.૧૯૯૯ તારીખનો પત્ર લખી ૧૮.૯.૧૯૯૭ અને ૩૦.૯.૧૯૯૭ તારીખના પત્રો દ્વારા સરકારે જારી કરેલા ગેસ

મૂલ્યનિર્ધારણ આદેશનું અનુસરણ કરવા અને તે મુજબ ૧.૧૦.૧૯૯૭થી અમલમાં આવે તે રીતે પરિવહન શુલ્ક નક્કી કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. જણાવેલ પત્રમાં એવું જણાવાયું હતું કે આ પ્રકરણમાં એચ.બી.જે. પરિવહન શુલ્ક લાગુ પડતું નથી.

૩.૩૧ નીચે મુજબ તા. ૧૮મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૮ના કરારની કલમો ૪.૦૧ અને ૧૦.૦૧ ઉદ્ધૃત કરવી યોગ્ય રહેશે:

૪.૦૧ ગેસનો પુરવઠો વેચનારના હજીરા, જિલ્લા સુરત, ગુજરાત ખાતે આવેલ પરિસરમાં સ્થિત ગેસ મીટરિંગ સ્ટેશન ખાતે માપવામાં આવશે. ગેસ મીટરિંગ સ્ટેશનના આઉટલેટ ખાતે પાઈપલાઈનના ડાઉન સ્ટ્રીમ ફ્લેંજથી લઈ ખરીદનારના પરિસર સુધી ગેસનું પરિવહન વેચનાર દ્વારા પોતાના ખર્ચે ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલ અને જાળવવામાં આવતી પાઈપલાઈન મારફતે કરવામાં આવશે. ગેસ ખરીદનારના પરિસરમાં આવેલ ખરીદનારના ગેસ નિયંત્રણ સ્ટેશન ખાતે ખરીદનારને સુપરત કરવામાં આવશે, જેને આગળથી પુરવઠા બિંદુ તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવશે.

૧૦.૦૧ ખરીદનાર સમયાંતરે એચબીઝે પાઈપલાઈન પરના ઉપભોક્તાઓને જે રીતે લાગુ પડે છે તે મુજબ, એચબીઝે પાઈપલાઈનની લંબાઈમાં આવેલ ઉપભોક્તાઓ માટેના પરિવહન ખર્ચ સહિત ગેસની સંપૂર્ણ કિંમત વેચનારને ચૂકવશે. ૧.૧૦.૧૯૯૭થી અમલમાં આવતી ૧૦૦૦ (એક હજાર) સ્ટાન્ડર્ડ ક્યુબિક મીટર ગેસની વર્તમાન કિંમત, સરકારના કિંમતીકરણ આદેશ ક્રમાંક ૧૨૦૧૫/૩/૯૪-જીપી તા. ૧૮.૯.૯૭ (પરિશિષ્ટ-૩) મુજબ લાગુ પડે છે, જે પુરવઠા કરાયેલા ગેસના અઉષ્મીય મૂલ્ય સાથે સંકળાયેલી છે. ૩૧.૩.૨૦૦૦ પછી વેચનારને ગેસની કિંમત નક્કી કરવાનો અધિકાર રહેશે, જે ભારત સરકારની જે કોઈ સૂચના, નિર્દેશ, આદેશ વગેરે મુજબ હોય શકે છે અને જે ભારત સરકારની વર્તમાન ઉદારીકરણ નીતિ અનુસાર બજારસંબંધિત થવાની સંભાવના ધરાવે છે, અને ખરીદનાર તેવી ગેસની કિંમત વેચનારને ચૂકવશે. વધુમાં શરત એવી કે આ રીતે નક્કી કરવામાં આવેલી ગેસની કિંમતમાં રોયલ્ટી, કર, શુલ્ક તથા હાલમાં લાગુ પડતા અથવા ભવિષ્યમાં કેન્દ્ર અથવા રાજ્ય સરકાર, મ્યુનિસિપાલિટી અથવા અન્ય કોઈ સ્થાનિક સત્તામંડળ અથવા સત્તામંડળો દ્વારા લગાડવામાં આવતા તમામ અન્ય કાયદેસર ઉપકરોનો સમાવેશ થતો નથી, અને ઓએનજીસીએલ પાસેથી વેચનારને ગેસના વેચાણ પર અથવા વેચનાર પાસેથી ખરીદનારને વેચાણ

પર ચૂકવવાના આવા તમામ ભરપાઈયોગ્ય ઉપકરો ઉપરોક્ત કિંમતે વધારાના રૂપે ખરીદનાર દ્વારા વહન કરવામાં આવશે.”

૩.૩૨ ગેઈલે તેની ૨૮.૭.૧૯૯૯ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં બોર્ડના આ નિર્ણયની નોંધ કરી હતી કે અરજદારને ભવિષ્યના પુરવઠા સામે રકમ પરત કરવામાં આવે/સમાયોજિત કરવામાં આવે. એ બાબતની પણ નોંધ લેવામાં આવી હતી કે અરજદારને વ્યાજનો દાવો ન કરવાની બાંહેધરી આપવા જણાવવું જોઈએ. નોંધવું આવશ્યક છે કે એસોસિયેશનના આર્ટિકલ્સની કલમ ૧૨૭ હેઠળ ગેઈલને સરકારના નિર્દેશો/આદેશોને તાત્કાલિક અમલમાં મૂકવાના છે.

૩.૩૩ અરજદારે ચુકવણી ન કરતાં, ગેઈલે બીલની અચુકવણી અંગે અરજદારને તા. ૨૩.૯.૧૯૯૯નું પત્ર જારી કર્યું. એવું જણાય છે કે ઉપરોક્ત સ્થિતિ હોવા છતાં, ગેઈલે પરતફેરના પાસાને લગતાં ભારત સરકારને તા. ૨૩.૯.૧૯૯૯નું પત્ર લખીને જણાવ્યું હતું કે ગેઈલના મુજબ અરજદારને કંઈ પણ પરત આપવાનું નહોતું અને તે ગેઈલ તથા અરજદાર વચ્ચેના કરારનો વિષય હતો. અરજદારે સામાવાળાને તા. ૫.૧૦.૧૯૯૯ના રોજ પત્ર લખીને લેટર ઓફ ક્રેડિટ ખોલવાની તથા વર્તમાન બીલો પણ ચૂકવવાની બાંહેધરી આપી. તેથી ગેસ પુરવઠો બંધ કરવાની નિર્ણયપ્રક્રિયા સ્થગિત રાખવામાં આવી. ત્યારબાદ પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયે તા. ૬.૧૦.૧૯૯૯નું પત્ર જારી કરીને જણાવ્યું કે અરજદારને પ્રાકૃતિક ગેસના

પુરવઠા માટે ગેઈલ દ્વારા વસૂલ કરવામાં આવેલા પરિવહન શુલ્કનો મુદ્દો હજી સ્પષ્ટીકરણ હેઠળ છે અને તેથી વિનંતી કરવામાં આવી કે મુદ્દો નિરાકરિત ન થાય ત્યાં સુધી ગેસનો પુરવઠો બંધ કરવામાં ન આવે. પેટ્રોલિયમ અને પ્રાકૃતિક ગેસ મંત્રાલયે તા. ૨૦.૧૦.૧૯૯૯નું પત્ર લખીને જણાવ્યું કે અરજદારને લાગુ પડતા પરિવહન શુલ્ક બાબતે ચર્ચાઓ યોજાઈ હતી અને કેટલાક વધુ જરૂરી અભિપ્રાયો/માહિતી આવશ્યક છે, તેથી મુદ્દાનો ઉકેલ લાવવા માટે પાછળની તારીખે બીજી બેઠક બોલાવવામાં આવશે. એ પણ જણાવાયું હતું કે આગલી બેઠકના પરિણામ પછી ગેઈલ આગળની કાર્યવાહી કરી શકે. તા. ૨૦.૧૦.૧૯૯૯નું પત્ર દર્શાવે છે કે ગેઈલ પરતફેરના પાસાને લગતાં ભારત સરકાર સમક્ષ મુદ્દો રજૂ કરતું રહ્યું, કારણ કે ગેઈલના મુજબ અરજદારને કંઈ પણ પરત આપવાનું નહોતું. ગેઈલે ગેઈલ દ્વારા વસૂલ કરાયેલા પરિવહન શુલ્ક અંગે શ્રી અરવિંદ કે. નિગમનો તા. ૨૧.૧૦.૧૯૯૯ના રોજ અભિપ્રાય પણ મેળવ્યો હતો. ગેઈલના મુજબ બાકી લેણાં સતત વધતાં રહ્યાં અને તા. ૧૪.૧૨.૧૯૯૯ની સ્થિતિએ તે અંદાજે રૂપિયા ૭૮.૩૨ કરોડ હતાં.

૩.૩૪ ગેઈલે ભારત સરકારના પેટ્રોલિયમ અને પ્રાકૃતિક ગેસ મંત્રાલયના ઉપસચિવને તા. ૨૪.૧૨.૧૯૯૯નો પત્ર નીચે મુજબ લખ્યો છે:

“ઈએસએલ એવો દાવો કરે છે કે પરિવહન ખર્ચ વિવાદાધીન છે અને તેથી તેમના પ્લાન્ટને ગેસનો પુરવઠો બંધ કરવો જોઈએ નહીં. પરંતુ, ગેલે સ્પષ્ટ કર્યું છે કે મેસર્સ ઈએસએલે બાકી રહેલી કુલ રકમની ચુકવણી કરવી જ પડશે, નહીં તો તા. ૦૧.૦૧.૨૦૦૦થી ગેસનો પુરવઠો બંધ કરવામાં આવશે.

ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિઓના પ્રકાશમાં અને એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે ૨૦.૧૨.૧૯૯૯ની સ્થિતિએ કુલ બાકી લેણાં રૂ. ૮૬.૦૮ કરોડ છે (જેમાં ઓક્ટોબર ૧૯૯૯ પછીની રૂ. ૨૦.૭૮ કરોડની વર્તમાન બાકી રકમનો સમાવેશ થાય છે), અમે એમો પીએન્ડએનજીને વિનંતી કરીએ છીએ કે તે કૃપા કરીને ગેઈલને યોગ્ય સલાહ આપે અને ગેઈલના તા. ૨૩.૦૯.૧૯૯૯ના પત્ર અંગે, જેમાં મામલાની એમો પીએન્ડએનજી દ્વારા સમીક્ષા અને વિવાદને લવાદને સંદર્ભિત કરવાની માંગ કરવામાં આવી છે, તે અંગેનો પોતાનો નિર્ણય પણ સંપ્રેષિત કરે.”

૩.૩૫ ત્યારબાદ ગેઈલે તા. ૧.૧.૨૦૦૦નો વધુ એક નોટિસ જારી કર્યો, જેમાં તા. ૧.૧.૨૦૦૦ના ૦૬૦૦ કલાકથી ગેસ પુરવઠો બંધ કરવાનો ઉદ્દેશ હતો. તેથી અરજદારે તા. ૧૦.૧.૨૦૦૦ના રોજ પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયને પત્ર લખીને ગેઈલને પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયની સૂચનાઓનું પાલન કરવા સલાહ આપવાની

વિનંતી કરી અને સાથે જ પરત આપવાની રકમને બાકી લેણાં સામે સમાયોજિત કરવાની પણ વિનંતી કરી, જેથી ગેઈલ હિસાબનું સમાધાન કરે અને ગેસ પુરવઠો કપાઈ જાય તેવી સૂચનાઓ બહાર પાડે નહીં. ત્યારબાદ ગેઈલે અરજદારને તા. ૨૮.૪.૨૦૦૦ના પત્ર દ્વારા ૧.૭૧ એમએમએસસીએમડીની નિશ્ચિત ફાળવણી ઉપરાંત અને તેની ઉપર ૧.૪૦ એમએમએસસીએમડી ગેસની વધારાની માત્રા ફોલબેક ધોરણે આપવા અંગે સંબોધન કર્યું અને તેમાં વિશેષરૂપે એવું જણાવ્યું કે : “એસ્સાર સ્ટીલ લિમિટેડ ૧.૭૧ એમએમએસસીએમડીની નિશ્ચિત ફાળવણી ઉપરાંત આપવામાં આવતા આવા ગેસ પુરવઠા માટે, એચબીઝે પાઈપલાઈનની લંબાઈ પર સ્થિત ગ્રાહકોને લાગુ પડતા દરે, જેમાં હાલ રૂ. ૧૧૫૦ પ્રતિ ૧૦૦૦ એમએમએસસીએમડી મુજબ લાગુ પડતા એચબીઝે પાઈપલાઈનના પરિવહન ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે, ચુકવણી કરવા સંમત છે.” અરજદારે તેના પર નીચે મુજબનો ઉલ્લેખ કરીને તે સ્વીકાર્યું : “કલમ નં. ૨ બાબતે, અમારી બાબતમાં લેન્ડફોલ પોઈન્ટના ભાવ મુજબ પુરવઠાની લાગુપડતાની માંગ તથા અમારી બાબતમાં પરિવહન ખર્ચની અલાગુપડતાની માંગને અક્ષુણ્ણ રાખીને આ સ્વીકાર કરવામાં આવે છે, અને ઉપરોક્ત પુરવઠા અંગેનો પ્રશ્ન અમારી તરફેણમાં નક્કી થાય તો તે રકમ પરત કરવામાં આવશે.”

૩.૩૬ અરજદારના મતે, ૧.૪૦ એમએમએસસીએમડી માટે ૨૧.૧૨.૧૯૯૮ના રોજ ફોલબેક આધારે ફાળવણી થયેલી હોવા છતાં, ગેઈલે અરજદારને પત્ર લખી

૧.૪૦ એમએમએસસીએમડીના પુરવઠા પર બૉલ બેક આધારે એચબીઝે પરિવહન શુલ્કની વસૂલાત સ્વીકારવા જણાવ્યું હતું અને પરિવહન શુલ્કની વસૂલાત સ્વીકારાવવા માટે ગેઈલનો આ વધુ એક આગ્રહ હતો.

૩.૩૭ ગેસ લિન્કેજ સમિતિએ ૨૬.૫.૨૦૦૦ તારીખના મિનિટ્સ તૈયાર કર્યા, જેમાં અરજદારને નિશ્ચિત ફાળવણી કરવા અંગે નીચે મુજબ ભલામણ કરવામાં આવી છે:

૯.૧ હજિરા-પૂર્વ ઉપભોક્તાઓ અંગે ફૉલબેક ફાળવણીને નિશ્ચિત ફાળવણીમાં રૂપાંતર કરવાની દરખાસ્ત અંગે ચર્ચા કરવામાં આવી. ખાતર વિભાગના પ્રતિનિધિએ જણાવ્યું કે જો વધારાનો ગેસ ઉપલબ્ધ હોય, તો પ્રાથમિકતા ખાતર ક્ષેત્રને આપવી જોઈએ. જ્યારે, સ્ટીલ મંત્રાલયના પ્રતિનિધિએ કાર્યસૂચીમાં દર્શાવેલ દરખાસ્તને સમર્થન આપ્યું. ચર્ચા બાદ, એવું સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું કે ગેસની ઉપલબ્ધિ એવી રીતે વધેલી નથી અને ખાસ કરીને એપ્રિલ ૨૦૦૦ મહિનામાં ખાતર કારખાનાઓ એકસાથે બંધ થવાના અનુભવને ધ્યાનમાં રાખીને ગેસના વધુ સારા ઉપયોગને સુનિશ્ચિત કરવાના ઉપાય રૂપે આ દરખાસ્ત સૂચવવામાં આવી છે. એવું સંમત કરવામાં આવ્યું કે ખાતર વિભાગ અને ઓએનજીસી/ગેઈલ વચ્ચે ખાતર ક્ષેત્રની વધારાની આવશ્યકતા અંગે

અલગ સંવાદ યોજવામાં આવશે. આયોજન આયોગના પ્રતિનિધિએ સૂચવ્યું કે જેટલી હદ સુધી ફૉલબેક ફાળવણીને નિશ્ચિત ફાળવણીમાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવે, એટલી હદ સુધી પુરવઠામાં હજિરા-પૂર્વના વર્તમાન ઉપભોક્તાઓ અને એચબિજેએ પ્રણાલી માર્ગે પ્રમાણાનુપાતે કપાત કરવાની જરૂર પડશે.

૯.૨ ચર્ચાઓ બાદ, મેસર્સ એસ્સાર સ્ટીલ લિ. અને રિલાયન્સ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિ.ની ફૉલબેક ફાળવણીમાંથી ૫૦% જેટલી હદ સુધી (અર્થાત્ અનુક્રમે ૦.૭૦ એમએમએસસીએમડી અને ૦.૪૦ એમએમએસસીએમડી) ને દઢ ફાળવણીમાં રૂપાંતરિત કરવાની ગેઈલની દરખાસ્ત, આ બંને ઉપભોક્તાઓએ પ્રસ્તાવિત ફૉલબેકથી દઢ ફાળવણીમાં રૂપાંતરણ સામે પુરવઠા કરાયેલા ગેસ માટે એચબિજેએ પરિવહન શુલ્ક ચૂકવવાના આધીન સ્વીકારવામાં આવી હતી.

૩.૩૮ પેટ્રોલિયમ અને પ્રાકૃતિક ગેસ મંત્રાલયે અરજદારને તા. ૫.૬.૨૦૦૦નો પત્ર જારી કરીને, ભારત સરકારના નિર્દેશ મુજબ, હજીરામાં આવેલ તેમના વર્તમાન પ્લાન્ટ માટે પ્રાકૃતિક ગેસના ૧.૪૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.માંથી ૦.૭૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. જેટલી ફૉલબેક ફાળવણીને રૂપાંતરિત કરવાની જાણ કરી હતી, શરતે કે (૧) અરજદાર એચ.બી.જે. પરિવહન ચાર્જિસ

ચૂકવશે અને (૨) અરજદાર તથા ગેલ ઉક્ત પત્રની જારી થયાની તારીખથી ૬૦ દિવસની અંદર કરાર કરશે. તેના પ્રતિઉત્તરમાં તા. ૧૩.૬.૨૦૦૦ના પત્ર દ્વારા અરજદારે ૦.૭૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.ની મક્કમ ગેસ ફાળવણી સ્વીકારી હતી અને પોતાની આ દલીલ પુનરાવર્તિત કરી હતી કે અરજદારના કિસ્સામાં પરિવહન ચાર્જિસ વસૂલપાત્ર નથી, કારણ કે ગેસ લેન્ડફોલ પોઇન્ટ પરથી પરિવહન કરવામાં આવે છે, અને મંત્રાલયને ગેલને તે મુજબ સલાહ આપવા વિનંતી કરી હતી; તેમજ વધુમાં એવું પણ જણાવ્યું હતું કે, તે દરમિયાન, આ મુદ્દામાં અંતિમ નિરાકરણ બાકી રહે ત્યાં સુધી, અરજદાર ગેસના પુરવઠા સામે પરિવહન ચાર્જિસ ચૂકવતો રહેશે. સામાવાળા નં. ૩ એ અરજદારને તા. ૨૯.૬.૨૦૦૦નો પત્ર મક્કમ આધાર પર ૦.૭૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.ની ફાળવણી અંગે લખ્યો હતો, જેમાં નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:

"કુલ નિશ્ચિત ફાળવણી ૧.૫૩ એમએમએસસીએમડીમાંથી, ૦.૮૩ એમએમએસસીએમડી (૦.૪૯ એમએમએસસીએમડી ઉપરાંત ૦.૩૪ એમએમએસસીએમડી) નો પુરવઠો તા. ૨૪.૦૧.૧૯૯૦ના કરાર, તા. ૦૧.૦૧.૧૯૯૩ના ઈન્ડેન્ટર અને તા. ૧૭.૦૭.૯૬, ૨૫.૦૧.૨૦૦૦ તથા ૨૮.૦૪.૨૦૦૦ના પૂરક કરારો મુજબ ચાલુ રહેશે. ૦.૭૦ એમએમએસસીએમડીની બાકીની નિશ્ચિત ફાળવણી સામે ગેસનો પુરવઠો એચબીઝે પાઇપલાઇનની લંબાઈમાં સ્થિત ગ્રાહકોને લાગુ પડતા દરે,

જેમાં પરિવહન ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે, અને જે સમયાંતરે લાગુ પડે છે, તે મુજબ રહેશે, જે હાલમાં પ્રતિ ૧૦૦૦ એસસીએમ ટીઠ રૂ. ૧૧૫૦ છે, અને એસ્સાર સ્ટીલ લિ., સંમત થાય છે કે તે કોઈપણ પ્રકારના વિવાદનો વિષય બનશે નહીં.”

૩.૩૯ ત્યારબાદ ગેઈલે પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયને તા. ૩૧.૭.૨૦૦૦નું એક પત્ર લખીને, પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયના તા. ૨૧.૦૫.૧૯૯૯ અને ૦૫.૦૭.૧૯૯૯ના પત્રો, તા. ૨૮.૦૭.૧૯૯૯, ૩૧.૦૮.૧૯૯૯ અને ૧૫.૧૦.૧૯૯૯ના રોજ યોજાયેલી ગેઈલના બોર્ડની બેઠકો, તેમજ ગેઈલના તા. ૨૩.૦૯.૧૯૯૯ના પત્ર અને મંત્રાલયના તા. ૨૦.૧૦.૧૯૯૯ના પત્રનો ઉલ્લેખ કરીને, મામલે ત્વરિત નિર્ણય કરવાની વિનંતી કરી હતી અને અરજદાર પાસેથી રૂપિયા ૮૩.૪૭ કરોડ બાકી હોવાનું તથ્ય ઉજાગર કર્યું હતું.

૩.૪૦ તેના પ્રતિભાવમાં પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયે ગઈલને તા. ૧૪.૮.૨૦૦૦નો પત્ર લખી જણાવેલું કે કાયદા મંત્રાલયે પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયે તા. ૦૫.૦૭.૧૯૯૯ના પત્ર દ્વારા વ્યક્ત કરેલ અભિપ્રાયને સમર્થન આપ્યું છે અને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે કે “જ્યારે કોઈ રકમ દેવાની ન હોય ત્યારે ચુકવવામાં આવેલ રકમ કાયદા અને ન્યાયસંગતતાના સિદ્ધાંતો મુજબ પરત કરવામાં આવવી જ જોઈએ અને જાહેર ક્ષેત્રની સંસ્થાઓએ અન્યોથી વધુ ઉચ્ચ નૈતિક ધોરણોનું પાલન કરવું

જોઈએ.”

ઉક્ત પત્રમાં આગળ નીચે મુજબ પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું:

પરિસ્થિતિઓમાં, ગેઈલ કાયદા મંત્રાલયના અભિપ્રાયના આધારે તેમની બોર્ડની બેઠકમાં સમગ્ર મામલો વિચારણા હેઠળ લઈ શકે છે અને જો કોઈ સંતોષકારક ઉકેલ પર પહોંચવામાં ન આવે, તો ગેઈલ લવાદ દ્વારા મામલાનો નિકાલ કરી શકે છે.

૩.૪૧ ગેસ પુરવઠા કરાર તા. ૨૪.૦૧.૧૯૯૦ના રોજ કરવામાં આવ્યો હતો અને તે તા. ૩૦.૪.૨૦૦૦ના રોજ અવસાન પામ્યો. મૂળ કરારને મર્યાદિત અવધિઓ માટે વિસ્તૃત કરતા પૂરક કરારો તા. ૨૪.૦૧.૨૦૦૦ (પૂરક કરાર-૧), ૨૮.૦૪.૨૦૦૦ (પૂરક કરાર-૨), ૦૧.૦૮.૨૦૦૦ (પૂરક કરાર ૩), ૩૧.૧૦.૨૦૦૦ (પૂરક કરાર-૪), તેમજ તા. ૩૧.૦૧.૨૦૦૧નો પાંચમો પૂરક કરાર, જેને બાદમાં વધુ આગળ વધારવામાં આવ્યો છે, તે કરવામાં આવ્યા હતા. અરજદારે તા. ૧૨.૨.૨૦૦૧ના રોજ પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયને પત્ર લખી, હજીરા સ્થિત તેમના સ્ટીલ કોમ્પ્લેક્સને ગેસ પુરવઠો બંધ કરવા અંગે ગેઈલ દ્વારા આપવામાં આવેલી નોટિસ તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું અને પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયને વિનંતી કરી હતી કે ગેઈલને ગેસ પુરવઠો ખંડિત ન કરવા અંગે સલાહ આપે.

ત્યારબાદ પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયે તા. ૧૬.૩.૨૦૦૧ના રોજ ગેઈલને નીચે મુજબ પત્ર લખ્યો હતો:

“આ સંદર્ભમાં, ફરી એકવાર પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવે છે કે ગેઈલના બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સે આ બાબતનો વિચાર કરીને યોગ્ય દૃષ્ટિકોણ અપનાવવો જોઈએ. જો કોઈ ઉકેલ સામે ન આવે, તો બાબતનો નિકાલ કરવા માટે મધ્યસ્થતાનો માર્ગ અપનાવવો જોઈએ.

આ ઉપરાંત એ પણ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે, આ મંત્રાલયના અગાઉના તા. ૧૪.૦૮.૨૦૦૦ ના પત્ર દ્વારા સંપ્રેષિત કાયદા મંત્રાલયનો અભિપ્રાય, બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સને આપવામાં આવેલ નિર્દેશ તરીકે અર્થઘટિત કરવો નહીં.

ગેઈલ ઉપરોક્ત બાબતમાં આ મંત્રાલયને જાણ કરી તાત્કાલિક કાર્યવાહી કરી શકે છે.”

૩.૪૨ આમ, એ ફરીથી દોહરાવવામાં આવ્યું હતું કે યોગ્ય દૃષ્ટિકોણ અપનાવવામાં આવવો જોઈએ અને જો કોઈ ઉકેલ સામે ન આવે, તો વિવાદનું નિવારણ કરવા માટે લવાદનો માર્ગ અપનાવવો જોઈએ. એવું જણાય છે કે સરકારે કોઈ પણ સમયે સમિતિની આ ભલામણના આધારે પોતાના નિર્ણયની

સમીક્ષા કરી નહોતી કે પરિવહન ચાર્જિસ અરજદાર દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર નથી. ત્યારબાદ અરજદારે ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટ એસ. ગાંધી એન્ડ એસોસિયેટ્સ, સુરત પાસેથી એક પ્રમાણપત્ર મેળવ્યું, જેમાં એવો અભિપ્રાય આપવામાં આવ્યો કે રૂ. ૧૨૨.૪૫ કરોડનું અરજદાર પર અતિરિક્ત બિલિંગ કરવામાં આવ્યું છે. અરજદારે ગેઈલને તા. ૨૭.૩.૨૦૦૧નો પત્ર લખી જણાવેલું કે ગેઈલનો રૂ. ૧૧૬ કરોડનો દાવો [એ] પરિવહન ચાર્જિસ લાગુ ન પડતા, [બી] અતિરિક્ત પુરવઠા પર ડિસ્કાઉન્ટ, [સી] તા. ૦૧.૦૧.૧૯૯૩ના કરાર હેઠળ મીટરિંગ ચાર્જિસ લાગુ ન પડતા અને [ડી] પરિવહન ચાર્જિસ પર વેચાણવેરો લાગુ ન પડતા, આ આધારો પર સુધારાની જરૂરિયાત ધરાવે છે. સામાવાળા ક્રમાંક ૩ એ અરજદારે કરેલી ઉક્ત રજૂઆતને તા. ૨૯.૩.૨૦૦૧ના પત્ર દ્વારા નામંજૂર કરી અને અરજદારને રૂ. ૧૨૦,૬૫,૬૨,૯૭૬/ ચુકવવા તથા રૂ. ૧૩૮૫.૫૮ લાખનું લેટર ઓફ ક્રેડિટ ખોલવા નિર્દેશ આપ્યો, અન્યથા અરજદાર વિરુદ્ધ કાર્યવાહી કરવામાં આવશે તેવી ચેતવણી આપી. તેના અનુસંધાને અરજદારે ગેઈલના અધ્યક્ષને તા. ૯.૪.૨૦૦૧ની રજૂઆત કરીને ઉપરોક્ત આધારો ફરી દોહરાવ્યા. અરજદારે ભારત સરકારના પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયના માનનીય પ્રધાનને પણ રજૂઆત કરી હતી અને તેની સાથે ગેઈલના અધ્યક્ષને સંબોધેલો તા. ૯.૪.૨૦૦૧નો પત્ર સંલગ્ન કર્યો હતો. સામાવાળા મુજબ અરજદારની બાકી લેણી રકમ રૂ. ૧૨૪.૫૫ કરોડ હતી.

૩.૪૩ ગેઈલે અરજદારને રૂ. ૧૨૪.૫૬ કરોડની રકમ ૮.૫.૨૦૦૧ સુધીમાં ચૂકવવા માટે ૧.૫.૨૦૦૧ તારીખની નોટિસ જારી કરી હતી અને તે ન કરાય તો ૮.૫.૨૦૦૧ના ૬ કલાકથી અમલમાં આવે તે રીતે અરજદાર કંપનીને ગેસનો પુરવઠો બંધ કરી દેવામાં આવશે એમ જણાવાયું હતું. ઉક્ત નોટિસના અનુસંધાને અરજદારે ઉપરોક્ત જણાવ્યા મુજબની રાહતો મેળવવા માટે વર્તમાન અરજિ દાખલ કરીને આ અદાલતનો આશરો લીધો હતો.

૩.૪૪ આ અરજીમાં વિદ્વાન સિંગલ જજે પરિવહન શુલ્કની બાકી રકમ રૂપિયા ૧૨૦ કરોડ અંગે બેંક ગેરંટી આપવાની શરતે ગેસનો પુરવઠો ચાલુ રાખવા દિશા આપતો આંતરિક આદેશ કર્યો હતો. ત્યારબાદ અરજદારે આ અદાલત સમક્ષ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૧૨૨૫/૨૦૦૪ દાખલ કરી હતી, જે ફગાવી દેવામાં આવી હતી. ઉક્ત નિર્ણય વિરુદ્ધ અરજદારે સિવિલ અપીલ નં. ૭૯૫૬/૨૦૦૪ દાખલ કરીને માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતનો આશરો લીધો હતો. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે તા. ૭મી ડિસેમ્બર ૨૦૦૪ના આદેશ દ્વારા નીચે મુજબની દિશાઓ આપીને ઉક્ત અપીલનો નિકાલ કર્યો હતો:

"કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે અપીલકર્તાને આક્ષેપિત પરિવહન શુલ્કની બાકી રકમ તરફ રૂ. ૪૦ કરોડની વધુ એક રકમનો ચુકવણો સામાવાળા ક્રમાંક ૨, ૩ અને ૪ ને ૬.૧.૨૦૦૫ ના રોજ અથવા તે પહેલાં કરવા નિર્દેશ આપીએ છીએ. જો

આ રકમ ૬.૧.૨૦૦૫ ના રોજ અથવા તે પહેલાં ચૂકવવામાં નહીં આવે, તો સામાવાળાઓને અપીલકર્તાને કુદરતી ગેસનો પુરવઠો બંધ કરવાની છૂટ રહેશે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે વડી અદાલત લંબિત રિટ અરજી પર વહેલી તારીખે વિચારણા કરશે અને કાયદા અનુસાર તેનો નિકાલ કરશે. અપીલકર્તાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ ચુકવણો, જો કોઈ હોય, તો તે અપીલકર્તા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોને અશ્વિન રાખીને કરવામાં આવેલ ગણાશે અને તે રિટ અરજીના અંતિમ પરિણામને આધીન રહેશે.

૩.૪૫ વધુ આગળ વધતાં પહેલાં, એ નોંધવું આવશ્યક છે કે ગેઈલ દ્વારા અરજદારને બે સંપ્રેષણો જારી કરવામાં આવ્યા હતા. તા. ૮.૧૧.૨૦૦૧ ના પત્રમાં ગેઈલે નીચે મુજબ જણાવ્યું છે:

“તમારા ગૃહઉપયોગી એકમ માટેનો ગેસ પુરવઠા કરાર, જે ૩૦.૦૮.૨૦૦૧ના રોજ અવધિ પૂર્ણ થયો હતો, તેને નીચે મુજબની શરતોને આધીન રહી અવધિ વધારો/નવીનીકરણ માટે વિચારવામાં આવી શકે છે:

મેસર્સ એસ્સાર સ્ટીલ લિમિટેડ (ઈએસએલ):

i) ગેઈલ અને ઈ.એસ.એલ. વચ્ચે તેમની સ્થાનિક એકમને ગેસ પુરવઠા માટે થયેલ કરારમાં જોગવાઈ મુજબ પરિવહન/સેવા શુલ્કનો દાવો કરવાનો ગેઈલનો સિદ્ધાંતતઃ અધિકાર સ્વીકારીને, અમદાવાદ ખાતેની ગુજરાત વડી અદાલત સમક્ષ બાકી રહેલી રિટ અરજીને નિશર્ત રીતે પરત ખેંચશે.

ii) કરારના વિસ્તરણ/નવીનીકરણની તારીખ સુધી ગેસની કિંમત સંબંધિત બધી બાકી રકમો તેમજ ગેઈલને ચૂકવવાના પરિવહન/સેવા શુલ્ક અને અન્ય તમામ શુલ્કોના ચુકવણાં માટે વ્યવસ્થા કરશે."

તે જ રીતે, તા. ૧૫.૨.૨૦૦૩ ના પત્રમાં ગેઈલે નીચે મુજબ જણાવ્યું છે:

આ હજીરામાં આવેલી તમારી ઘરેલુ અને નિકાસમુખી એકમ માટે ગેસ પુરવઠા કરારના વિસ્તરણ/નવીનીકરણ અંગેના તમારા તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર ૨૦૦૨ના પત્રનો સંદર્ભ આપે છે.

આ સંદર્ભમાં, અમે તમને તા.૦૮.૧૧.૨૦૦૧ના સંદેશનો પુનરોચ્ચાર કરીએ છીએ કે તમારા ઉપરોક્ત એકમોને ગેસ પુરવઠા

કરારનો સમયવધારો/નવીનીકરણ નીચે મુજબની શરતોના તમારા પાલન પર વિચારણા માટે લેવામાં આવશે:

(iii) એસ્સાર સ્ટીલ લિ. (ઈએસએલ) દ્વારા અમદાવાદ સ્થિત માનનીય વડી અદાલત સમક્ષની રિટ અરજી, બિનશરતી રીતે, પરત ખેંચવાની રહેશે, અને જેઈએલ અને ઈએસએલ વચ્ચે હસ્તાક્ષરિત કરારમાં જોગવાયેલ મુજબ પરિવહન/સેવા શુલ્કનો દાવો કરવાની જેઈએલની સિદ્ધાંતતઃ હકદારીને માન્યતા આપવાની રહેશે.

(iv) ગેસની કિંમતી બાકી રહેલી તમામ રકમ તેમજ પરિવહન ખર્ચ અને ગેઈલને ચુકવવાપાત્ર અન્ય ખર્ચ જમા કરવા.

ઉપરોક્ત બાબતમાં જરૂરી કાર્યવાહી કરવા અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ કરારના વિસ્તરણ/નવીનીકરણ માટે અમારી તરફથી યોગ્ય કાર્યવાહી આરંભ કરવા હેતુસર તેની પુષ્ટિ કરવા આપને વિનંતી કરવામાં આવે છે.”

૪.૦ શ્રી કે.એસ. નાણાવટી, વરિષ્ઠ વકીલ, અરજદાર કંપની તરફથી હાજર રહી નીચેના વાંધાઓ ઉઠાવ્યા છે:

i. અરજદાર પાસેથી ગેઇલ દ્વારા વસૂલવામાં આવેલ પરિવહન શુલ્ક મનસ્વી, અયોગ્ય અને બિનઅધિકૃત છે.

ii. ગેઇલે, ભાવ આદેશોનો અમલ કરતી વખતે અને વિવિધ કરારોને અમલમાં મૂકતી વખતે, ફોલબેક આધારે ગેસ પુરવઠા માટેની ૧૫% છૂટનો લાભ, જે અરજદારને બાકી અને ચૂકવાપાત્ર છે, ખોટી રીતે મનસ્વી અને અયોગ્ય રીતે અટકાવી રાખ્યો છે.

iii. તા. ૦૧.૦૧.૧૯૯૩ના કરાર હેઠળ ગેસના પુરવઠા સંબંધે અરજદાર કંપની પાસેથી મીટરિંગ શુલ્કની માંગણી કરવાનો અને તેની વસૂલી કરવાનો ગેઇલનો કૃત્ય ગેરકાયદેસર, બિનઅધિકૃત અને તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ના ભાવ આદેશોના વિરુદ્ધ હોવાથી અસંગત છે.

જ.૧ શ્રી નાનાવટીએ પોતાની દલીલોને સમર્થન આપવા માટે નીચેની દલીલો રજૂ કરી:

જ.૨ શ્રી નાનાવટીએ રજૂ કર્યું કે પ્રાકૃતિક ગેસ એક “પેટ્રોલિયમ ઉત્પાદન” છે, જેને ભારત સંઘ દ્વારા નિયમિત કરવાની જરૂર છે, અને પ્રાકૃતિક ગેસ “પેટ્રોલિયમ

ઉત્પાદન” હોવાને કારણે તે આવશ્યક ચીજવસ્તુઓ અધિનિયમના કાર્યક્ષેત્ર અને વ્યાપમાં આવે છે. શ્રી નાણાવટીએ દર્શાવ્યું છે કે પ્રાકૃતિક ગેસનો ભાવ નિશ્ચિત કરતા વિવિધ ભાવ આદેશો, આવશ્યક ચીજવસ્તુઓ અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, ભારત સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવ્યા હતા અને તેથી ગેઈલને ભાવ આદેશમાં નિર્દિષ્ટ કરેલ ભાવ કરતાં વધુ રકમ વસૂલવા અને ઉઘરાવવાનો કોઈ અધિકાર નથી. તેમણે રજૂ કર્યું કે ગેઈલ તરફથી આવી કાર્યવાહી ગેરકાયદેસર અને મનસ્વી છે.

૪.૩ શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું કે ગેઈલની સ્થાપના ભારત સરકાર દ્વારા કરવામાં આવી હતી અને તે સમય સુધી ઓએનજીસી દ્વારા વિવિધ ગ્રાહકોને ગેસનો પુરવઠો પુરવઠાકર્તા અને ખરીદદાર/ગ્રાહક વચ્ચે પરસ્પર વાટાઘાટથી નક્કી થયેલ ભાવે કરવામાં આવતો હતો. ૧૯૮૬થી અમલમાં આવે તે રીતે ભારત સરકારે જાગૃત નિર્ણય લીધો હતો કે પ્રાકૃતિક ગેસના પુરવઠાનો ભાવ સરકાર દ્વારા નિશ્ચિત કરવામાં આવશે અને તેથી “વાટાઘાટથી નક્કી થયેલ ભાવ”ની સંકલ્પના દૂર કરવામાં આવી હતી, અને ગેસના પુરવઠા માટે ભાવ નિશ્ચિત કરવાની પદ્ધતિ દ્વારા સરકારી નિયંત્રણ પ્રથમ વખત ૧૯૮૭માં તા. ૩૦.૧.૧૯૮૭નો ભાવ-આદેશ જાહેર કરીને અમલમાં મૂકવામાં આવ્યું હતું. તેમણે રજૂ કર્યું કે ગેઈલ, ભારત સરકારની એજન્સી તથા સાધનરૂપ સંસ્થા

હોવાને કારણે, કલમ ૧૨ના અર્થમાં “રાજ્ય” છે અને આ અદાલતની રિટ અધિકારક્ષેત્રને આધીન છે.

૪.૪ શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું કે ગેઈલએ, ઓએનજીસીના કાર્યો બજાવતા અને જે અગાઉ ભારત સરકાર દ્વારા બજાવવામાં આવતા હતા તે સંદર્ભમાં, ભારત સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલા ભાવ આદેશોથી પરે જઈને અરજદાર કંપની પાસેથી એક્સ-એચબિજે ભાવ માંગવાનો પ્રયાસ કર્યો છે અને તેથી, ભાવ નિર્ધારણ આદેશો દ્વારા નક્કી કરાયેલા ભાવોથી વધુ ભાવ વસૂલ કરીને ગેસ પુરવઠા સંબંધિત ઉક્ત કરારો હેઠળ અયોગ્ય, મનસ્વી અને અવિવેકપૂર્ણ રીતે વર્તન કર્યું છે; આવી કાર્યવાહી સ્વયંસિદ્ધ રીતે અવિવેકપૂર્ણ છે કારણ કે તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે.

૪.૫ શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું કે ૧૯૮૬ સુધી ગેસનો પુરવઠો ઓએનજીસી દ્વારા પરસ્પર વાટાઘાટથી નક્કી કરાયેલ કિંમતો પર કરવામાં આવતો હતો. તેથી, ઉક્ત કિંમતી માળખામાં એકરૂપતા લાવવા માટે ભારત સરકારએ ગેસના પુરવઠા માટેની કિંમતો નક્કી કરવાનો નિર્ણય કર્યો અને તેના પરિણામે, ભારત સરકાર દ્વારા પ્રથમ વખત ૩૦.૧.૧૯૮૭ના તારીખવાળા કિંમત આદેશ દ્વારા કિંમત આદેશ અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો. એવો કિંમત આદેશ તાત્કાલિક અમલથી લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો. તેમણે રજૂ કર્યું કે ગેલ માત્ર એક

બજારીકરણ પ્રતિનિધિ છે, જેને ભારત સરકારે ઓએનજીસી પાસેથી ગેસના બજારીકરણનું કાર્ય સોંપ્યું હતું, અને તેથી કિંમતી આદેશમાં નિર્દિષ્ટ તથા અનુમતિપ્રાપ્ત કિંમતો કરતાં વધારે કિંમતો વસૂલવા અને ઉઘરાવવાનો તેને કોઈ સ્વતંત્ર અધિકાર કે સત્તા નથી. શ્રી નાણાવટીના જણાવ્યા મુજબ, ગેસે ઉક્ત કિંમતી આદેશોની અવગણના કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે અને ભારત સરકાર દ્વારા કિંમતી આદેશો મારફતે નક્કી કરાયેલ કિંમતો કરતાં વધારાની કિંમતે ગેસનો પુરવઠો આપવા માટે કિંમત વસૂલવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

૪.૬ આ સંદર્ભમાં શ્રી નાણાવટીએ ગુજરાતની એન.જી.સી. ઇન્ડસ્ટ્રીઝની એસોસિયેશન વિ. ઓ એન્ડ એન જી. કમિશન કેસમાં આપવામાં આવેલ અને એ.આઈ.આર. ૧૯૯૦ એસ.સી. ૧૮૫૧ (=૧૯૯૦ સપ્લી. એસ.સી.સી. ૩૯૭, જે.ટી. ૧૯૯૦(૨) એસ.સી. ૫૧૬, ૧૯૯૦(૧) સ્કેલ ૯૦૦, ૧૯૯૦(૩) એસ.સી.આર. ૧૫૭) માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો હતો, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કિંમતો નક્કી કરવાની અધિકારક્ષેત્ર ૧૯૮૭માં ભારત સરકારને સોંપાયેલ હતી. તેમણે અનુબંધક-૨ માં સમાવાયેલ ૨૪.૧.૧૯૯૦ના કરાર પર પણ આધાર મૂક્યો હતો, જેમાં સ્પષ્ટ રીતે જણાવવામાં આવ્યું છે કે ગેસની કિંમત જ્યારે જ્યારે સરકાર કિંમતમાં ફેરફાર કરશે ત્યારે ત્યારે બદલાશે. તેમણે વધુમાં ઉક્ત કરારની કલમ (૧) પર આધાર મૂક્યો હતો, જેમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે “ગેસની કિંમત સમયાંતરે ભારત

સરકારના નિર્ણય અનુસાર રહેશે.” શ્રી નાણાવટીએ આગળ ૧૯૯૧ની ઇન્ડેન્ટરની કલમ-૫ ના ઉપકલમ (૧) તરફ પણ નિર્દેશ કર્યો હતો, જેમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે “ગેસની કિંમત સમયાંતરે ભારત સરકારના નિર્ણય અનુસાર રહેશે. સરકારનો નિર્ણય પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી ખરીદદારે ગેસના પ્રતિ ૧૦૦૦ એસ.સી.એમ. દીઠ રૂપિયા ૧૪૦૦ના દરે ચૂકવણી કરવી રહેશે, અને આ બાબતમાં ભારત સરકારનો નિર્ણય પ્રાપ્ત થતા તે મુજબ સમાયોજન કરવામાં આવશે. આ કિંમત આ કરાર હેઠળ પૂરો પાડવામાં આવનાર ગેસની સમગ્ર માત્રા માટે, જેમાં ૧૪,૦૦,૦૦૦ એમ૩/દિવસથી વધુ પુરવઠાનો પણ સમાવેશ થાય છે, વસૂલ કરવામાં આવશે.”

૪.૭ તારીખ ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ ના મૂલ્યનિર્ધારણ આદેશનો ઉલ્લેખ કરતાં તેમણે રજૂ કર્યું કે તેમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે ભૂમિઆધારિત ગેસનો અને સમુદ્રપાર ગેસનો, જમીન પર આગમન બિંદુએ, ભાવ રૂ. ૧૫૫૦/૧૦૦૦ ઘન મીટર રહેશે. શ્રી નાણાવટીએ તા. ૧.૧.૧૯૯૩ નો કરાર અને તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ નો કરાર પણ અવલંબ્યો છે, જેથી દર્શાવી શકાય કે ખરીદદારે વેચનારને સરકારના મૂલ્યનિર્ધારણ આદેશો દ્વારા નિર્ધારિત કિંમત ચૂકવવી પડશે. તારીખ ૨૦.૫.૧૯૯૬ ના આદેશનો ઉલ્લેખ કરતાં શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું કે ગેઈલને ફાળવણી કરવાની કોઈ સ્વતંત્ર સત્તા નથી. તારીખ ૧૮.૯.૧૯૯૭ ના ૧૯૯૭ ના ભાવ આદેશમાં એવી શરત નક્કી કરવામાં આવી છે કે તા. ૩૧.૩.૨૦૦૦

સુધીના તમામ અનુવર્તી ત્રિમાસિક ગાળાઓ માટે ગેઈલ પદ્ધતિ અનુસરી દરેક ત્રિમાસિક ગાળાનો ભાવ જાહેર કરશે. શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું કે કિંમતોના મુદ્દાઓમાં સરકારના નિયંત્રણ હોવા છતાં, ગેઈલ દ્વારા ઇન્વોઇસો ઉઠાવવામાં આવ્યા હતા અને તેમાં એક્સ-એચબીઝે કિંમત વસૂલવાની પ્રથા ચાલુ રાખવામાં આવી હતી, જે સ્પષ્ટપણે ૧૯૯૭ ના ભાવ આદેશની બહારની બાબત હતી. તેમણે રજૂ કર્યું કે શંકર સમિતિના અહેવાલના આધારે તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ ના મૂલ્યનિર્ધારણ આદેશ દ્વારા એક્સ-એચબીઝે કિંમતનો સિદ્ધાંત રદ કરવામાં આવ્યો હતો. તેમ છતાં, ગેઈલે પોતાની ઇન્વોઇસોમાં પરિવહન ખર્ચ શૂન્ય દર્શાવ્યો હતો અને ગેસ પુરવઠાની કિંમતમાં એક્સ-એચબીઝે કિંમત ઉમેરેલી હતી.

૪.૮ તા. ૨૬.૩.૧૯૯૮ના પત્રનો ઉલ્લેખ કરતાં શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું હતું કે જીએઆઈએલે અરજદારને જણાવી દીધું હતું કે તેના બિલો તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના પુરક કરાર અનુસાર ઉઠાવવામાં આવી રહ્યા છે. તેમના જણાવ્યા મુજબ, ઉક્ત કાર્યવાહી અયોગ્ય હતી, કારણ કે તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરારમાં પણ એવું નોંધાયેલું હતું કે એસ્સાર દ્વારા એક્સ-એચબીઝે કિંમતની ચુકવણી નવી ભાવ આદેશ જાહેર થાય ત્યાં સુધી કરવાની રહેશે.

૪.૯ શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું કે સરકાર દ્વારા રચાયેલી સમિતિએ તેના તા. ૪.૫.૧૯૯૯ ના અહેવાલમાં ભલામણ કરી હતી કે ૧.૧૦.૧૯૯૭ થી અમલમાં, અરજદાર એચબીઝે ઉપભોક્તા ન હોવાને કારણે તથા નવી કિંમત નિર્ધારણ આદેશ મુજબ ઉક્ત વસૂલી અનુમત્ય ન હોવાથી, ગેઈલ અરજદાર પાસેથી એક્સ-એચબીઝે કિંમત વસૂલવા હકદાર નથી. ભારત સરકારે વિવિધ આદેશો દ્વારા અવગત કરાવ્યું હતું કે (૧) ગેઈલ અરજદાર પાસેથી પરિવહન શુલ્ક વસૂલવા હકદાર નથી અને (૨) વસૂલ કરાયેલ વધારાની રકમ પરત કરવી જ જોઈએ. તેમણે રજૂ કર્યું કે આ સ્થિતિ હોવા છતાં, ગેઈલે બાકી લેણાંની કથિત બિનચુકવણીના આધાર પર ગેસનો પુરવઠો વિરિછન્ન કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે, જ્યારે આ માંગનો મુખ્ય ભાગ એક્સ-એચબીઝે પાઈપલાઈન કિંમત, એટલે કે પરિવહન શુલ્ક, સંબંધિત છે.

૪.૧૦ શ્રી નાણાવટીએ ભારત સંઘ વતી દાખલ કરાયેલ જવાબી સોગંદનામા પર આધાર રાખ્યો છે, જેમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે કુદરતી ગેસની કિંમત ભારત સંઘ દ્વારા અન્ય મંત્રાલયોનું સમમતિ મેળવી નક્કી કરવામાં આવે છે અને ગેસનું ફાળવણી જી.એલ.સી.ની ભલામણના આધારે કરવામાં આવે છે. તેમણે પરિષ્દે ૫, ૬ અને ૭ પર આધાર મૂક્યો છે અને રજૂ કર્યું છે કે તેમણે અરજદારની આ દલીલનો ઇનકાર કર્યો નથી કે ભારત સરકાર દ્વારા સમયે સમયે જારી કરવામાં

આવતા કિંમતનિર્ધારણ આદેશો ગેઈલ, ઓઈલ, ઓ.એન.જી.સી. જેવી સરકારની તેલ કંપનીઓ પર બંધનકારક છે.

જ.૧૧ આ સંદર્ભે શ્રી નાણાવટીએ નસીમ બાનો વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. એન્ડ અધર્સ ના મામલામાં આપવામાં આવેલ, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ એસ.સી. ૨૫૯૨ (= ૧૯૯૩ સપ્. (૪) એસ.સી.સી. પાનું ૪૬, જે.ટી. ૧૯૯૩(૪) એસ.સી. ૫૫૩, ૧૯૯૩(૩) સ્કેલ ૪૩૧) માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે કિંમતીકરણ આદેશોની બંધનકારક સ્વભાવ અંગે ગેઈલ દ્વારા કરવામાં આવેલ ઈનકારનું કોઈ મહત્ત્વ નથી. તેમના જણાવ્યા મુજબ કિંમતીકરણ આદેશો માત્ર સંદેશાવ્યવહારના સ્વરૂપના છે અથવા તે જ ગેઈલને કિંમતીકરણ આદેશોથી વધુ વધારાના વસૂલાતી શુલ્ક લેવા પ્રતિબંધિત કરતા નથી એવી ગેઈલની દલીલ ટકાઉ નથી, કારણ કે ઉક્ત કિંમતીકરણ આદેશોના રચયિતા, અર્થાત્ ભારત સરકાર, માટે જ તે કિંમતીકરણ આદેશોની બંધનકારક પ્રકૃતિ સ્પષ્ટ કરવી યોગ્ય છે અને ગેઈલ માટે નહીં, કારણ કે ગેઈલ માત્ર ભારત સંઘનો એક વેચાણ પ્રતિનિધિ છે.

જ.૧૨ શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું કે ઉપરોક્ત તથ્યો, ઓ.એન.જી.સી.ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના માનનીય અવલોકનો, વિવિધ કરારોની વિવિધ કલમો, બાધ્યકારી ભાવ આદેશોના કરારો અને ભારત સરકારના તા. ૨૧.૫.૧૯૯૯ અને

પ.૭.૧૯૯૯ના આદેશોને ધ્યાનમાં લેતાં, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ના અર્થમાં ગેઈલ એક “રાજ્ય” હોવાથી, સામાવાળાએ જવાબમાં દાખલ કરેલા સોગંદનામામાં ઉઠાવેલી આ દલીલોમાં કોઈ જ સાર નથી કે (૧) અરજદારને મધ્યસ્થી દ્વારા વૈકલ્પિક ઉપાય ઉપલબ્ધ છે; (૨) પ્રાકૃતિક વાયુના પુરવઠાની માર્કેટિંગ પ્રવૃત્તિ નિખાલસ વાણિજ્યિક વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિ છે; (૩) ભાવ આદેશો માત્ર સંચારના સ્વરૂપના છે અને બાધ્યકારી નથી તથા તેઓ કરારોને અતિક્રમિત કરી શકતા નથી, (૪) ભારત સરકારના તા. ૨૧.૫.૧૯૯૯ અને પ.૭.૧૯૯૯ના આદેશો બાધ્યકારી નથી, (૫) પ્રશ્નસ્થિત કરારો “વાણિજ્યિક” કરારો છે અને તેથી ગેઈલને ગેસના પુરવઠા બદલ તે યોગ્ય માને તેવો ભાવ વસૂલ કરવાની છૂટ છે અને (૫) અરજદારને નિશ્ચિત આધાર પર પુરવઠા માટે વસૂલવામાં આવેલ પરિવહન શુલ્ક “એક્સ-એચ.બી.જે. ગ્રાહકને ગેસ પુરવઠાના ખર્ચે” છે.

૪.૧૩ તેમણે રજૂ કર્યું કે અરજદાર એચ.બી.જે. પાઈપલાઈન ગેસનો ગ્રાહક નથી, પરંતુ ઓ.એન.જી.સી.ના પરિસરમાં આવેલા વિતરણ બિંદુ, એટલે કે લેન્ડફોલ પોઈન્ટ, પરથી ગેસનો હવાલો મેળવી રહ્યો છે અને તેથી તે જ ગેસને પોતાની જ પાઈપલાઈન દ્વારા (તેની માલિકીની, તેના દ્વારા બાંધવામાં આવેલી અને તેના દ્વારા જ જાળવવામાં આવતી) ૧૮ કિ.મી.ના અંતરે હાજુરા ખાતે આવેલા તેના ઉત્પાદન કારખાનાં સુધી પરિવહન કરે છે, અને ઉક્ત પાઈપલાઈન રૂપિયા ૧૫

કરોડના ખર્ચે નાખવામાં આવી હતી. ગેઈલ દ્વારા અરજદાર સુધી ગેસનું પરિવહન કરવામાં આવતું ન હોવા છતાં પરિવહન શુલ્કની કરવામાં આવેલી ઉક્ત માંગ સંપૂર્ણપણે ગેરવાજબી અને અતાર્કિક છે, કારણ કે તે ભારત સંઘનો માત્ર એક માર્કેટિંગ એજન્ટ છે.

૪.૧૪ શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું હતું કે અન્યથા પણ, પ્રશ્નાસ્પદ કરારો શુદ્ધ વાણિજ્યિક કરારો છે અને ગેલ પ્રાઈસિંગ ઓર્ડર્સથી વધુ પણ ગેસના પુરવઠા માટે પોતાની મનપસંદ કિંમત વસૂલ કરવા માટે મુક્ત છે, એવી ગેલની દલીલ સ્પષ્ટપણે આ અદાલતને ગેરમાર્ગે દોરવાનો પ્રયાસ છે અને ઉક્ત પ્રાઈસ ઓર્ડર્સના પ્રભાવ અને અસર અંગે ભારત સરકાર દ્વારા કરાયેલ અર્થઘટન તેમજ ઓએનજીસી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૯૦ એસ.સી. ૧૮૫૧ માં અહેવાલિત છે, બંનેના વિરોધમાં જાય છે. ઉક્ત નિર્ણયમાં સ્પષ્ટપણે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે કિંમતોના નિર્ધારણ માટેની અધિકારિતા ૧૯૮૭ માં ભારત સરકારને સોંપવામાં આવી હતી. તેથી, તેમણે રજૂ કર્યું હતું કે ૧૯૮૭ થી કુદરતી ગેસના પુરવઠા સંબંધિત બાબતોમાં સ્વતંત્ર રીતે વાટાઘાટ કરીને નક્કી કરાતી કિંમતનો સિદ્ધાંત સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો હતો અને આથી ગેલ હજુ પણ એવો આગ્રહ રાખી શકતું નથી કે પ્રાઈસ ઓર્ડર્સ બંધનકારક નથી અથવા કરારો એવા વાણિજ્યિક કરારો છે જેમાં સ્વતંત્ર રીતે વાટાઘાટ કરીને નક્કી કરાતી કિંમતનો તત્વ સમાવેશ પામે છે.

૪.૧૫ શ્રી નાણાવટીએ આગળ દલીલ કરી છે કે અરજદાર કંપની એક એક્સ-હજુરા ઉપભોક્તા હોવા છતાં ગેઈલ દ્વારા અરજદાર કંપની પાસેથી એક્સ-એચબીઝે કિંમતની માંગણી કરવામાં આવેલ કાર્યવાહી પ્રથમદર્શને અયોગ્ય, અતાર્કિક, ભેદભાવપૂર્ણ અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરનાર છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે તા. ૧૮.૦૯.૧૯૯૭નો કિંમતી આદેશ બધા ઉપભોક્તાઓ માટે સમાન ઉપભોક્તા કિંમત નક્કી કરે છે અને ઉપભોક્તાઓને બે વર્ગોમાં વહેંચે છે, એટલે કે, જેઓને એચબીઝે પાઈપલાઈન દ્વારા અને તેના માર્ગે ગેસ પુરવઠો કરવામાં આવે છે અને બિન-એચબીઝે ઉપભોક્તાઓ અથવા બાકીના ઉપભોક્તાઓ. કિંમતી આદેશની કલમ (૪) એચબીઝે પાઈપલાઈનના માર્ગે ગેઈલ પાસેથી પુરવઠો મેળવનારા ઉપભોક્તાઓ પાસેથી નિશ્ચિત પરિવહન ચાર્જની વસૂલાત કરવાની જોગવાઈ કરે છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે નિર્વિવાદ રીતે અરજદારને એચબીઝે પાઈપલાઈન દ્વારા અથવા તેના માર્ગે ગેસનો પુરવઠો મળતો નથી. અરજદાર કંપની બિન-એચબીઝે ઉપભોક્તાઓના જુદા વર્ગમાં આવે છે, જેમની પાસેથી પરિવહન ચાર્જની માંગણી/વસૂલાત માત્ર ત્યારે જ કરી શકાય જ્યારે બિન-એચબીઝે ઉપભોક્તાઓને પોતાની પાઈપલાઈન દ્વારા ગેસ પુરવઠો કરવા માટે તેના પરિવહનનો ખર્ચ ગેઈલ દ્વારા વેઠવામાં આવ્યો હોય. તેમણે વધુમાં દર્શાવ્યું કે તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ના કિંમતી આદેશને તા. ૩૦.૯.૧૯૯૭ના કિંમતી આદેશ સાથે વાંચતાં લેન્ડફોલ પોઈન્ટે ગેસની ડિલિવરીનો ઉલ્લેખ થાય છે અને અરજદાર કંપની લેન્ડફોલ પોઈન્ટે ગેસની

ડિલિવરી સ્વીકારે છે, જ્યારે અરજદાર કંપની પાસેથી વસૂલવામાં આવતી કિંમત એચબીઝે પાઈપલાઈનના માર્ગે ગેસની ડિલિવરીની છે. તેમણે વિવિધ ચલણોની પણ નોંધ દોરેલી છે જેમાં ગેઈલે જુલાઈ ૧૯૯૭થી ૦.૩૫ એમએમએસસીએમડી ગેસ પુરવઠા બાબતે (ફર્મ આધાર પર) તેમજ ફોલબેક આધાર પર અથવા એડ હોક આધાર પર કરવામાં આવેલા પુરવઠા માટે પ્રતિ ૧૦૦૦ એમએમએસસીએમડી રૂ. ૩૩૦૦/- (અર્થાત રૂ. ૨૧૫૦ + રૂ. ૧૧૫૦) ની કિંમત માંગેલી છે; જ્યારે સરકાર દ્વારા તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ના કિંમતી આદેશ હેઠળ બિન-એચબીઝે ઉપભોક્તાઓ માટે નક્કી કરાયેલ કિંમત પ્રતિ ૧૦૦૦ એમએમએસસીએમડી રૂ. ૨૧૫૦/- છે. તે જ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી છે. તેથી તેમણે રજૂ કર્યું કે ગેઈલે કપટપૂર્વક મૂળ કિંમત પર પરિવહન ચાર્જ ઉમેરી દીધો છે જેથી ચલણમાં પરિવહન ચાર્જ “શૂન્ય” તરીકે દર્શાય, જ્યારે વાસ્તવમાં અરજદાર કંપની પાસેથી વસૂલવામાં આવતી કિંમત મૂળ કિંમત ઉપરાંત પરિવહન ચાર્જની છે.

૪.૧૬ શ્રી નાણાવટી એ ત્યારબાદ દલીલ કરી કે અરજદાર કંપની, જે ગૈર-એચબીઝે ઉપભોક્તાઓના વર્ગમાં આવે છે, તેના પાસેથી ઊંચી કિંમત એટલે કે એચબીઝે કિંમતની માંગણી અને વસૂલાત કરવી, અસમાન લોકોને સમાન ગણવા સમકક્ષ છે. તેમના મતે, ૧૭.૭.૧૯૯૬થી આગળના સમયગાળાથી, ગેઈલ અરજદાર કંપની પાસેથી એચબીઝે પરિવહન શુલ્ક આદાય કરવા અને

વસૂલવા માંગે છે, જોકે અરજદાર કંપની ગૈર-એચબીઝે ઉપભોક્તા છે. તેથી, ગેઈલે અરજદાર કંપની અને બાકીના ગૈર-એચબીઝે ઉપભોક્તાઓ વચ્ચે પ્રતિકૂળ ભેદભાવ અપનાવ્યો છે અને બીજી બાજુ અરજદાર કંપનીને એચબીઝે ઉપભોક્તાઓ સાથે એક જ વર્ગમાં ગોઠવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે ગેઈલ દ્વારા અરજદાર કંપનીને, તે જ ગેસ અરજદાર કંપનીના પરિસર સુધી પરિવહન કરીને, ગેસનો એક પણ અંશ પૂરું પાડવામાં આવ્યો નથી.

૪.૧૭ શ્રી નાણાવટીએ વધુમાં દલીલ કરી કે ગેઈલ દ્વારા ભારત સરકાર સમયાંતરે બહાર પાડતા ભાવ આદેશમાં નિર્ધારિત દરથી વધુ એક્સ-એચબીઝે ભાવ/એચબીઝે પરિવહન શુલ્કની માંગણી કરવાની કાર્યવાહી સ્પષ્ટપણે અતાર્કિક અને બિનઅધિકૃત છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે સરકારના માર્કેટિંગ એજન્ટ તરીકે ગેઈલ, ભારત સરકાર તેના વિશિષ્ટ ભાવ આદેશો દ્વારા એવી વધારાની કિંમતને ખાસ મંજૂરી આપે નહીં ત્યાં સુધી, એચબીઝે પરિવહન શુલ્કના નામે હોય કે અન્યથા, ભાવ આદેશ દ્વારા નિશ્ચિત કરાયેલા ભાવ કરતાં વધુ ભાવ વસૂલ કરી શકતું નથી. તેમણે રજૂ કર્યું કે આવું કરવું એ એચબીઝે પરિવહન શુલ્કના બહાને વધારાની કિંમત વસૂલવા સમાન ગણાશે અને તે સ્પષ્ટપણે ભાવ આદેશના વિરુદ્ધ હશે તથા તેનો અર્થ એવો થશે કે ગેઈલને ભારત સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ ભાવ આદેશમાં ફેરફાર/સુધારો કરવાની મંજૂરી

આપવામાં આવે, જ્યારે તેવી સત્તા ભારત સરકારે ગેઈલને કે અન્ય કોઈ તેલ કંપનીને સોંપેલી નથી.

જ.૧૮ શ્રી નાણાવટીએ દલીલ કરી હતી કે હઝીરા ખાતે લેન્ડફોલ પોઈન્ટ પરથી ગેસની પુરવઠા બાબતે અરજદાર કંપની પાસેથી એક્સ-એચબીઝે કિંમત વસૂલવાનો ગેઈલનો ઉપક્રમ માત્ર કિંમત આદેશોનું ઉદ્ધંધન જ નથી, પરંતુ ભારત સરકારના તા. ૨૧.૫.૧૯૯૯ અને ૫.૭.૧૯૯૯ ના પત્રો દ્વારા ગેઈલને જણાવાયેલ ભારત સરકારના નિર્ણયના પણ વિરુદ્ધ જાય છે, જેમાં સ્પષ્ટપણે ઉદ્દેશ કરવામાં આવ્યો છે કે ગેઈલ દ્વારા કિંમત નિર્ધારણ આદેશ અનુસાર જ કિંમત વસૂલવામાં આવવી જોઈએ અને એક્સ-હઝીરા ઉપભોક્તા એવા એસ્સાર પાસેથી, જેના પ્લાન્ટ હઝીરા એટલે કે લેન્ડફોલ પોઈન્ટ પર આવેલ છે, એક્સ-એચબીઝે કિંમત વસૂલવામાં આવી શકતી નથી. તેમણે રજૂ કર્યું હતું કે ભારત સરકાર દ્વારા તા. ૫.૭.૧૯૯૯ અને ૧૪.૮.૨૦૦૦ ના પત્રો દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશો, અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલા પ્રતિનિધિત્વોના આધારે પોતાની અહેવાલ રજૂ કરવા માટે સરકાર દ્વારા ખાસ રચાયેલ સમિતિના તા. ૪.૫.૧૯૯૯ ના અહેવાલના આધારે આપવામાં આવ્યા હતા અને તેથી ભારત સરકારના આવા નિર્દેશો ગેઈલ પર બાધ્યકર્તા છે, કારણ કે તે ભારત સરકારે તેના પ્રતિનિધિ એટલે કે ગેઈલને આપેલા નિર્દેશો છે.

૪.૧૯ શ્રી નાણાવટીએ દલીલ કરી કે ભારત સરકારના ભાવ આદેશ ઉપરાંત ભાવ વસૂલવાની ગેલની કાર્યવાહી પ્રતિજ્ઞા-નિષેધ અને વૈધ અપેક્ષાના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતના વિરુદ્ધ જાય છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરાર હેઠળ તે જ બાબત અનુમત્ય હોવાના કથિત આધાર પર અરજદાર કંપની પાસેથી એક્સ-એચબીઝે ભાવની માંગણી કરવામાં ગેલ ન્યાયસંગત નથી. તેમણે રજૂ કર્યું કે કોઈપણ સ્થિતિમાં, ગેલને ઉપરોક્ત તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરાર હેઠળ એક્સ-એચબીઝે ભાવ વસૂલવાનો અધિકાર માત્ર ફોલબેક આધાર પરથી ફર્મ આધાર પર રૂપાંતરિત થયેલી ૦.૩૫ જથ્થા સુધી મર્યાદિત હતો અને તે પણ ભારત સરકારના નવા ભાવ આદેશ અથવા સૂચના અથવા નિર્દેશ જાહેર થાય ત્યાં સુધી જ.

૪.૨૦ શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું કે એનટીપીસી લેન્ડફોલ ગ્રાહક નથી, પરંતુ એચબીઝે ગ્રાહક છે અને તેના કરારમાં વિશેષરૂપે એવી શરત નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી કે ગેઈલની માલિકીની, સંચાલિત અને જાળવવામાં આવતી પાઈપલાઈન દ્વારા ગેસનું પરિવહન એચબીઝે લાઈનમાંથી એનટીપીસી સુધી કરવામાં આવશે. આ હોવા છતાં ગેઈલે અરજદારને એનટીપીસીનો ગણાવીને વર્તવાનો પ્રયાસ કર્યો. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે રિલાયન્સ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ, જે સમાન પરિસ્થિતિમાં છે અને એક્સ-હજીરા ગ્રાહક પણ છે, તેને જુલાઈ ૧૯૯૬ થી મે ૧૯૯૮ દરમિયાન તદર્થ પુરવઠા માટે એક્સ-એચબીઝે પાઈપલાઈનના ભાવે

બિલ કરવામાં આવ્યું નહોતું. તેથી તેમણે રજૂ કર્યું કે અરજદાર કંપની વિરુદ્ધ સ્પષ્ટ ભેદભાવ કરવામાં આવ્યો છે.

જ.ર૧ શ્રી નાણાવટીએ વધુમાં દલીલ કરી હતી કે ગેઈલે આ અદાલત સમક્ષ એવો દાવો કરીને કે ઉદ્દેશિત ગેસની માત્રા ૧૭.૭.૧૯૯૬ પછી અરજદાર કંપનીને એચબીઝે ગ્રાહકોના ખર્ચે પૂરી પાડવામાં આવી હતી, કારણ કે એચબીઝે ગ્રાહકો માટે પ્રતિબદ્ધ ગેસ અરજદાર કંપની તરફ વાળી દેવામાં આવ્યો હતો અને તેથી અરજદાર કંપની પાસેથી એક્સ-એચબીઝે ભાવની વસૂલાત કરવી ન્યાયસંગત છે, વિવાદિત માંગણી/લાદણરૂપ પરિવહન શુલ્કને ખોટી રીતે ન્યાયોચિત ઠેરવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. તેમણે રજૂ કર્યું હતું કે ૦.૩૫ એમએમએસસીએમડીના વિમુખીકરણ તથા એચબીઝે ગ્રાહકો પાસેથી અને તેમના ખર્ચે અરજદાર કંપનીને તદર્થ પુરવઠો કરવામાં આવ્યો હતો એવો ઉદ્દેશિત દાવો સ્પષ્ટપણે અવિશ્વસનીય છે અને અન્યથા પણ નોંધ પરના દસ્તાવેજોના વિરુદ્ધ તથા ખોટો છે.

જ.ર૨ શ્રી નાણાવટીએ દલીલ કરી કે ગેઈલે આ અદાલત સમક્ષ પરસ્પરવિરોધી વલણ અપનાવ્યું છે, કારણ કે એક તરફ તેણે પોતાના સુર-રીજોઈન્ડર સોગંદનામામાં પાનું ૩૭૨ પર એવું દલીલ કર્યું છે કે “માલની કિંમત, તેના પર લાગતા કર અને અન્ય વસૂલાતો તથા તેના પરિવહનનો ખર્ચ, આ બધું એકબીજા

સાથે ભેળવી શકાય તેમ નથી, કારણ કે આ બધા ઘટકો પરસ્પર સ્વતંત્ર છે અને તેમના માટે સ્પષ્ટ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.” બીજી તરફ, ગેઈલે પોતે જ ૧૭.૭.૧૯૯૬ ના કરારનો અયોગ્ય લાભ લેવા માટે એક્સ-એચબીઝે પરિવહન ચાર્જને મૂળભૂત કિંમતે સામેલ કર્યો હતો અને ઓક્ટોબર ૧૯૯૭ બાદના સમયગાળા દરમિયાન બીલો ઊભા કરતાં પરિવહન ચાર્જ શૂન્ય તરીકે દર્શાવ્યો હતો. તેથી, ગેઈલે આ અદાલત સમક્ષ તથા પોતાના સોગંદનામામાં જે દલીલ કરવાની કોશિશ કરી છે તે મુજબ વર્તન કર્યું નથી.

૪.૨૩ શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું કે સમગ્ર વિવાદ માત્ર માત્રા અંગેનો જ છે. નવી પ્રાઈસિંગ ઓર્ડર તા. ૧.૧૦.૧૯૯૭થી અમલમાં આવ્યા પછી, અરજદારે ગેઈલને કિંમતની માંગણી કરવાનો હક, જેમાં એચ.બી.એ. પરિવહન શુલ્કનો પણ સમાવેશ થતો હતો, તે અંગે વિવાદ ઊભો કર્યો હતો. આ જ વિવાદ (૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. પુરવઠા, ફોલ બેક અને એડ હોક પુરવઠા, જે ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરાર હેઠળ આવરી લેવાયેલી માત્રા અંગેના પરિવહન શુલ્કની ચૂકવપાત્રતા સંબંધિત વિવાદ) અંતે ભારત સરકાર સમક્ષ નિર્ણય માટે રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને સમિતિનો અહેવાલ સ્વીકારી ભારત સરકારે સમિતિના અહેવાલ મુજબના નિર્દેશો આપ્યા હતા. તેમણે રજૂ કર્યું કે વર્તમાન અરજિયક્ષિ અરજદાર માત્ર સરકારના આ આદેશોના અમલીકરણની જ માંગણી કરે છે.

જ.૨૪ શ્રી નાણાવટીએ દલીલ કરી હતી કે અભિલેખ પર રહેલા દસ્તાવેજોનું સમસ્તરૂપે વાચન કરતાં સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત થાય છે કે ભારત સરકારે સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ રીતે જાહેર કર્યું હતું કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વિશિષ્ટ રીતે નિર્દેશ આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી અરજદાર પાસેથી એચબીઝે પરિવહન શુલ્કની માંગણી કરી શકાતી નથી.

જ.૨૫ વિવિધ ભાવ નિર્ધારણ આદેશો અને કરારોનો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ, શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું કે ગેલે ભાવ આદેશો અમલમાં મૂકતાં અને વિવિધ કરારોને અમલમાં લાવતા મનમાની અને અયોગ્ય રીતે વર્તન કર્યું છે અને અરજદારને મળવાપાત્ર તથા ચૂકવવાપાત્ર ફોલબેક ધોરણે ગેસ પુરવઠા માટેની ૧૫% છૂટનો લાભ ખોટી રીતે અટકાવી રાખ્યો છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે ઉક્ત ભાવ આદેશ તેમજ પ્રશ્નાધીન કરારો હેઠળ ઉપલબ્ધ ૧૫% છૂટના લાભને અટકાવવાની અને નકારવાની સામાવાળા ક્રમાંક ૩ થી ૫ ની કાર્યવાહી સ્પષ્ટપણે ગેરકાયદેસર અને મનસ્વી છે. સામાવાળા ક્રમાંક ૩ ગેલ, ભારત સરકારનું એક ઉપક્રમ હોવાને કારણે, ભારત સરકાર દ્વારા સમયાંતરે ભાવ નિર્ધારણ આદેશો દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલી ભાવ નીતિઓની જાહેરાતોનું પાલન કરવા બંધાયેલ છે અને ગેલ દ્વારા ઉક્ત ભાવ આદેશથી પર હોય તેવી કોઈપણ કાર્યવાહી ન્યાયિક સમીક્ષા માટે પાત્ર છે અને તેને રદ કરવામાં આવવી જોઈએ. ૧૫% છૂટ એ હકીકત ધ્યાનમાં રાખીને આપવામાં આવે છે કે નકામી બગાડ ટાળી શકાય,

અન્યથા ઓએનજીસીને તે ગેસ સળગાવી દેવું પડત. તેથી, આ નીતિ સરકારે માત્ર ગેસનો મહત્તમ ઉપયોગ પ્રાપ્ત થાય તે દષ્ટિએ જ અમલમાં મૂકી હતી.

જ.૨૬ શ્રી નાણાવટીએ અંતમાં દલીલ કરી હતી કે, તારીખ ૧.૧.૧૯૯૩ના કરાર હેઠળ ગેસના પુરવઠા સંદર્ભે અરજીકર્તા કંપની પાસેથી મીટરિંગ શુલ્કની માંગણી કરીને તથા તેની વસૂલાત કરવાનો ગેઈલનો નટપટિક્કમ ગેરકાયદેસર અને અનધિકૃત છે, કારણ કે તે તારીખ ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ના ભાવ આદેશો તથા તેની ચાલુ રહેલી અસરના વિરુદ્ધ છે અને તેથી તારીખ ૧૮.૯.૧૯૯૭ના ભાવ આદેશના પણ વિરુદ્ધ હોવાથી, તે એકાધિકારી સત્તાઓનો સ્પષ્ટ દુરુપયોગ અને ભેદભાવપૂર્ણ છે.

જ.૨૭ અનુસરે અરજદારે પ્રાર્થનામાં સુધારો કર્યો છે, જે નીચે મુજબ છે:

“એ-૧ નામદાર કૃપા કરીને મન્ડેમસ અથવા સર્ટિયોરારીનો રિટ અથવા મન્ડેમસ અથવા સર્ટિયોરારીના સ્વરૂપનો રિટ જારી કરી, અહીં અનુલગ્ન ડબલ્યુ-૩ ખાતે તા. ૧.૫.૨૦૦૧નો પડકારાયેલ વિચ્છેદન નોટિસ રદ કરે તેવી કૃપા કરે”.

પ.૦ શ્રી નાણાવટીએ જીએસએક્સી વિ. મેસર્સ લોટસ હોટેલ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના મામલામાં આપવામાં આવેલ નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે, જે એઆઈઆર ૧૯૮૩ એસસી ૮૪૮ (=૧૯૮૩(૩) એસસીસી ૩૭૯, ૧૯૮૩(૧) સ્કેલ ૫૮૪) માં અહેવાલિત છે, જેમાં એવું ધારણ કરવામાં આવ્યું છે કે પ્રોમિસરી એસ્ટોપલનો સિદ્ધાંત નિશ્ચિતપણે નિગમને સામાવાળાને આપેલા તેના ગૌરવપૂર્ણ વચનમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી પોતાની જવાબદારીમાંથી પાછળ હટી જવાથી રોકી દેશે. અપીલકર્તા દ્વારા આપવામાં આવેલા તે ગૌરવપૂર્ણ વચનના આધારે કાર્ય કરતાં સામાવાળાએ ભારે ખર્ચ કર્યો હતો અને જો અપીલકર્તાને તેના વચનથી મુક્ત માનવામાં આવે, તો સામાવાળા ખૂબ જ પ્રતિકૂળ સ્થિતિમાં મુકાઈ જશે.

પ.૧ શ્રી નાણાવટીએ મહાબીર ઓટો સ્ટોર્સ વિ. આઈ.ઓ.સી. ના કેસમાં આપેલા, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૦ એસ.સી. ૧૦૩૧ (=૧૯૯૦(૩) એસ.સી.સી. ૭૫૨, ૧૯૯૦(૧) સ્કેલ ૪૧૦, ૧૯૯૦(૧) એસ.સી.આર. ૮૧૮) માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો, જેમાં અનુચ્છેદ ૧૪ નું અર્થઘટન કરતાં એમ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે નાગરિકોના હકો કરારજન્ય હકોના સ્વરૂપના હોવા છતાં, કરારમાં પ્રવેશ કરવાનો કે ન કરવાનો નિર્ણય લેવાની રીત, પદ્ધતિ અને પ્રેરણા, પ્રાસંગિકતા અને ચુકિતસંગતતા, ન્યાયસંગત વર્તન, કુદરતી ન્યાય, સમાનતા અને ભેદભાવરહિતતાના કસોટીપથર હેઠળ ન્યાયિક પુનર્વિલોકનના

આધીન છે. ઉપરોક્ત નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૧૨, ૧૮, ૨૦ અને ૨૧ નીચે મુજબ છે:

“૧૨. એ સુસ્થિર રીતે નિર્ધારિત છે કે રાજ્યની દરેક કાર્યવાહી અથવા રાજ્યના કોઈ સાધનતંત્ર દ્વારા તેની કારોબારી સત્તાના ઉપયોગમાં કરવામાં આવતી દરેક કાર્યવાહી કારણથી પ્રેરિત હોવી જોઈએ. યોગ્ય કિસ્સાઓમાં, કારણવિહોળી કાર્યવાહી પર સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અથવા અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની કાર્યવાહી માં મનસ્વી તરીકે પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાય. આ સંદર્ભમાં રાધા કૃષ્ણ અગરવાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર મામલે આ અદાલતના અવલોકનો પર આધાર રાખી શકાય. શરૂઆતથી જ અમને એવું જણાય છે કે, આ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, સામાવાળા કંપની આઈ.ઓ.સી. સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૨ હેઠળ વિચારાયેલ રાજ્યનું એક અંગ અથવા રાજ્યનું સાધનતંત્ર છે. રાજ્ય, વ્યક્તિગત પક્ષકારો સાથે કરારો કરવા કે ન કરવા બાબતે, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૮૮ હેઠળ તેની કારોબારી સત્તામાં કાર્ય કરે છે. સત્તાના આવા ઉપયોગ પર સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૧૪ લાગુ પડશે. તેથી, અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ રાજ્યના અંગની કાર્યવાહી તપાસી શકાય. રાધા કૃષ્ણ અગરવાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર, પૃષ્ઠ ૪૬૨ જુઓ, પરંતુ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪નું અર્થઘટન એવું કરી શકાય નહિ અને કરવામાં આવ્યું નથી કે કરાર થઈ

ગયા બાદ રાજ્યની કાર્યવાહીનું ન્યાયિક સમીક્ષણ કરવા માટે તે કોઈ અધિકારપત્ર બને, જેથી રાજ્યને તેની વિવિધ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓમાં કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી માટે કારણ દર્શાવી હિસાબ આપવા પાડી શકાય. આવી પ્રકૃતિની પરિસ્થિતિમાં, સામાવાળા કંપનીની કેટલીક પ્રવૃત્તિઓ, જે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૨ હેઠળ રાજ્ય ગણાય છે, કરારો કરવા કે ન કરવા બાબતે કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ને આધીન હોઈ શકે છે અને તે વાજબી હોવી જોઈએ તથા કાયદેસર અને સંબંધિત વિચારણાના આધારે જ લેવાયેલી હોવી જોઈએ; સુનાવણી જરૂરી છે કે નહીં અને કારણો દર્શાવવા પડે કે નહીં, તે ચોક્કસ વ્યવહારના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ પર નિર્ભર કરે છે. જો નાગરિકોને અપાયેલ કોઈ અધિકારમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયાસ થતો હોય, તો આવી કાર્યવાહી સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ને આધીન છે અને તે વાજબી હોવી જોઈએ તથા જાહેર હિતના કાયદેસર અને સંબંધિત આધાર પર જ લેવાઈ શકે. કરારોમાં પ્રવેશ કરવા કે ન કરવા જેવી આ પ્રકારની રાજ્ય કાર્યવાહી માં જ્યાં મનસ્વિતા હોય, ત્યાં અનુચ્છેદ ૧૪ સક્રિય થાય છે અને ન્યાયિક સમીક્ષણ આવી કાર્યવાહી ને રદ કરે છે. રાજ્યની કારોબારી સત્તાધિકારીની દરેક કાર્યવાહી કાનૂનના શાસનને આધીન હોવી જોઈએ અને કારણથી પ્રેરિત હોવી જોઈએ. તેથી, જાહેર સત્તાધિકારીની જે કોઈ કામગીરી હોય, આવા એકાધિકારી અથવા અર્ધ-એકાધિકારી વ્યવહારોમાં, તેને

સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ની કસોટી પર ઉતરવું જ પડશે. સરકારની કોઈ કાર્યવાહી, કરારો કરવા કે ન કરવા જેવા મુદ્દાઓમાં પણ, જો વાજબીપણાની કસોટી પર ખરી ન ઉતરે, તો તે અવાજબી ગણાશે. આ સંદર્ભમાં ઈ.પી. રોયપ્પા વિ. સ્ટેટ ઓફ તમિલ નાડુ, મેનકા ગાંધી વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, અજય હાસિયા વિ. ખાલિદ મુજીબ સેહરાવદી, આર.ડી. શેટ્ટી વિ. ઇન્ટરનેશનલ એરપોર્ટ ઓથોરિટી ઓફ ઈન્ડિયા તથા દ્વારકાદાસ મારફતિયા એન્ડ સન્સ વિ. બોર્ડ ઓફ ટ્રસ્ટીઝ ઓફ ધ પોર્ટ ઓફ બોમ્બેનો ઉલ્લેખ કરી શકાય. અમને એવું જણાય છે કે વાજબીપણાનો નિયમ, મનસ્વિતા અને ભેદભાવ વિરુદ્ધનો નિયમ, ન્યાયસંગત વ્યવહાર અને કુદરતી ન્યાયના નિયમો, હાલના કિસ્સા જેવી પરિસ્થિતિમાં નાગરિકો સાથે વ્યવહાર કરતી રાજ્યની સાધનતંત્રની કાર્યવાહી પર લાગુ પડતા કાનૂનના શાસનનો ભાગ છે. ભલે નાગરિકોના અધિકારો કરારજન્ય અધિકારોના સ્વરૂપના હોય, છતાં કરારમાં પ્રવેશ કરવાનો કે ન કરવાનો નિર્ણય લેવાની રીત, પદ્ધતિ અને હેતુ, હાલના કિસ્સા જેવી વ્યવહારની પ્રકૃતિ અને લેવડદેવડના સ્વભાવમાં સંબંધિતતા, વાજબીપણું, ન્યાયસંગત વ્યવહાર, કુદરતી ન્યાય, સમાનતા અને અભેદભાવની કસોટી પર ન્યાયિક સમીક્ષણને આધીન છે.” (ભારપૂર્વક દર્શાવેલ).

૧૮. પ્રકરણના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ, વાદોના સ્વરૂપ, પક્ષકારો વચ્ચેના વ્યવહાર, તથા કાયદાની વર્તમાન સ્થિતિને ધ્યાનમાં લઈ, અમારું મત છે કે સંવિધાનની કલમ ૨૯૮ હેઠળ રાજ્ય/જાહેર પ્રાધિકરણ દ્વારા લેવાયેલ નિર્ણય વહીવટી નિર્ણય છે અને તેને મનસ્વી હોવા અથવા ભારતના સંવિધાનની કલમ ૧૪નો ભંગ કરતો હોવાના આધાર પર, જાહેર કાયદાના ક્ષેત્રમાં ઉપલબ્ધ કોઈપણ આધારો પર પડકારી શકાય છે. અમને એવું જણાય છે કે આઈ.ઓ.સી. જેવી નિગમ અંગે, સંબંધિત પક્ષકારોને જાણ કર્યા વિના, જેમ કે અહીંના અપીલકર્તા-ફર્મના કેસમાં, કથિત નીતિપરિવર્તનના આધારે અને તેના આધારે ૧૮ વર્ષથી ચાલતા, મોટા નાણાંકીય પરિમાણો ધરાવતા વ્યવહારોના પ્રવાહને અંતે લાવવા માટે કાર્યવાહી કરવી, યોગ્ય અને ન્યાયસંગત કાર્યવાહી ગણાવી શકાય નહીં; ખાસ કરીને આ ક્ષેત્રમાં સામાવાળાની સત્તાના એકાધિકારી સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતા. તેથી, ફરી એકવાર દોહરાવવું જરૂરી છે કે જાહેર કાયદાના ક્ષેત્રમાં પણ, સંબંધિત અથવા અસર પામવાના પાત્ર વ્યક્તિઓને વિશ્વાસમાં લેવાં જોઈએ. તે વિશ્વાસમાં લેવા જોઈએ કે નહીં અને કઈ પરિસ્થિતિઓમાં લેવા જોઈએ, તે અંગે કોઈ કઠોર અને એકરૂપ સૂત્ર ઘડી શકાય તેમ નથી. તે સંબંધિત અધિકારના સ્વરૂપ અને નિર્ધારિત પરિસ્થિતિમાં અમલમાં મૂકવા માંગાતી સત્તાના સ્વરૂપ પર નિર્ભર કરે છે. એ સાચું છે કે સત્તા અને અધિકાર વચ્ચે ભેદ છે, પરંતુ રાજ્ય અથવા

રાજ્યનું સાધન જાહેર ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરે કે ખાનગી ક્ષેત્રમાં, તે બાબત અમારા મત મુજબ પરિસ્થિતિના તથ્યો અને સંજોગો પર આધારિત છે; છતાં, આવી સત્તાનો ઉપયોગ રાજ્ય અથવા રાજ્યના સાધન દ્વારા, જેના અધિકારો અને સત્તાઓ અસર પામે છે અથવા અસર પામવાના પ્રયાસ હેઠળ છે એવા પક્ષકારને જાણ કર્યા વિના અને વિશ્વાસમાં લીધા વિના, કરી શકાય નહીં. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, વિશ્વાસમાં લેવામાં ન આવે તો, જાણકારીમાંથી વંચિત રાખવામાં આવવાને કારણે લોકો ઘણીવાર વ્યથિત અનુભવે છે.

“૨૦. વ્યવહારના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતાં, અમારો મત એવો છે કે જ્યાં રાજ્યનું સાધન કરારક્ષેત્રમાં પ્રવેશે છે, ત્યાં તે કરારની ઘટનાઓ દ્વારા શાસિત થવું યોગ્ય ગણાય. આ સત્ય છે કે કારણો આપવું આવશ્યક ન પણ હોય, પરંતુ અમારા મત મુજબ, આ પ્રકારના ક્ષેત્રમાં સંબંધિત પક્ષકારો પ્રત્યે નિષ્પક્ષતા હોવી આવશ્યક છે, અને પક્ષકારો વચ્ચેના વ્યવહારોની વિશાળ સંખ્યા અથવા લાંબા સમયગાળા તથા તેમના સ્વભાવને ધ્યાનમાં લેતાં, અપીલકર્તાને વિશ્વાસમાં લેવો જોઈતો હતો. કરારને ચાલુ અસ્તિત્વમાં ન ગણવાના રાજ્યના અધિકાર સાથે વ્યવહાર કરતી રાજ્યની સંસ્થા પાસેથી સમાનતા અને નિષ્પક્ષતા ઓછામાં ઓછી

આટલી તો અપેક્ષા રાખે છે. તેમ છતાં, અમારે એવી પ્રક્રિયા વિકસાવવી જ પડશે જે કાર્યક્ષમ હશે” (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે).

૨૧. તેથી, અમે નિર્દેશ આપીએ છીએ કે અપીલકર્તાઓનો કેસ સામાવાળાઓ સમક્ષ મૂકવામાં આવે અને સામાવાળા સત્તાવાળાઓ અપીલકર્તા-ફર્મ દ્વારા કરવામાં આવેલ રજૂઆતોનો, એટલે કે હાલની વ્યવસ્થા એવો કરાર બને છે જેના દ્વારા અપીલકર્તા-ફર્મના મામલે કોઈ ઔપચારિક કરાર વિના વિતરણકર્તાપદ ચાલુ રાખવામાં આવ્યું હતું અને વધુમાં ડિસેમ્બર ૧૯૮૨માં અમલમાં મુકાયેલી સરકારની નવી નીતિ અપીલકર્તા-ફર્મને આવરી લેતી નથી અને તેથી અપીલકર્તાને ચાલુ રાખવામાં આવવો જોઈએ, તે બાબતોનો નવેસરથી વિચાર કરે. દાવાઓના સ્વભાવને ધ્યાનમાં રાખીને, આ પાસા અંગે અપીલકર્તા-ફર્મને વિશ્વાસમાં લઈને ત્યારબાદ સામાવાળા સત્તાવાળાએ આ પાસાનો વિચાર કરે તે પૂરતું રહેશે. વધુ કંઈ કહેવાની અથવા કરાવવાની આવશ્યકતા નથી અને કારણો નોંધવા જોઈએ કે આગળથી આપવાના રહે, તે અંગે અમે કોઈ નિર્દેશ આપતા નથી. આ હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓમાં, મૌખિક સુનાવણી આપવાની અથવા નિર્ણય માટે અલગથી કારણો નોંધવાની જરૂર નથી. નિર્ણય યોગ્યતા, સમતા અને

ઓ.આઈ.સી. જેવી સંસ્થા દ્વારા થનાર વિચારણા પર આધારિત હોવો જોઈએ. તેને ન્યાયસંગત રીતે વર્તવું જોઈએ.

૫.૨ શ્રી નાણાવટીએ કુમારી શ્રીલેખા વિધાર્થિ વિ. યુ.પી. રાજ્ય અને અન્યના કેસમાં એર ૧૯૯૧ એસસી ૫૩૭ (=૧૯૯૧(૧) એસસીસી ૭૧૨, ૧૯૯૦(૨) સ્કેલ ૫૬૧, જે.ટી. ૧૯૯૦ એસસી ૨૧૧, ૧૯૯૦ સપ્લિ. (૧) એસસીઆર ૬૨૫) માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે. સંબંધિત પરિચ્છેદો નીચે મુજબ વાંચવામાં આવે છે:

“૨૧. ભારતના બંધારણની પ્રસ્તાવના તેના સર્વ નાગરિકોને સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય ન્યાય; તેમજ સ્થાન અને અવસરની સમાનતા સુનિશ્ચિત કરવાનો સંકલ્પ વ્યક્ત કરે છે. રાજ્યની દરેક કાર્યવાહીનો હેતુ આ લક્ષ્ય સિદ્ધ કરવાનો જ હોવો જોઈએ. બંધારણના ભાગ ૪ માં “રાજ્યની નીતિના માર્ગદર્શક તત્વો” સમાવાયા છે, જે દેશના શાસનમાં મૂળભૂત છે અને પ્રસ્તાવનામાં દર્શાવેલ દ્રષ્ટિને સાકાર કરવા માટે, ભાગ ૩ માં રાજ્યની કાર્યવાહીથી રક્ષણ માટે સુનિશ્ચિત કરાયેલા વ્યક્તિગત મૂળભૂત અધિકારોને પરિપૂરકરૂપ યોગ્ય રાજ્ય કાર્યવાહી દ્વારા સામાજિક અને આર્થિક સ્વાતંત્ર્યો સુનિશ્ચિત કરવાનો હેતુ ધરાવે છે. બંધારણનું આ તત્ત્વચિંતન હોય ત્યારે, શું એવું કહી શકાય કે જ્યારે રાજ્યની તમામ

કાર્યવાહી જાહેર હિત માટે હોવાની અને ન્યાયસંગત તથા યોગ્ય હોવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે, ત્યારે કરારક્ષેત્રમાં રાજ્યની કાર્યવાહીમાંથી કાનૂનના શાસન માટે મૂળભૂત એવા અનુચ્છેદ ૧૪ – મનમાનીનો અભાવ – ને બાકાત રાખવાનો તેમાં વિચાર છે? અમને કોઈ શંકા નથી કે પ્રસ્તાવનામાં પ્રતિપાદિત આદર્શોના વિરોધમાં, બંધારણ તેની પ્રવૃત્તિના કોઈ પણ ક્ષેત્રમાં રાજ્યની કાર્યવાહીમાં અયોગ્યતા અથવા અતાર્કિકતાનું ન તો પરિકલ્પન કરે છે અને ન તો પરવાનગી આપે છે. અમારા મત મુજબ, કરાર સંબંધિત બાબતોમાં અનુચ્છેદ ૧૪ ને બાકાત રાખવાનો તર્ક સ્વીકારવો બંધારણીય યોજનાથી સર્વથા અસંગત રહેશે. આવી બાબતોમાં ન્યાયિક પુનર્વિલોકનનો વ્યાપ, તેના માન્ય આધાર અને ઉપલબ્ધ થઈ શકે તેવી રાહત અલગ મુદ્દાઓ છે, પરંતુ તે તેના સંપૂર્ણ બહિષ્કારના અભિપ્રાયને ન્યાયોચિત ઠરાવતું નથી. ખાસ કરીને ત્યારે તો વધુ, જ્યારે આધુનિક પ્રવૃત્તિ એવી પણ છે કે આવા કરારોમાં, જ્યાં સોદાકીય શક્તિ અસમાન હોય, ત્યાં કોઈ શરતની અતાર્કિકતાની પણ તપાસ કરવામા આવે છે, જેથી એ વાટાઘાટથી થયેલા કરારો ન રહી અસમાન પક્ષો વચ્ચેના માનક સ્વરૂપના કરારો ગણાય છે.

૨૨. ખાનગી પક્ષકારો વચ્ચેના કરારો અને જેમાં રાજ્ય એક પક્ષકાર હોય એવા કરારો વચ્ચે સ્પષ્ટ તફાવત છે. ખાનગી પક્ષકારો માત્ર પોતાના

વ્યક્તિગત હિત સાથે સંબંધિત હોય છે, જ્યારે રાજ્ય પોતાની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે અને પોતાના કાર્યોનું નિર્વહ કરતી વખતે, નિઃસંદેહ, જેમ તેની પાસેથી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે તેમ, જાહેર હિત અને લોકકલ્યાણ માટે કાર્ય કરે છે. રાજ્યની દરેક કાર્યવાહીનો પ્રભાવ પણ જાહેર હિત પર પડે છે. માત્ર આ પરિબળ જ એટલું પૂરતું છે કે ઓછામાં ઓછી જાહેર કાયદાની ફરજો સંબંધિત લઘુત્તમ આવશ્યકતાઓ તેમાં સમાવી લેવાય અને રાજ્ય અથવા તેની સાધનસંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવેલા કરારોને આ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય. આ એક અલગ બાબત છે કે કરારજન્ય ફરજોના ક્ષેત્રમાં આવતાં વિવાદોના સંદર્ભમાં ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની વ્યાપ્તિ વધુ મર્યાદિત હોઈ શકે છે અને સંદિગ્ધ કેસોમાં પક્ષકારોને, શુદ્ધપણે કરારજન્ય વિવાદોના નિવારણ માટે ઉપલબ્ધ ઉપાયોનો આશરો લઈ, પોતાના હકોના નિર્ધારણ માટે દોરવામાં આવી શકે છે. છતાં, જેટલી હદ સુધી આક્ષેપિત કાર્યવાહી મનસ્વી, અયોગ્ય અથવા અતાર્કિક છે એવો આક્ષેપ કરીને અનુચ્છેદ ૧૪ ના ભંગના આધાર પર પડકાર ઉઠાવવામાં આવે છે, એટલી હદ સુધી માત્ર એ હકીકત કે વિવાદ કરારજન્ય ફરજોના ક્ષેત્રમાં પણ આવે છે, રાજ્યને અનુચ્છેદ ૧૪ ની મૂળભૂત આવશ્યકતાઓનું પાલન કરવાની તેની ફરજમાંથી મુક્ત કરતી નથી. આ હદ સુધી, તેની ઉપરની ફરજ દરેક કેસમાં, તેના ઉપરાંત કોઈ અન્ય હક અથવા ફરજ અસ્તિત્વમાં હોય કે ન હોય, અનિવાર્ય રીતે

જાહેર સ્વરૂપની જ રહે છે. વધારાની કરારજન્ય ફરજનો આધાર લઈને દાવેદારને રાજ્યની કોઈપણ કાર્યવાહીમાંથી ઉદ્ભવતી અમનસ્વી વર્તન વિરુદ્ધ અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળની બાંહેધરીથી વંચિત કરી શકાય નહિ.”

૨૩. તેથી, વર્તમાન જેવા કેસમાં, જો એવું દર્શાવવામાં આવે કે પડકારવામાં આવેલી રાજ્ય કાર્યવાહી મનસ્વી છે અને, તેથી, બંધારણના અનુ.૧૪ નો ભંગ કરતી છે, તો પીડિત વ્યક્તિઓને, જો હોય તો, કોઈ વધારાનો અધિકાર, કરારજન્ય કે કાનૂની, પણ ઉપલબ્ધ છે કે કેમ તે પ્રશ્નની પરવા કર્યા વિના, પડકારવામાં આવેલ કૃત્યને રદ કરવામાં કોઈ અવરોધ રહી શકતો નથી.

૨૪. રાજ્યને કરારક્ષેત્રમાં ડૉ. જેકિલ અને મિસ્ટર હાઈડ જેવા વિભાજિત વ્યક્તિત્વવાળું માની શકાય નહીં, જેથી કરાર કરતી વેળાએ પ્રારંભિક અવસ્થાએ તેના પર રાજ્યના તમામ લક્ષણો આક્ષેપિત કરી તેને બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળની ફરજનું પાલન કરવાનું બાંહેધરીરૂપે લાગુ પાડવામાં આવે અને ત્યારબાદ કરાર અમલમાં રહેલા સમયગાળા દરમિયાન તેને રાજ્યનું આવરણ ઉતારી ખાનગી સંસ્થાનો નવો વસ્ત્ર ધારણ કરવાની છૂટ આપવામાં આવે, જેથી તે માત્ર કરારમાંથી ઉત્પન્ન થતી બાંહેધરીઓ અને ઉપચારાધિકારોના આધીન રહી મનસ્વી રીતે વર્તી

શકે. વાસ્તવમાં, રાજ્ય તરીકે તેના વ્યક્તિત્વનું સ્વરૂપ જ મહત્વપૂર્ણ છે અને જે કોઈ ક્ષેત્રમાં હોય તેનાં તમામ કૃત્યોને તે જ લક્ષણિત કરવું જોઈએ; અને કાર્યનું સ્વરૂપ, કરારજન્ય હોય કે અન્યથા, તે એવું નિર્ધારક નથી કે તેના કૃત્યની વૈધતા તપાસવા માટે મંજૂર થતી તપાસના સ્વરૂપને નક્કી કરે. અનુચ્છેદ ૧૪ની આવશ્યકતા ન્યાયસંગત, સમતાસભર અને ચુક્તિસંગત રીતે વર્તવાની ફરજ હોવા કારણે, રાજ્યએ હંમેશા એમ જ વર્તવું જોઈએ, કરાર સંબંધિત બાબતોમાં પણ, એવા સિદ્ધાંતને વિરોધ કરે એવું કંઈ નથી. જાહેર હિતમાં જ અનિવાર્યપણે હોવા જોઈએ એવા રાજ્યના કૃત્યો અને મુખ્યત્વે વ્યક્તિગત લાભ માટે સમાન પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રવૃત્ત ખાનગી વ્યક્તિના કૃત્યો વચ્ચે મૂળભૂત તફાવત છે; એવા ખાનગી કૃત્યો જાહેર હિતને પ્રોત્સાહન આપે પણ શકે અને ન પણ આપે. આ દૃષ્ટિકોણથી જોતા, જેમાં અમને કોઈ સિદ્ધાંતગત મુશ્કેલી કે કાળબાહ્ય અસંગતિ દેખાતી નથી, અમને એવો કોઈ કારણ જણાતો નથી કે રાજ્યની પ્રવૃત્તિના વર્તનને નિયમિત કરવા માટે અનુચ્છેદ ૧૪ની આવશ્યકતા કરાર સંબંધિત બાબતોના ક્ષેત્ર સુધી પણ વિસ્તરવી ન જોઈએ.

“૨૬. વિષયની ઉપયોગી ચર્ચા (૧૯૯૦) ૧૦૬ એલક્ઝૂઆર ના પાના ૨૭૭ થી ૨૮૨ પરના “જ્યુડિશિયલ રિવ્યૂ એન્ડ કોન્ટ્રેક્ટ્યુઅલ પાવર્સ ઓફ પબ્લિક ઓથોરિટીઝ” નામના લેખમાં જોવા મળે છે. તાજેતરના

ઇંગ્લિશ નિર્ણયો ના આધારે તે લેખમાં કાઢવામાં આવેલ નિષ્કર્ષ એવો છે કે 'નાગરિકોના સંરક્ષણ માટે રચાયેલા જાહેર કાયદાના સિદ્ધાંતો, સંસ્થાના જાહેર સ્વરૂપને કારણે લાગુ પડવા જોઈએ, અને જાહેર હિતના સંરક્ષણમાં તેમની કેટલીક ભૂમિકા હોઈ શકે છે'. હવે પ્રવૃત્તિ સરકારની કરારાત્મક સત્તાઓ તથા તેની અન્ય પ્રવૃત્તિઓના ન્યાયિક પુનર્વિલોકન તરફ છે. કોર્ટ ઓફ અપીલના તાજેતરના નિર્ણય જોન્સ વિ. સ્વાન્ઝી સિટી કાઉન્સિલ, (૧૯૯૦) ૧ ડબ્લ્યુએલઆર ૫૪, નો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં કરારાત્મક સત્તાઓ સામાન્ય રીતે પુનર્વિલોકનીય હોવી જોઈએ તેવા દૃષ્ટિકોણ તરફ અદાલતનો સ્પષ્ટ ઝોક દર્શાવવામાં આવ્યો છે, ભલે કોર્ટ ઓફ અપીલ અંતિમ તબક્કે અચકાઈ ગઈ હતી અને એવું સ્પષ્ટપણે કહેવાનું ટાળ્યું હતું. નોંધવા યોગ્ય બાબત એ છે કે હવે ભાર દરેક રાજ્યકૃત્યની પુનર્વિલોકનીયતા પર છે, કારણ કે તે કાર્યના સ્વરૂપમાંથી નહીં, પરંતુ તે કાર્યનો ઉપયોગ કરતી સંસ્થાના જાહેર સ્વરૂપમાંથી ઉદ્ભવે છે; અને જાહેર સત્તા પાસે રહેલી બધી સત્તાઓ, ભલે તે જેમ પણ પ્રદાન કરવામાં આવી હોય, 'માત્ર એટલા માટે જ ધારણ કરવામાં આવે છે કે તે જાહેર હિત માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકે'. તેને મર્યાદિત કરતો એકમાત્ર અપવાદ એવા વિશિષ્ટ કેસોમાં જોવા મળે છે જ્યાં જાહેર નીતિના બળવાન કારણોસર આવા અપવર્જન ઈચ્છનીય હોઈ શકે. તેમ છતાં, આથી રાજ્ય સંકળાયેલ કરારક્ષેત્રમાં પુનર્વિલોકનીયતાને

બહાર રાખવાનો ન્યાયસંગત આધાર ઊભો થતો નથી, કારણ કે હવે તે માત્ર ખાનગી પ્રવૃત્તિ રહી નથી કે જેને જાહેર નજર અથવા તપાસથી બહાર રાખી શકાય.

૨૮. ભલે એમ માન્ય રાખીએ કે અનુચ્છેદ ૧૪ આકર્ષિત થાય અને ન્યાયિક સમીક્ષા મંજૂર થાય તે માટે રાજ્યની કાર્યવાહીમાંથી કોઈક જાહેર તત્વની ઉપસ્થિતિની કલ્પના આચાર કરવી જરૂરી છે, તો પણ અમે નિઃસંકોચ કહી શકીએ છીએ કે રાજ્ય અથવા જાહેર સત્તામંડળની તમામ કાર્યવાહીનો અંતિમ પ્રભાવ નિશ્ચિતપણે જાહેર હિત પર પડતો હોવાથી, આ હેતુ માટે જરૂરી જાહેર તત્વ કરાર સંબંધિત બાબતોમાં પણ હાજર છે. તેથી, કરાર થઈ ગયા પછી કરાર સંબંધિત બાબતોમાં રાજ્યની કાર્યવાહીનું અનુચ્છેદ ૧૪ની કસોટી પર તેની માન્યતા તપાસવા માટેની ન્યાયિક સમીક્ષાના વ્યાપમાંથી બહિષ્કાર કરવો અમને કઠિન અને અવાસ્તવિક લાગે છે.

૩૧. આ જ પાસાનો સર્વાંગી વિચાર સબ્યાસાચી મુખર્જી, ન્યાયમૂર્તિએ (જેમ તે સમયે વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ હતા) દ્વારકાદાસ મારફતિયાના કેસમાં (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૯ એસ.સી. ૧૬૪૨) (ઉપરોક્ત) વિગતવાર કર્યો હતો, ભલે તે ભાડા અધિનિયમ હેઠળ રાજ્યના એક

સાધનને અપાયેલા વૈધાનિક મુક્તિના કેસનો હોય અને તે જ પરિપ્રેક્ષ્યમાં કરારાધીન ભાડે રાખવાની હકદારીનો અંત લાવવાની સત્તાના ઉપયોગની તપાસ કરવામાં આવી હતી. તેમ છતાં, જાહેર હેતુની અનુસૂતિમાં વર્તવાની સાધનની ફરજ જાહેર કાયદાના હેતુની હતી કે ખાનગી કાયદાના હેતુની, તે પ્રશ્નમાં ગયા વિના, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જાહેર હેતુની અનુસૂતિમાં વર્તવાની ફરજ માત્ર એટલી જ કલમ ૧૪ને આકર્ષવા માટે પૂરતી હતી. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રાધિકરણ દ્વારા ભાડુઆતો/કબજેદારો સાથેના વ્યવહારોના સંદર્ભમાં જાહેર હિત/હેતુમાં વર્તવાની એક અવ્યક્ત ફરજ રહેલી હતી. આ બાબતે ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો કે રાજ્યની દરેક કાર્યવાહી જાહેર હેતુ માટે હોવી જોઈએ અને તેને જાહેર લાભને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ. કેટલાક પૂર્વવર્તી નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરતાં ફરીથી દોહરાવવામાં આવ્યું હતું કે રાજ્યની બધી જ કાર્યવાહી, ‘તેમનું બાહ્ય સ્વરૂપ જેવું પણ હોય’, બંધારણીય મર્યાદાઓને આધીન છે; નહીં તો વિકલ્પરૂપે તેમને ‘રાજ્યની અંદર રાજ્ય તરીકે ફાલી ફૂલવા’ દેવા જેવું થાય. તે દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે જો સરકારી નીતિ આ અવગુણથી પીડિત હોય, તો તે ‘જાહેર હિતના અભાવે, અયોગ્ય હોય અથવા ઘોષિત ધોરણોના વિરુદ્ધ હોય તે કારણે’ અમાન્ય ગણાશે. એવું જણાવાયું હતું કે રાજ્યની દરેક કાર્યવાહી વાજબી અને જાહેર હિતમાં હોવી જોઈએ અને તે ફરજના ભંગ સામે ન્યાયિક પુનર્વિલોકન ઉપલબ્ધ છે.

અનુમત્ય ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની વ્યાપ્તિ એ રીતે દર્શાવવામાં આવી હતી કે ‘કાર્યવાહીઓ ન્યાયિક પુનર્વિલોકનને માત્ર એટલી હદ સુધી આધીન છે કે રાજ્યએ સ્પષ્ટપણે ઓળખી શકાય એવા કારણસર માન્ય રીતે કાર્ય કરવું જોઈએ, કોઈ ગૂઢ હેતુસર મનસ્વી રીતે નહીં’. મુખર્જી, ન્યાયમૂર્તિના ચુકાદામાંથી (જેમ તે સમયે વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ હતા) નીચેનો અવતરણ (એ.આઈ.આર.ના પૃષ્ઠ ૧૬૪૮ પર) ઉદ્ઘૃત કરવો પૂરતો છે:

“... જ્યાં રાજ્યની કાર્યવાહીમાં મનસ્વિતા હોય, ત્યાં કલમ ૧૪ સક્રિય થાય છે અને ન્યાયિક પુનર્વિલોકન એવી કાર્યવાહી રદ કરે છે. કાર્યપાલક પ્રાધિકરણની દરેક કાર્યવાહી કાયદાના શાસનને આધીન હોવી જોઈએ અને કારણસંગતતા દ્વારા માર્ગદર્શિત હોવી જોઈએ. તેથી, જાહેર પ્રાધિકરણની પ્રવૃત્તિ જે કંઈ હોય, તે કલમ ૧૪ની કસોટી પર ખરી ઉતરવી જોઈએ ...”

આ નિર્ણય સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે રાજ્ય અથવા તેના સાધનની કાર્યવાહીમાં, ભલે તે કાર્યવાહી ભાડે રાખવાના કરારની શરતો હેઠળ કરવામાં આવી હોય, જે માત્ર ભાડા અધિનિયમ હેઠળ અપાયેલી મુક્તિના પરિણામે અને તેની જોગવાઈઓની લાગુ પડતાને બહાર રાખવાના કારણે

લાગુ પડતી હતી, તોય બંધારણની કલમ ૧૪ની લાગુ પડતાને અંગે કોઈ શંકા રાખવામાં આવી નહોતી.

૩૫. હવે આ બાબત અત્યંત સુસ્થાપિત છે કે દરેક રાજ્યની કાર્યવાહી ટકાઉ રહેવા માટે તે મનસ્વિતાના દોષથી પ્રભાવિત થવા યોગ્ય ન હોવી જોઈએ, જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું કેન્દ્રબિંદુ છે અને કાનૂનના શાસન માટે મૂળભૂત છે, જે પદ્ધતિ આપણું શાસન કરે છે. મનસ્વિતા એ કાનૂનના શાસનનો સાવ વિરોધાભાસ છે. દરેક રાજ્યની કાર્યવાહી માં આ મૂળભૂત કસોટીનું સંતોષકારક પાલન તેની માન્યતા માટે અનિવાર્ય શરત છે અને આ બાબતમાં રાજ્ય કરારના ક્ષેત્રમાં પણ ખાનગી વ્યક્તિ સાથે તુલનાનો દાવો કરી શકતું નથી. કરારના ક્ષેત્રમાં રાજ્ય અને ખાનગી વ્યક્તિ વચ્ચેનો આ ભેદ ધ્યાનમાં રાખવો જરૂરી છે.

૩૬. મનસ્વીપણા નો અર્થ અને તેનો સાચો આશય ચોક્કસ રીતે વ્યક્ત અથવા વ્યાખ્યાયિત કરવાથી વધુ સહેલાઈથી દૃશ્યમાન થાય છે. આક્ષેપિત કૃત્ય મનસ્વી છે કે નથી, તે પ્રશ્નનો અંતિમ જવાબ સંબંધિત પ્રકરણના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓના આધારે આપવાનો રહે છે. લાગુ પાડવા યોગ્ય એક સ્પષ્ટ કસોટી એ છે કે આક્ષેપિત કૃત્યમાંથી કોઈ ઓળખી શકાય એવો સિદ્ધાંત પ્રકાશિત થાય છે કે નહીં, અને જો થાય છે,

તો શું તે ચુકિતપૂર્ણતાની કસોટી પૂર્ણ કરે છે. જ્યાં કોઈ કૃત્ય કરવા માટે કોઈ પદ્ધતિ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હોય અને તે પ્રક્રિયાનું અનુસરણ કરવામાં કોઈ અડચણ ન હોય, ત્યાં તે કૃત્ય અન્ય રીતે અને એવી રીતથી કરવું કે જેમાં કોઈ ઓળખી શકાય એવો ચુકિતપૂર્ણ સિદ્ધાંત પ્રકાશિત થતો ન હોય, તે પોતે જ મનસ્વીપણા ના દોષને આકર્ષી શકે છે. રાજ્યની દરેક કાર્યવાહી કારણાધારિત હોવી આવશ્યક છે અને તેથી જે કૃત્ય કારણથી અપ્રેરિત હોય તે મનસ્વી ગણાય. કાનૂનનું શાસન એ કાનૂનો દ્વારા શાસન થવાનું માને છે, અને હાલ સમય માટે શાસન સોંપવામાં આવેલ વ્યક્તિઓની મરજી, મનમાની અથવા ઉછાળાથી નહીં. એ સુસ્થાપિત છે કે ‘તમે કેટલાંય ઊંચા હોઈ શકો, કાનૂન તો તમારા ઉપર છે’. સત્તામાં રહેલાઓએ આ વાત હંમેશા યાદ રાખવી જોઈએ.

૪૮. અમારા મતાનુસાર, કરારસંબંધી બાબતોમાં રાજ્યની પ્રવૃત્તિને પણ ન્યાયિક સમીક્ષાના પરિધિમાં લાવવું અનિવાર્ય છે અને અત્યાર સુધી આ અદાલતના નિર્ણયો જે તબક્કે પહોંચી ચૂક્યા છે તેનું તે તર્કસંગત અનુસંગ છે. સદભાગ્યે જ્યારે આપણે આ બિંદુએ પહોંચી ગયા છીએ, ત્યારે હવે આપણે પાછા વળવું જોઈએ નહીં અથવા ભિન્ન દિશામાં વળાંક લેવો જોઈએ નહીં અથવા માત્ર ત્યાં જ અટકી જવું જોઈએ નહીં. અમારા મત મુજબ, મેસર્સમેસર્સ દ્વારકાદાસ મારફતિયા એન્ડ સન્સ (એ.આઈ.આર.

૧૯૮૯ એસ.સી. ૧૬૪૨) (ઉપરોક્ત) અને મહાબીર ઓટો સ્ટોર્સ (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૦ એસ.સી. ૧૦૩૧) (ઉપરોક્ત) ના બે તાજેતરના નિર્ણયો પણ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં એવું ન કહ્યા હોવા છતાં એ જ દિશામાં દોરી જાય છે. એવું પણ જણાય છે કે આ તાજેતરના અંગ્રેજી નિર્ણયોની પણ પ્રવૃત્તિ છે. આ ખુલાખલાં પ્રત્યેની અમારી પ્રતિબદ્ધતા સાથે સુસંગત છે, જેનો અર્થ એ થાય છે કે મનસ્વીપણાં અને સત્તાના દુરુપયોગ સામે અસરકારક નિયંત્રણ પૂરું પાડવા માટે રાજ્યની દરેક કાર્યવાહીનું પરીક્ષણ થવું જોઈએ. આવું કહેવામાં અમે ખોટા ઠરીએ તે અમને વધુ સ્વીકાર્ય છે, તેના કરતાં આવું ન કહેવામાં ખોટા ઠરીએ તે ઓછું સ્વીકાર્ય છે. મનસ્વીપણાંનો અભાવ, કાનૂનના શાસનનો આવશ્યક અનુસંગ હોવાથી, તે અનિવાર્ય છે કે દરેક જાહેર પદાધિકારીની તમામ કાર્યવાહીઓ, તે જે કોઈ ક્ષેત્રમાં હોય, તે કારણબદ્ધતા દ્વારા માર્ગદર્શિત હોવી જોઈએ, હાસ્યવૃત્તિ, મનમાની, ચંચળતા અથવા રાજ્યની તરફેણી કાર્ય સોંપવામાં આવેલા વ્યક્તિઓની વ્યક્તિગત રૂચિઓ દ્વારા નહીં; અને તમામ સત્તાનો ઉપયોગ સત્તાના દુરુપયોગ તરીકે નહીં પરંતુ જાહેર હિત માટે થવો જોઈએ.

પ.૩ શ્રી નાણાવટીએ આ અદાલતના નર્મદા સિમેન્ટ કંપની વિ. ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય એકના મામલાના ૧૯૯૭(૨) જી.એલ.આર. ૧૩૮૬ (=૧૯૯૭(૧) જી.સી.ડી. ૮૦૭) માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે, જેમાં એવું

ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે “માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલી કાનૂની સ્થિતિ એવી છે કે પક્ષકારોની કરારજન્ય બાધ્યતાઓ અંગે પણ રાજ્ય સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ની જોગવાઈઓનું પાલન કરવાની પોતાની બાધ્યતાઓમાંથી મુક્ત થતું નથી, એટલે કે તેને ન્યાયસંગત, વાજબી અને સમચિત રીતે વર્તવું ફરજિયાત છે. હાલના કેસના તથ્યો પર આ સિદ્ધાંત લાગુ કરતાં, જો એવું જણાય કે સામાવાળાઓનું વિવાદિત કૃત્ય ૧૯૯૦-૯૧ના કરારની કલમ ૨૬ના વ્યાપથી બહાર છે, તો અરજિ ચલણપાત્ર છે; અન્યથા નહીં.” આ નિર્ણયમાં કુમારી શ્રીલેખા વિધાર્થી (ઉપરોક્ત) ના મામલાના નિર્ણયનું અનુસરણ કરવામાં આવ્યું છે.

૫.૪ શ્રી નાણાવટીએ એમ.એસ. દેસાઈ એન્ડ કો. વિ. હિંદુસ્તાન પેટ્રોલિયમ કોર્પોરેશન લિમિટેડ ના મામલામાં આપવામાં આવેલ નિર્ણયનો પણ આધાર લીધો છે, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ ગુજ. ૧૯ (=૧૯૮૭(૧) જી.એલ.આર. ૩૭૫, ૧૯૮૬ જી.એલ.એચ. ૧૧૭૦) માં અહેવાલિત છે, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે “સામાવાળા નિર્વિવાદ રીતે સંપૂર્ણપણે કેન્દ્રીય સરકારની માલિકીની સંસ્થા છે. સામાવાળા સરકારનાં કાર્યોનું નિર્વહણ કરે છે. પેટ્રોલિયમ ઉત્પાદનો એકાધિકારવાળા ઉત્પાદનો છે, જેઓની ખરીદી અને વિતરણ કેન્દ્રીય સરકારના પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયના સીધા નિયંત્રણ હેઠળ છે. મૂળરૂપે, આ કાર્યો સરકારના વિભાગ, અર્થાત્ પેટ્રોલિયમ મંત્રાલય દ્વારા નિર્વહિત થતા હતા અને

ત્યારબાદ તેમને ભારતીય કંપનીઓ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ હેઠળ સંપૂર્ણપણે સરકારમાલિકીની કંપની રચીને તેને સોંપવામાં આવ્યા હતા. સામાવાળા કોર્પોરેશનની સમગ્ર કાર્યકારી મૂડી કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવે છે તે બાબત પણ વિવાદાસ્પદ રહી શકતી નથી. તેથી, સામાવાળા કોર્પોરેશન કેન્દ્રીય સરકારની માલિકી અને નિયંત્રણ હેઠળ છે. આથી, તે અવશ્ય જ કેન્દ્રીય સરકારનું એક સાધન, અંગ અથવા એજન્સી છે. કારણ કે તે કેન્દ્રીય સરકારની માલિકીની અને નિયંત્રિત સત્તા છે, તેથી તેને બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થમાં રાજ્ય ગણવામાં આવવું જ પડે. અંતે, ઉક્ત નિર્ણયમાં એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થમાં રાજ્ય હોય તેવી સત્તાધિકારીની કથિત મનસ્વી કાર્યવાહી સામે કરવામાં આવેલ આ પ્રકારનો પડકાર, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ અદાલતની તપાસની બહાર રાખી શકાતો નથી. એવો પડકાર માત્ર કરારજન્ય હકો અને બાધ્યતાઓના આધારે ઊભો થયેલો કરારભંગનો શુદ્ધ પ્રશ્ન ઉઠાવે છે એવું કહી શકાય નહીં, અને તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની કાર્યવાહી ના વ્યાપથી પર હોય એવું પણ કહી શકાય નહીં.

પ.પ શ્રી નાણાવટીએ સ્ટાઈલ ડ્રેસ લેન્ડ અને અન્ય વિ. યુનિયન ટેરિટરી, ચંદીગઢ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૯ એસ.સી. ૩૬૭૮ (૧૯૯૯(૭) એસ.સી.સી. પાનું ૮૯, જે.ટી. ૧૯૯૯(૬) એસ.સી. ૬૭, ૧૯૯૯(૫) સ્કેલ

૭૪) માં અહેવાલિત કેસના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે સરકાર પોતાના ભાડાપટ્ટાધારકો પાસેથી નફો ઉઘરાવવાના એકમાત્ર હેતુથી શરતો લાદવામાં ખાનગી વ્યક્તિની માફક વર્તી શકતી નથી. સરકારની કાર્યવાહી એવા ધોરણો પર આધારિત હોવી આવશ્યક છે, જે મનસ્વી અથવા બિનઅધિકૃત ન હોય.

પ.૬ શ્રી નાણાવટીએ ત્યારબાદ એ.બી.એલ. ઇન્ટરનેશનલ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. એક્સપોર્ટ ક્રેડિટ ગેરંટી કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડના મામલામાં આપેલા નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે, જે ૨૦૦૩ (૧૦) જે.ટી. પાનું ૩૦૦ (=૨૦૦૪(૩) એસ.સી.સી. ૫૫૩, ૨૦૦૩(૧૦) સ્કેલ ૮૧૫, ૨૦૦૪(૧૧૮) કંપની કેસ ૨૧૩) માં અહેવાલિત છે, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે “સુધારેલ ખંડમાં આવેલા “કોઈપણ કારણ હોય તેવું” શબ્દોના ઉપયોગમાં અપીલકર્તાઓએ આપેલા આધારે ઓફર કરાયેલ માલ સ્વીકારવાનો ઇનકાર કર્યો હોય તે કારણ પણ સામેલ થાય છે. ... અમારે આ નિષ્કર્ષ પર આવવું પડે છે કે નિકાસકાર અને આયાતકાર વચ્ચેના કરારની સુધારેલ કલમ ૬, તેના મુખપૃષ્ઠ પરથી જ, અમારી દ્વારા અગાઉ સ્વીકારવામાં આવેલી રચના સિવાય બીજી અથવા વૈકલ્પિક કોઈ રચનાને અવકાશ આપતી નથી.” વધુમાં એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે “અમે આ અદાલતના તે નિર્ણયનો પહેલેથી જ ઉલ્લેખ કર્યો છે, જેમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે માત્ર વિવાદિત

હકીકતોના પ્રશ્નોના અસ્તિત્વ માત્રથી જ રિટ અદાલતને વિવાદિત હકીકતોના પ્રશ્નોનો નિર્ધાર કરવામાં અવરોધ થતો નથી; જ્યારે રાજ્યનું કોઈ સાધન જાહેર હિત અને લોકકલ્યાણના વિરુદ્ધ, અયોગ્ય રીતે, અન્યાયપૂર્ણ રીતે અને અતર્કસંગત રીતે તેના કરારાત્મક, બંધારણીય અથવા કાનૂની બાંહેધરીઓમાં વર્તે છે, ત્યારે તે વાસ્તવમાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ માં નિહિત બંધારણીય બાંહેધરીના વિરુદ્ધ વર્તે છે. તેથી, જો અમે અનુચ્છેદ ૧૪ ની લાગુ પડતાનો ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત આ કેસની હકીકતો પર લાગુ કરીએ, તો અમે નોંધીએ છીએ કે પ્રથમ સામાવાળા રાજ્યનું સાધન અને એકાધિકારી સંસ્થા હોવાથી, પોતાના નિકાસ જોખમને આવરી લેવા અપીલકર્તાઓએ મજબૂરીવશ તેની પાસે જવું પડ્યું હતું. ... અમારો વિચારીને આવેલો એવો પણ મત છે કે પોલિસી હેઠળ પ્રથમ સામાવાળાની જવાબદારી ત્યારે ઊભી થઈ હતી જ્યારે નિકાસમાં ચૂક બનતી થઈ અને ત્યારબાદ કઝાખસ્તાન સરકારે તેની ગેરંટી પૂર્ણ કરવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી. એવો કોઈ આક્ષેપ નથી કે સંબંધિત કરારો છેતરપિંડીથી અથવા ખોટી રજૂઆત દ્વારા મેળવવામાં આવ્યા હતા. આવી હકીકતસભર પરિસ્થિતિમાં, અમારો મત છે કે આ કેસની હકીકતો અરજદાર દ્વારા માંગવામાં આવેલ રાહત મંજૂર કરવામાંથી વડી અદાલત અથવા આ અદાલતને અટકાવતી નથી અને અટકાવવી પણ જોઈએ નહીં.

પ.૭ અરજદાર તરફના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા અવલંબિત આગળનો નિર્ણય સ્પેશિયલ રેફરન્સ નં. ૧ ઓફ ૨૦૦૧ માં છે, જે ૨૦૦૪(૪) એસ.સી.સી. ૪૮૯ (=જે.ટી. ૨૦૦૪(૩) એસ.સી. ૫૨૯, ૨૦૦૪(૩) સ્કેલ ૮૪૩) માં અહેવાલિત છે, જેમાં એમ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ગુજરાત ગેસ (ટ્રાન્સમિશન, સપ્લાય અને વિતરણના વિનિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૨૦૦૧ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ જ્યાં સુધી નેચરલ ગેસ અથવા લિક્વિફાઈડ નેચરલ ગેસ (એલ.એન.જી.) ને સંબંધિત છે ત્યાં સુધી, તે અંગે વિધાન કરવાની કોઈ વિધાનસત્તા ઉપલબ્ધ નથી અને એટલી હદ સુધી તે અધિનિયમ સંવિધાનવિરોધી છે.

પ.૮ શ્રી નાણાવટીએ નાનાલાલ અમરદાસ વિ. રાજ્યના કેસમાં આપવામાં આવેલ અને ૧૯૭૮(૧૯) જીએલઆર ૮૬૩ માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો છે, જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

"દિવસે ને દિવસે, પ્રશાસનની જવાબદારીમાં રહેલા વ્યક્તિઓ જાહેર મંયો પરથી સતત બૂમાબૂમ કરતાં રહે છે કે ન્યાયિક કામગીરીના નિકાલમાં વિલંબ થાય છે. પરંતુ રાષ્ટ્રમાં વર્તમાન વ્યવસ્થામાં ન્યાયતંત્ર પાસેથી આવી નિરાધાર આક્ષેપો અને આરોપોનો જવાબ આપવાની અથવા તેનો પ્રતિપ્રહાર કરવાની અપેક્ષા રાખી શકાતી નથી. વર્તમાન કેસે લોર્ડશીપને આ અવલોકન કરવા માટે મજબૂર કર્યા છે કે રાજ્યની કાર્યપાલક ચંત્રણા

પાસેથી અત્યંત ઓછી સહાય પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. સરકારના કેસો ઘણી વાર બિનહાજરીના કારણે હાથમાંથી નીકળી જાય છે અને જો યોગ્ય સહાય આપવામાં આવે તો રાજ્યને પ્રતિકૂળ એવા પરિણામો ટાળી શકાય. વર્તમાન કેસમાં, કોઈ પ્રતિઆક્ષેપ અથવા ઇનકારના અભાવે, અરજદારો દ્વારા તેમના કેસના આધારભૂત તત્વ અંગે જે કંઈ જણાવાયું છે તેને સાચું તરીકે સ્વીકારવું પડે છે.”

પ.૯ શ્રી નાણાવટીએ નસીમ બાનો વિ. યુ.પી. રાજ્ય અને અન્યના કેસમાં આપવામાં આવેલા, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ એસ.સી. ૨૫૯૨ (=૧૯૯૩ સપ્લી. (૪) એસ.સી.સી. ૪૬, જે.ટી. ૧૯૯૩(૪) એસ.સી. ૫૫૩, ૧૯૯૩(૩) સ્કેલ ૪૩૧) માં અહેવાલિત નિર્ણય પર પણ આધાર મૂક્યો છે, જેમાં એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે કે જો રિટ અરજીમાં કરાયેલ કથનનો સામાવાળાઓ દ્વારા ઇનકાર કરવામાં આવ્યો ન હોય, તો તેને સ્વીકારાયેલ માનવું જોઈએ.

પ.૧૦ શ્રી નાણાવટીએ સ્ટીલ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા લિ. તથા અન્ય વિ. નેશનલ યુનિયન વોટરફ્રન્ટ વર્કર્સ તથા અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૧ એસ.સી. ૩૫૨૭ (= ૨૦૦૧(૭) એસ.સી.સી. ૧, જે.ટી. ૨૦૦૧(૭) એસ.સી. ૨૬૮, ૨૦૦૧(૫) સ્કેલ ૬૨૬, ૨૦૦૧ સપ્.૨ એસ.સી.આર. ૩૪૩) માં અહેવાલિત નિર્ણય પર ભરોસો મૂક્યો છે, જેમાં સરકારી કંપની સંબંધે વિવાદ ઉઠાવવા માટે યોગ્ય સરકાર કઈ તે પ્રશ્ન તથા કરાર મજૂરી (નિયમન અને ઉન્મૂલન)

અધિનિયમ, ૧૯૭૦ સંબંધિત બાબતમાં વડી અદાલતના અધિકારક્ષેત્રના પ્રશ્નનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો.

પ.૧૧ શ્રી નાણાવટીએ પ્રદીપ કુમાર બિસ્વાસ વિ. ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ કેમિકલ બાયોલોજી અને અન્યના મામલામાં આપવામાં આવેલ, ૨૦૦૨(૫) એસ.સી.સી. ૧૧૧, જે.ટી. ૨૦૦૨(૪) એસ.સી. ૧૪૬, ૨૦૦૨(૩) એસ.સી.આર. ૧૦૦ અને ૨૦૦૨(૩) સ્કેલ ૬૩૮ માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો છે. તેમણે સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિષેદ ૨૭, ૪૦, ૭૩ અને ૭૪ માં કરેલ અવલોકનો પર આધાર મુક્યો છે, જે નીચે મુજબ વાંચાય છે:

“૨૭. રમણાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેનીમાંથી વિસ્તૃત રીતે, મંજૂરી સાથે, ઉદ્ઘરણ આપવામાં આવ્યું હતું; તેમજ તેમાં સરકારનું સાધન અથવા એજન્સી તરીકે કોઈ નિગમને ક્યારે ગણાવી શકાય તે નક્કી કરવા માટે પ્રતિપાદિત કસોટીઓને તેમાંમાંથી નિષ્કર્ષિત કરીને નીચે મુજબ સંક્ષેપિત કરવામાં આવી હતી: (એસ.સી.સી. પૃ.૭૩૭, પેરા ૯).

“(૧) એક બાબત સ્પષ્ટ છે કે જો નિગમની સમગ્ર શેર મૂડી સરકાર દ્વારા ધારણ કરવામાં આવી હોય, તો તે નિગમ સરકારનું સાધન અથવા એજન્સી છે તે દર્શાવવા માટે ખૂબ જ દૂરસુધી જતું સૂચક તત્વ ગણાશે. (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૫૦૭, પરિષેદ ૧૪).

(૨) જ્યાં રાજ્યની આર્થિક સહાય એટલી હોય કે નિગમનો લગભગ સમગ્ર ખર્ચ પૂરો થઈ જાય, ત્યાં તે નિગમમાં શાસકીય સ્વરૂપ સંનિહિત હોવાનો કંઈક સંકેત આપે છે. (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૫૦૮, પરિચ્છેદ ૧૫).

(૩) તે સંબંધિત પરિબળ પણ હોઈ શકે છે ... કે નિગમ રાજ્ય દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ અથવા રાજ્ય દ્વારા સંરક્ષિત એકાધિકારનો દરજ્જો ભોગવે છે કે નહીં (એસ.સી.સી. પૃ.૫૦૮. પેરા ૧૫).

(૪) રાજ્યના ગૃહ અને વ્યાપક નિયંત્રણનું અસ્તિત્વ એ બાબતનો સંકેત આપી શકે છે કે નિગમ રાજ્યની એજન્સી અથવા સાધન છે. (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૫૦૮, પરિચ્છેદ ૧૫).

(૫) જો નિગમના કાર્યો જાહેર મહત્વના હોય અને શાસકીય કાર્યો સાથે નજીકથી સંબંધિત હોય, તો નિગમને સરકારનું સાધન અથવા અભિકરણ તરીકે વર્ગીકૃત કરવા માટે તે એક સંબંધિત પરિબળ ગણાશે (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૫૦૮, પરિચ્છેદ ૧૬).

(૬) 'વિશેષરૂપે, જો સરકારનો કોઈ વિભાગ કોઈ નિગમને હસ્તાંતરિત કરવામાં આવે, તો તે નિગમ સરકારનું એક સાધન

અથવા એજન્સી હોવાનું આ અનુમાન સમર્થન કરતો એક મજબૂત
પરિબળ ગણાશે' (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૫૧૦, ફકરો ૧૮)."

૪૦. અંતે જે ચિત્ર સ્પષ્ટ થાય છે તે એવું છે કે અજય હાસિયા મામલામાં
પ્રતિપાદિત કસોટીઓ સિદ્ધાંતોનો કોઈ કઠોર સમૂહ નથી, જેથી જો કોઈ
સંસ્થા તેમાંની કોઈ એક કસોટીમાં આવી પડે તો, એક્સ હાઈપોથિસી,
તેને અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થમાં રાજ્ય ગણાવી જ પડે. દરેક મામલામાં પ્રશ્ન
એવો રહેશે કે સ્થાપિત થયેલ સંચિત તથ્યોના પ્રકાશમાં, શું તે સંસ્થા
નાણાકીય રીતે, કાર્યાત્મક રીતે અને વહીવટી રીતે સરકાર દ્વારા પ્રભાવિત
છે અથવા તેના નિયંત્રણ હેઠળ છે. આવું નિયંત્રણ સંબંધિત સંસ્થા માટે
વિશિષ્ટ હોવું જોઈએ અને વ્યાપક હોવું જોઈએ. જો આવું જણાય, તો તે
સંસ્થા અનુચ્છેદ ૧૨ ની અંદર રાજ્ય છે. બીજી બાજુ, જ્યારે નિયંત્રણ
માત્ર નિયામક સ્વરૂપનું હોય, ભલે તે કાયદા હેઠળ હોય કે અન્યથા, ત્યારે
તે માત્ર એટલા કારણે તે સંસ્થાને રાજ્ય બનાવતું નથી.

"૭૩. અમારી વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થતા મુખ્ય પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત
ન્યાયિક નિર્ણયોનું પુનરાવલોકન હાથ ધરતા પહેલાં, ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટેલિટી,
એજન્સી અને ઓથોરિટીઝ જેવા શબ્દોનો અર્થ શું થાય છે તે સમજવું
ઉપયોગી રહેશે.

૭૪. બ્લેક્સ લો ડિક્શનરી (૭મી આવૃત્તિ) માં “ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટાલિટી” ની વ્યાખ્યા “એવા સાધન અથવા એજન્સી” તરીકે કરવામાં આવી છે, જેના દ્વારા અન્ય એકમનું કાર્ય સંપન્ન થાય, જેમ કે શાસક સંસ્થાની કોઈ શાખા. “એજન્સી” ની વ્યાખ્યા આ મુજબ કરવામાં આવી છે:

“સ્પષ્ટ અથવા અનુસૂચિત કરાર દ્વારા અથવા કાયદા દ્વારા સર્જાયેલ વિશ્વાસાધીન સંબંધ, જેમાં એક પક્ષ (એજન્ટ) અન્ય પક્ષ (મુખત્યાર) વતી કાર્ય કરી શકે છે અને શબ્દો અથવા કૃત્યો દ્વારા તે અન્ય પક્ષને બંધનકર્તા બનાવી શકે છે”.

આથી, સાધનતા અને એજન્સી આ બે શબ્દો એવા છે કે જેમના અર્થમાં કેટલીક હદ સુધી આવરણ આવે છે; “સાધનતા”માં “સાધન”નો પણ સમાવેશ થાય છે, જ્યારે “એજન્સી”ના અર્થમાં એવો સમાવેશ થતો નથી. “અર્ધ-સરકારી એજન્સી” એટલે “સરકાર પ્રોત્સાહિત ઉપક્રમ અથવા નિગમ (કેટલાક પ્રસંગોએ જેને સરકાર-નિયંત્રિત નિગમ કહેવામાં આવે છે)”. વેબ્સ્ટર્સ કોમ્પ્રિહેન્સિવ ડિક્શનરી (ઇન્ટરનેશનલ એડિશન) મુજબ “અથોરિટી”નો અર્થ “એ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ, જેમનામાં શાસન અથવા આદેશ સોંપવામાં આવ્યો હોય; ઘણીવાર બહુવચનમાં” એવો થાય છે. વેબ્સ્ટર્સ થર્ડ ન્યૂ ઇન્ટરનેશનલ ડિક્શનરીમાં “અથોરિટી” શબ્દનો સંબંધિત અર્થ “અર્ધ-સરકારી સત્તાઓ ધરાવતી અને આવક

ઉત્પન્ન કરતું જાહેર ઉપક્રમ સંચાલિત કરવા માટે અધિકૃત જાહેર વહીવટી એજન્સી અથવા નિગમ” એવો આપવામાં આવ્યો છે. આ અર્થઘટનાને આર.એસ.ઈ.બી. કેસમાં બંધારણીય પીઠે મંજૂરી સાથે ઉદ્ઘૃત કર્યું હતું, જેમાં પીઠે આ રીતે નિર્ધારિત કર્યું હતું: (એ.આઈ.આર. પૃષ્ઠ ૧૮૬૨, પરિચ્છેદ ૫):

‘ઓથોરિટી’ શબ્દનો આ શબ્દકોશીય અર્થ નિઃસંદેહ એટલો વિશાળ છે કે તેમાં કાયદા દ્વારા રચાયેલ અને જેને શાસકીય અથવા અર્ધશાસકીય કાર્યો નિર્વહવા માટે સત્તાઓ પ્રદાન કરવામાં આવી હોય તેવી તમામ સંસ્થાઓનો સમાવેશ થાય છે. ‘અન્ય સત્તાધિકારીઓ’ અભિવ્યક્તિ એટલી વિશાળ છે કે તેમાં કાયદા દ્વારા રચાયેલ અને ભારતના પ્રદેશની અંદર કાર્ય કરતી, અથવા ભારત સરકારના નિયંત્રણ હેઠળ કાર્ય કરતી, દરેક સત્તાધિકારીનો સમાવેશ થાય છે; અને અમને એવું કોઈ કારણ દેખાતું નથી કે જે સંદર્ભમાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ માં ‘અન્ય સત્તાધિકારીઓ’ શબ્દોનો ઉપયોગ થયો છે, તેમાં આ અર્થને સંકુચિત કરવામાં આવે.

પ.૧૨ શ્રી નાણાવટીએ મૈસૂર પેપર મિલ્સ લિ. વિ. મૈસૂર પેપર મિલ ઓફિસર્સ એસોસિયેશન અને અન્યના મામલામાં આપેલા, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૬૦૯ (= (૨૦૦૨)૨ એસ.સી.સી. ૧૬૭, ૨૦૦૨(૧) એસ.સી.આર. ૩૭, જે.ટી. ૨૦૦૨(૧) ૬૧, ૨૦૦૨(૧) સ્કેલ પર માં અહેવાલિત નિર્ણય પર પણ આધાર રાખ્યો છે. શ્રી નાણાવટી એ ઉક્ત નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૧૧ અને ૧૨ પર આધાર રાખ્યો, જે નીચે મુજબ વાંચે છે:

“૧૧. ઉપર નોંધાયેલા કાયદાના સિદ્ધાંતોનું તેમજ અપીલકર્તા-કંપનીના મેમોરેન્ડમ તથા એસોસિએશનના લેખોમાંથી જ નહીં, પરંતુ વ્યવસાયના દૈનિક સંચાલન અને કંપનીના વહીવટમાંથી પણ દૃષ્ટાંતરૂપે પ્રતિબિંબિત થતા તથ્યવિગતોનું સાવધાનીપૂર્વકનું અવલોકન કરતાં, અપીલકર્તા-કંપનીની ઓળખ “અન્ય સત્તા” તરીકે અને અનુસંગે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થમાં “રાજ્ય” તરીકે થાય છે તે બાબતે કોઈપણ શંકા માટે અવકાશ રહેતો નથી. ઉક્ત વ્યાખ્યાનો નિશ્ચિત હેતુ છે, અને તે સંવિધાનનો ભાગ ૩ છે; તેને સરકાર અથવા સ્વયં સરકારના વિભાગ તરીકે ગણવા માટે નથી. “અન્ય સત્તાઓ” એવી સંસ્થાઓ હોવાનો, જેઓને રાજ્યથી ભિન્ન સ્વતંત્ર દરજ્જો પ્રાપ્ત છે, તે અનિવાર્ય પરિણામ છે; અને માત્ર આ એક હકીકતથી જ આવી સંસ્થાઓ અથવા પ્રતિષ્ઠાનોને સરકારની એજન્સીઓ અથવા સાધનરૂપ સંસ્થાઓ ગણાવી

સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૨ ના વ્યાપમાં લાવવા બાબતે કોઈ વિરોધ ઊભો થતો નથી. સરકારની સાધનરૂપ સંસ્થા અથવા એજન્સીનો અભિપ્રાય માત્ર એવી સંસ્થાઓ સુધી મર્યાદિત રાખવાનો નથી કે જેઓ કોઈ નિશ્ચિત અધિનિયમ અથવા આદેશ હેઠળ રચાયેલી હોય અથવા જેમનું ઉદ્ભવ તેના આધારે થયું હોય; પરંતુ તે હકીકતમાં એક અથવા વધુ સંબંધિત પરિબલોના સમન્વય પર નિર્ભર રહેશે, અને જરૂરી પડે ત્યારે સંબંધિત સંસ્થાના નિગમિત આવરણને ભેદીને, શાસન સત્તાના વાસ્તવિક સ્ત્રોતને ઓળખવામાં આવા પરિબલોની અનિવાર્યતા તથા પ્રબળ સ્વરૂપ પર આધારિત રહેશે. (ભારપૂર્વક ઉલ્લેખિત)

૧૨. કલમ ૬૧૭ હેઠળ કલ્પિત અને કંપનીઓ અધિનિયમની કલમ ૬૧૮ આકર્ષિત કરતી એવી અપીલકર્તા-કંપની સરકારી કંપની છે, એ નિર્વિવાદ હકીકત; શેર મૂડીમાંથી ૯૭% કરતાં વધુ હિસ્સો રાજ્ય સરકારે તેમજ ભારત સરકારના નિયંત્રણ હેઠળની અને તેની માલિકીની નાણાકીય સંસ્થાઓએ રાજ્ય સરકારની જામીનદારી અને ખાતરીના આધાર પર આપ્યો છે, એ હકીકત; વર્ષ ૧૯૯૪માં એસોસિએશનના મેમ્બરેન્ડમમાં કલમો ૫-એ અને ૫-બી ઉમેરતા કરવામાં આવેલા સુધારાઓ દ્વારા અપીલકર્તા-કંપનીને મહત્વપૂર્ણ જાહેર ફરજો સોંપવામાં આવી છે, જેના આધારે તેને રાષ્ટ્રીય અર્થતંત્રના વિકાસ માટે સહાયરૂપ

અને પ્રોત્સાહક પ્રવૃત્તિઓના કાર્યક્રમો હાથ ધરીને, ગ્રામ વિકાસ માટે અને ગ્રામ્ય વિસ્તારોના લોકોના સામાજિક તથા આર્થિક કલ્યાણ માટે કામગીરી હાથ ધરવી, પરવાનગી આપવી તથા પ્રોત્સાહન આપવું ફરજિયાત બને છે, જે રાજ્યની જાહેર ફરજો સાથે સમાન પ્રકારની અને સંબંધિત છે, એ હકીકત; ૧૨ નિર્દેશકોમાંથી પણ નિમણૂક સરકારની સહમતિ અને નામનિર્દેશનથી થવાની છે, એ હકીકત; તથા ઉપર વર્ણવ્યા મુજબ દેખરેખ અને નિયંત્રણના અન્ય વિવિધ સ્વરૂપો—આ બધું દર્શાવે છે કે રાજ્ય સરકારનો અપીલકર્તા-કંપની તથા તેના દૈનિક વહીવટ પર ઊંડો અને સર્વવ્યાપક નિયંત્રણ છે, અને પરિણામે એ સ્થિતિની પુષ્ટિ થાય છે કે અપીલકર્તા-કંપની રાજ્ય સરકારનું સાધન અને એજન્સી સિવાય કંઈ જ નથી અને કંપનીનું ભૌતિક સ્વરૂપ માત્ર સરકાર માટેનો આવરણ કે ઢાંકણું છે. અપીલકર્તા તરફથી શ્રેષ્ઠ અને ગંભીર પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા હોવા છતાં, પડકારાધીન નિર્ણયમાં અમારા હસ્તક્ષેપને આવશ્યક બનાવે તેવી કોઈપણ પ્રકારની ક્ષતિ છે, એવું દર્શાવવામાં આવ્યું નથી.

૫.૧૩ શ્રી નાણાવટીએ વી.આર. પોટદાર વિ. રાજ્યના કેસમાં, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૩ બોમ્બે ૭૬ માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે સત્તાધિકારીઓ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા નિયમોને

વૈધાનિક બળ હોય છે અને તે માત્ર માર્ગદર્શિકાઓ અથવા કારોબારી સૂચનાઓ નથી.

૬.૦ સામાવાળા નં. ૩ થી ૫ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી દુષ્યંત દવે એ નીચે મુજબની પ્રાથમિક દલીલો ઉઠાવી છે:

[એ] અરજીએ વિવાદિત તથ્યનો પ્રશ્ન ઉભો કર્યો છે અને રિટ વિવાદિત તથ્યોના પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે યોગ્ય ઉપાય નથી, ખાસ કરીને જ્યારે અરજીએ કોઈ મૂળભૂત અધિકારોનો પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો નથી.

[બી] અરજીએ ફગાવાપાત્ર છે કારણ કે પક્ષકારો વચ્ચેના તા. ૧.૧.૧૯૯૩ના કરાર હેઠળ તેમજ તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરાર હેઠળ વૈકલ્પિક અસરકારક ઉપાય ઉપલબ્ધ છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે તા. ૧.૧.૧૯૯૩ના કરારનો અનુચ્છેદ ૧૩ અને તા. ૨૪.૧.૧૯૯૦ના કરારનો અનુચ્છેદ ૧૫, જે તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના પૂરક કરારને લાગુ પડે છે, તેમાં લવાદની જોગવાઈ છે અને તેથી, વૈકલ્પિક અસરકારક ઉપાય ઉપલબ્ધ હોવાને કારણે, આ અરજી ચલણક્ષમ નથી. પોતાની દલીલને

સમર્થન આપવા શ્રી દવેએ રેનુસાગર પાવર કંપની લિ. વિ. જનરલ ઇલેક્ટ્રિક કંપનીના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો છે, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૮૫ એસ.સી. ૧૧૫૬ (ફકરા ૧૫-૨૫, ૩૯ અને ૪૦) (= ૧૯૮૪(૪) એસ.સી.સી. ૬૭૯, ૧૯૮૫(૧) એસ.સી.આર. ૪૩૨, ૧૯૮૪(૨) સ્કેલ ૩૨૧) માં અહેવાલિત છે. તેમણે પેટ્રોલિયમ મંત્રાલય દ્વારા ગેઈલને લખાયેલા તા. ૧૪.૮.૨૦૦૦ અને ૧૬.૩.૨૦૦૧ના પત્રો પર પણ આધાર રાખ્યો છે.

[સી] વર્તમાન અરજિ જાળવાપાત્ર નથી, કારણ કે વર્તમાન અરજિમાં ઉઠાવાયેલો વિવાદ કરારની શરતોને સંબંધિત છે. માત્ર એટલા માટે કે કરાર સરકારની નિગમ દ્વારા એનાયત કરવામા આવ્યો છે, તે કરાર કાયદેસર અધિનિયમજન્ય બની જતો નથી. આ કરાર ગેઈલની વ્યાપારી પ્રવૃત્તિ સંબંધિત છે અને તે જાહેર કાયદાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો કરતો નથી, તથા ગેઈલની આવી વ્યાપારી પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા વિવાદોનો નિરાકરણ કરાર કાયદાના સિદ્ધાંતો અનુસાર થવું જોઈએ. આ બાબત સ્પષ્ટપણે કરારક્ષેત્રની અંદર આવે છે અને વિવાદના નિરાકરણ માટે રિટ અદાલત યોગ્ય મંચ નથી. આ પરિસ્થિતિઓમાં, કરારજન્ય વિવાદો સંકળાયેલા હોવાને કારણે વર્તમાન અરજિ ફગાવી દેવા પાત્ર છે.

૬.૧ શ્રી દવેએ અરજદાર અને ગેઈલ વચ્ચે ફોલબેક ફાળવણીમાંથી ફર્મ આધારે ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.ના રૂપાંતર માટે કરાયેલા પૂરક કરારની કલમ ૧૧.૦૧ પર આધાર રાખ્યો છે. ઉક્ત કલમ નીચે મુજબ છે:

“૧૧.૦૧ ખરીદદારે વેચનારને સરકારના ભાવ નિર્ધારણ આદેશ ક્રમાંક એલ૧૨૦૧૫/૨/૮૮જીપી, તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ મુજબ દરરોજ ૦.૫૦ (શૂન્ય બિંદુ પાંચ શૂન્ય) મિલિયન સ્ટાન્ડર્ડ ક્યુબિક મીટર ગેસ માટે ૧૦૦૦ (એક હજાર) સ્ટાન્ડર્ડ ક્યુબિક મીટર ગેસનો વર્તમાન ભાવ ચૂકવવાનો રહેશે. ખરીદદારે વધુમાં તે માટે પણ સંમતિ આપેલી છે અને ઉપરોક્ત સરકારના ભાવ નિર્ધારણ આદેશ મુજબ દરરોજ ૦.૫૦ (શૂન્ય બિંદુ પાંચ શૂન્ય) મિલિયન સ્ટાન્ડર્ડ ક્યુબિક મીટરથી વધુ ગેસના પુરવઠા માટે એક્સએચબીજે ભાવ પ્રમાણે ચૂકવણી કરવાની રહેશે. સરકારના ભાવ નિર્ધારણ આદેશ ક્રમાંક એલ૧૨૦૧૫/૨/૮૮જીપી, તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ ની અવધિ પૂર્ણ થયા બાદ, વેચનાર ભારત સરકારના નિર્દેશ, સૂચના, આદેશ વગેરે મુજબ, જે ભારત સરકારની વર્તમાન ઉદારીકરણ નીતિ અનુસાર બજારસંલગ્ન હોવાની શક્યતા ધરાવે છે, તે પ્રમાણે ગેસનો ભાવ નક્કી કરશે અને ખરીદદારે વેચનારને ગેસનો એવો ભાવ ચૂકવવાનો રહેશે. ગેસના ભાવમાં રોયલ્ટી, કર, શુલ્ક તેમજ હાલમાં

લાગુ પડતા અથવા ભવિષ્યમાં કેન્દ્રીય અથવા રાજ્ય સરકાર અથવા પાલિકા અથવા કોઈ અન્ય સ્થાનિક સત્તામંડળ અથવા સત્તામંડળો દ્વારા ઓએનજીસીએલ તરફથી વેચનારને ગેસના વેચાણ પર અથવા વેચનાર તરફથી ખરીદદારે થતા વેચાણ પર લાદવામાં આવનાર અન્ય કાનૂની ઉપકરોનો સમાવેશ થતો નથી, અને તે ઉપરોક્ત ભાવ ઉપરાંત ખરીદદારે વહન કરવાનો રહેશે. વધુમાં આ જોગવાઈ સાથે કે, તા. ૧૬.૫.૧૯૯૨ થી અમલમાં, વેચનાર દ્વારા ખરીદદારને ફોલબેક આધાર પર કરવામાં આવેલા ગેસના પુરવઠા માટે લાગુ પડતો ભાવ તે સંપૂર્ણ ગેસભાવ રહેશે, જે વેચનાર દ્વારા ખરીદદારે ફર્મ કમિટમેન્ટ આધાર પર કરવામાં આવેલા ગેસ પુરવઠા માટે લાગુ પડે છે.” (ભાર મૂકી આપવામાં આવ્યો છે)

૬.૨ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે અરજદાર અને ગેઈલ ઉક્ત કરારની શરતોથી બંધાયેલા છે અને ન્યાયિક સત્તાધિકારી સિવાય બીજું કોઈપણ આ કરારનું એવું અર્થઘટન કરી શકતું નથી, જે અરજદાર અથવા ગેઈલ પૈકી કોઈને બાંધકામરૂપ બને. તેમના મુજબ ઉક્ત કરારનું સાચું અને યોગ્ય અર્થઘટન એવું છે કે (૧) પ્રતિદિન ૦.૫૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. બાબતે અરજદાર ભારત સરકાર દ્વારા લેન્ડફોલ પોઈન્ટ પર નિર્ધારિત કિંમત ચૂકવતો રહેશે, જ્યારે (૨) ૦.૫૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. કરતાં વધુ ગેસના પુરવઠા બાબતે, અરજદાર

સરકારના કિંમતીકરણ આદેશ મુજબ ગેસની એક્સ-એચ.બી.જે. કિંમત ચૂકવવાનો રહેશે. ઉક્ત કલમ સ્પષ્ટપણે મૂળ નિશ્ચિત જથ્થા બાબતે એક કિંમત અને ફોલબેક ફાળવણીમાંથી ફર્મ ફાળવણીમાં રૂપાંતર બાબતે બીજી કિંમતનું અવલોકન કરે છે. કલમનો અનુવર્તી ભાગ, જે આ મુજબ છે કે “વેચનાર ભારત સરકારના નિર્દેશ, સૂચના, આદેશ વગેરે અનુસાર ગેસની એવી કિંમત નક્કી કરશે, જે ભારત સરકારની વર્તમાન ઉદારિકરણ નીતિ મુજબ બજારસંલગ્ન હોવાની સંભાવના છે અને ખરીદદાર વેચનારને ગેસની એવી કિંમત ચૂકવશે”, તે બંને જથ્થાઓ બાબતે વસૂલવાપાત્ર કિંમતે કોઈ અસર કરતો નથી. તે માત્ર એટલું જ નિર્ધારિત કરે છે કે લેન્ડફોલ કિંમત અને એક્સ-એચ.બી.જે. બંને ગેઈલ દ્વારા ભારત સરકારના નિર્દેશ, સૂચના, આદેશ અનુસાર નક્કી કરવામાં આવશે, જે ઉદારિકરણની વર્તમાન નીતિ મુજબ બજારસંલગ્ન હોવાની સંભાવના ધરાવે છે, અને અરજદાર અનુક્રમે ૦.૫૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. અને ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. માટે એવી કિંમત ચૂકવવા સંમત થાય છે. તેથી ઉપરોક્ત કલમનું એવું વાચન અથવા અર્થઘટન કરી શકાય નહીં કે અરજદાર અને ગેઈલ વચ્ચેનો એવો કરાર, જેમાં ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.ના રૂપાંતરિત જથ્થા બાબતે અરજદારે એક્સ-એચ.બી.જે. કિંમત ચૂકવવાની જોગવાઈ છે, તે ભારત સરકારના કોઈપણ નિર્દેશ, સૂચના અથવા આદેશને આધીન છે. ઉક્ત કલમ ભાવિ કિંમતીકરણને ભારત સરકારના નિર્દેશ મુજબ

નક્કી કરવાની સામાન્ય કલમ છે, ભલે તે લેન્ડફોલ કિંમત હોય કે એક્સ-એચ.બી.જે. કિંમત.

૬.૩ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે અરજદારે ઉપરોક્ત કરારની કલમ દ્વારા ભારત સરકારના સમયાંતરે આપવામાં આવતા નિર્દેશ મુજબ ગેઈલ દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવતી એક્સ-એચબીજે કિંમત ચૂકવવા સંમતિ આપી હતી. આવી કિંમત માટે સંમતિ આપ્યા પછી અરજદારને એવો તુરંચ વાંધો ઉઠાવવાનો હક નથી કે, ગેસ તેને એચબીજે પાઈપલાઈન મારફતે પુરો પાડવામાં આવતો નથી તેથી તે એક્સ-એચબીજે કિંમત ચૂકવવા જવાબદાર નથી. તેમણે રજૂ કર્યું કે એચબીજે પાઈપલાઈન બહુ મોટા ખર્ચે સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી અને જો એચબીજે પાઈપલાઈન દ્વારા કોઈપણ વ્યક્તિને ગેસ પુરો પાડવામાં આવતો હોય તો પાઈપ બિછાવવા માટે થયેલા ખર્ચના આધારે નિર્ધારિત પરિવહન શુલ્ક વસૂલ કરવાનો ગેઈલને અધિકાર હતો. આવા ગ્રાહકથી વંચિત રાખીને ગેઈલે અરજદારને આ શરતે ગેસ પુરો પાડવા સંમતિ આપી હતી કે અરજદાર કોઈપણ એચબીજે ગ્રાહક દ્વારા ચૂકવપાત્ર પરિવહન શુલ્ક ચૂકવવા માટે જવાબદાર રહેશે અને અરજદારે આવી શરત સ્વીકારી હોવાથી તે તેમાંથી પાછો ફરી શકતો નથી. તેમણે રજૂ કર્યું કે વડોદરા મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન, ગુજરાત નર્મદા વેલી ફર્ટિલાઈઝર કોર્પોરેશન, આઈપીસીએલ અને જીએસએફસી માટેના ફાળવણી આદેશોમાં

વિગતવાર શરતોનો ઉલ્લેખ ન મળતો હોવાથી પરિવહન શુલ્ક ચૂકવવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું નહોતું, છતાં તેઓ બધા જરૂરી પરિવહન શુલ્ક ચૂકવવા પાત્ર હતા અને ચૂકવણી કરતાં પણ હતા. તેમણે રજૂ કર્યું કે અરજદારે ગેઈલને લખેલા તા. ૮.૨.૧૯૯૬ના પત્ર પરથી સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે કાવાસ પ્રોજેક્ટ માટે એનટિપીસી દ્વારા જે રીતે સંમતિ આપવામાં આવી હતી તે મુજબ એચબીઝે ગ્રાહક પાસેથી વસૂલ કરી શકાય તેવી ઊંચી કિંમત ચૂકવવા ગેઈલે સંમતિ આપી હતી.

૬.૪ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે ગેઈલને એક્સ-એચબીઝે પાઈપલાઈન મારફતે ગેસના પુરવઠાની કિંમત માટે પરિવહન શુલ્ક લાદવા અને વસૂલવાનો હક હતો અને છે, કારણ કે ગેઈલ અને અરજદાર વચ્ચે થયેલ “સપ્લીમેન્ટરી એગ્રીમેન્ટ” શીર્ષકવાળો કરાર, જે ૧૭.૭.૧૯૯૬ના રોજ કરવામાં આવ્યો હતો અને ૧૮.૭.૧૯૯૬થી અમલમાં આવતા ૨૪.૧.૧૯૯૦ના કરારમાં સુધારો કરતો હતો, તેણે અન્ય બાબતો ઉપરાંત, કરારની કલમ ૧૧.૦૧નું સ્થાનાપત્ર કર્યું હતું. સ્થાનાપત્ર કરાયેલ કલમ ૧૧.૦૧માં ગેઈલ અને અરજદાર વચ્ચેનો નિર્વિવાદ કરાર સમાવાયેલ છે, જેના દ્વારા અરજદારે નીચે મુજબ ગેઈલને ચૂકવણી કરવા સંમતિ આપી હતી:

i. વર્તમાન કિંમત સરકારના તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ ના કિંમત નિર્ધારણ આદેશ મુજબ પ્રતિદિન ૦.૫૦ મિલિયન પ્રમાણભૂત ઘન મીટર ગેસ માટે ૧૦૦૦ પ્રમાણભૂત ઘન મીટર ગેસની છે.

ii. એસ્સારે વધુમાં એ બાબતે સંમતિ આપી હતી કે પ્રતિદિન ૦.૫૦ મિલિયન પ્રમાણભૂત ઘન મીટરથી વધુ ગેસના પુરવઠા માટે સરકારના તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ ના કિંમત નિર્ધારણ આદેશ મુજબ ગેસની એક્સ-એચબીઝે કિંમત ચૂકવશે અને

iii. એસ્સારે એ બાબતે સંમતિ આપી હતી કે ભારત સરકારના નિર્દેશાત્મક સૂચના આદેશ મુજબ, તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ ના સરકારના કિંમત નિર્ધારણ આદેશની અવધિ પૂર્ણ થયા બાદ, ગેલ દ્વારા નિશ્ચિત કરાયેલ ગેસની કિંમત ગેલને ચૂકવશે.

૬.૫ તેથી તેમણે રજૂ કર્યું કે ભૂતપૂર્વ એચબીએજેઈ પાઈપલાઈન મારફતે ગેસના પુરવઠા માટે પરિવહન શુલ્ક વસૂલવામાં ગેઈલ ન્યાયસંગત હતો.

૬.૬ શ્રી દવે ભારત સરકાર દ્વારા તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ના રોજ જારી કરાયેલા પત્રની કલમ (૩) પર આધાર મૂક્યો છે, જેમાં એમ જણાવવામાં આવ્યું છે કે

“એચબીઝે પાઈપલાઈન સાથે, કુદરતી ગેસનો ભાવ અનુક્રમે રૂ. ૨૪૦૦/૧૦૦૦ ક્યુ. એમટીએસ. તા. ૧.૧.૧૯૯૨થી અમલમાં આવશે; તથા રૂ. ૨૫૦૦, રૂ. ૨૬૦૦ અને રૂ. ૨૭૦૦ અનુક્રમે તા. ૧.૧.૧૯૯૩, ૧.૧.૧૯૯૪ અને ૧.૧.૧૯૯૫થી અમલમાં આવશે.” ઉક્ત પત્રના પરિષ્કેદ ૨ પર આધાર રાખીને તેમણે રજૂ કર્યું કે ઉપરોક્ત પરિવહન શુલ્ક, ઉક્ત પત્રમાં સૂચવાયેલા ભાવો પર, એચબીઝે પાઈપલાઈન પૂર્વના દર તરીકે વસૂલ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હતી.

૬.૭ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે, તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના રોજ તા. ૨૪.૧.૧૯૯૦ના કરારમાં સુધારો કરીને, અરજદારે ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. ગેસ સંબંધિત પરિવહન ખર્ચ ચુકવવા માટે સંમતિ આપી હતી. તેમના જણાવ્યા મુજબ, તે પહેલાં તા. ૮.૨.૧૯૯૬ના રોજ અરજદારે ગેલને લખેલા પોતાના પત્રમાં પણ આવા ખર્ચ ચૂકવવા માટે સ્પષ્ટ સંમતિ દર્શાવી હતી અને તેથી ભારત સરકાર દ્વારા તા. ૨૦મી મે ૧૯૯૬નો પત્ર જારી કરતી વખતે અરજદારની આવી રજૂઆતનો નોંધ લેવામાં આવ્યો હોવાનું માનવામાં આવે છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે ભારત સરકારે ગેલને પરિવહન ખર્ચ વસૂલવામાં મનાઈ કરી નહોતી અને વિપરીત રીતે તેણે તા. ૨૪.૧.૧૯૯૦ના કરારમાં સુધારો કરવાની દિશા આપી હતી, જેને ગેલ અને અરજદારે તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના રોજ સ્વીકારી હતી.

૬.૮ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે, અરજદારે પોતાની પાસેથી પરિવહન શુલ્ક વસૂલવા અંગે આક્ષેપો ઉઠાવ્યાનું દર્શાવ્યું હોવા છતાં, તેણે ૧૧.૬.૧૯૯૮, ૨૮.૪.૨૦૦૦ અને ૨૯.૬.૨૦૦૦ના રોજ ગેસની ભિન્ન માત્રાઓ બાબતે ત્રણ કરારો કર્યા હતા અને તેમાં ૧૮.૯.૧૯૯૭/૩૦.૯.૧૯૯૭ના રોજ નક્કી કરાયેલ કિંમતે ઉપરાંત પરિવહન શુલ્ક ચુકવવા અંગે સ્પષ્ટ સંમતિ આપી હતી. ગેસની આ માત્રાઓ અંગે અરજદારે વર્તમાન અરજિયલ્લિ કોઈ વિવાદ ઉઠાવ્યો નથી. આ માત્રાઓ પણ અરજદારે તે જ બિંદુએ પૂરી પાડવામાં આવે છે જ્યાં તેને ૦.૩૫ એમ.એમ.એસી.એમ.ડી. ગેસ પૂરો પાડવામાં આવતો હતો. તેથી, અરજદારને એવું કહેવાનો અવકાશ રહી શકતો નથી કે આવી વધારાની માત્રાઓ માટે પરિવહન શુલ્ક વસૂલવામાં ગેલ યોગ્ય નથી.

૬.૯ અરજીમાં કરાયેલ વિવિધ દાવાઓનો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે એ સ્પષ્ટ છે કે એક્સ-એચબીઝે કિંમત અન્ય કંઈ નહીં પરંતુ પરિવહન ચાર્જ જ છે. એકવાર આ વલણ સ્વીકારવામાં આવે, ત્યારબાદ અરજદાર પાસે દલીલ કરવા માટે કોઈ કેસ રહેતો નથી, કારણ કે તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ નો કરાર સ્પષ્ટપણે એવી કિંમતની ચુકવણી માટે જોગવાઈ કરતો હતો, જે ભારત સરકારના તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧ ના પત્રની અવધિ પૂર્ણ થયા પછી ગેઈલ દ્વારા નિર્ધારિત થવાની હતી. તેમણે રજૂ કર્યું કે તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ અને તા. ૩૦.૯.૧૯૯૭ના રોજ ભારત સરકારે ઉપભોક્તાઓ દ્વારા પરિવહન ચાર્જની ચુકવણી માટે સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરી હતી. તેમણે રજૂ કર્યું કે આ જાણ હોવા

છતાં અરજદારે તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરારની કલમ ૧૨.૦૩ મુજબ કોઈ આક્ષેપ વિના લાંબા ગાળા સુધી પરિવહન ચાર્જની ચુકવણીઓ કરી અને ત્યારબાદ હાલની અરજી દાખલ કરી છે.

૬.૧૦ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું છે કે ગેઈલ અને એસ્સાર વચ્ચે ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરાર હેઠળ ગેસના ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. અંગે પરિવહન શુલ્ક સહિતની કિંમતનો ઉપબંધ ધરાવતો એક કરાર છે અને તે કાયદાની આવશ્યકતાઓને પણ અનુરૂપ છે. તેમણે વેચાણ માલ અધિનિયમ, ૧૯૩૦ની જોગવાઈઓ પર આધાર રાખ્યો. તેમણે અધિનિયમની કલમ ૫ પર આધાર મૂક્યો, જેમાં નિર્ધારિત કરાચું છે કે “વેચાણનો કરાર માલને કિંમત માટે ખરીદવા અથવા વેચવા માટેની પ્રસ્તાવના અને તેવા પ્રસ્તાવની સ્વીકૃતિથી બને છે.” કિંમતની વ્યાખ્યા કલમ ૨(૧૦) દ્વારા કરવામાં આવી છે, જેમાં નિર્ધારિત કરાચું છે કે “કિંમતનો અર્થ માલના વેચાણ માટેની નાણાકીય પ્રતિફળ થાય છે.” અધિનિયમની કલમ ૩૧ જોગવાઈ કરે છે કે “વેચનારનું કર્તવ્ય માલની ડિલિવરી આપવાનું અને ખરીદનારનું કર્તવ્ય વેચાણના કરારની શરતો અનુસાર તે સ્વીકારી તેના માટે ચુકવણી કરવાની છે.” કલમ ૩૨ એ માન્ય કરે છે કે ચુકવણી અને ડિલિવરી સમકાલીન શરતો છે. કલમ ૧૦ કરાર કયા કરારો છે તે બાબતની જોગવાઈ કરે છે. તેમણે કલમ ૧૪, જેમાં “મુક્ત સંમતિ”ની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે, અને કલમ ૧૫, જેમાં “બળજબરી”ની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે, તેના પર પણ આધાર રાખ્યો. શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૯

સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરે છે કે જે કરારમાં સંમતિ બળજબરીથી પ્રાપ્ત કરવામા આવી હોય તેવો કરાર માત્ર તે પક્ષકારના વિકલ્પે જ રદ કરી શકાય એવો હોય છે, જેના સંમતિ તેમ કરીને પ્રાપ્ત કરવામાં આવી હોય. તેમના જણાવ્યા અનુસાર અરજદારે કોઈપણ તબક્કે ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરારનો પરિત્યાગ કર્યો નથી.

૬.૧૧ પોતાની દલીલના સમર્થનમાં શ્રી દવેએ બિશુન દેઓ વિ. સીઓગનિરાઈ, જેનો ઉલ્લેખ એ.આઈ.આર. ૧૯૫૧ એસ.સી. ૨૮૦ (=૧૯૫૧ એસ.સી.આર. ૫૪૮, ૧૯૫૧ એસ.સી.જે. ૪૧૩) માં નોંધાયેલ છે, તેમજ સેન્ટ્રલ નેશનલ બેંક વિ. યુનાઈટેડ ઇન્ડસ્ટ્રિયલ બેંક, જેનો ઉલ્લેખ એ.આઈ.આર. ૧૯૫૪ એસ.સી. ૧૮૧ (=૧૯૫૪ એસ.સી.આર. ૩૯૧) માં નોંધાયેલ છે, એવા બે નિર્ણયોને આધારરૂપ ગણાવ્યા છે. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ તેમણે રજૂ કર્યું કે ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરાર હેઠળ ગેસના ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. સંબંધે પરિવહન ખર્ચ સહિતની કિંમત માટે ગેઈલ અને અરજદાર વચ્ચે એવો કરાર છે, જે કાયદાની આવશ્યકતા સાથે સુસંગત છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે કેસના તથ્યોને જોતા, પરિસ્થિતિઓમાં બળજબરીનો કોઈ પ્રશ્ન ઉદ્ભવી શકતો નથી.

૬.૧૨ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે અરજદારનો સમગ્ર પ્રયત્ન તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરારના તેના અર્થઘટનના સમર્થનમાં પુરાવા રજૂ કરવાનો છે. અરજદાર હકીકતમાં, અરજીની પ્રાર્થના સી માં માંગવામાં આવ્યું છે તે મુજબ, આવા આધારે આ અદાલત પાસેથી ઘોષણાપત્ર માગી રહ્યો છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે

ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૯૧ કોઈપણ કરારની શરતોના પુરાવા માટે આવા પુરાવા આપવાને સ્પષ્ટપણે પ્રતિબંધિત કરે છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે વર્તમાન કેસમાં, કરારની શરતો દસ્તાવેજના સ્વરૂપમાં ઉતારવામાં આવી હોવાથી, તેની સામગ્રીને અલગ રીતે સમજાવવા માટે કોઈ પુરાવો રજૂ કરી શકાતો નથી. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે, સ્વીકાર્યા વિના માત્ર ધારણા રૂપે માનીએ તો પણ, તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરારની કલમ ૧૧.૦૧ અસ્પષ્ટ અથવા ખામીયુક્ત હોય, તો કલમ ૯૩ તેના અર્થ દર્શાવવા અથવા ખામી પૂરી કરવા માટે કોઈપણ પુરાવો અથવા હકીકતો આપવાને પ્રતિબંધિત કરે છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે અધિનિયમની કલમ ૧૧૪ સ્પષ્ટપણે અદાલતને, અન્ય બાબતો સાથે, કોઈ ચોક્કસ કેસની હકીકતોના સંદર્ભમાં માનવીય વર્તન અને ખાનગી વ્યવહારને ધ્યાનમાં રાખીને, અમુક હકીકતોના અસ્તિત્વ અંગે અનુમાન કરવાનો ફરજિયાત આધાર આપે છે.

૬.૧૩ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે કુદરતી ગેસના મૂલ્યનિર્ધારણ અંગે શંકર કમિટીની ભલામણનો કરારની કલમ ૧૧.૦૧ના અર્થઘટન સાથે કોઈ જ સંબંધ નથી, કારણ કે શંકર કમિટીની ભલામણ કાયદા મુજબ નીચી ઝડપ/ઉચ્ચી ઝડપના ફ્યુઅલ ઓઈલની ટોપલીના આધારે લેન્ડફોલ બિંદુએ ગેસના ભાવ નક્કી કરવાની સૂચના આપે છે. તે ઉપરાંત, એક્સ-એચબીઝે ગ્રાહક માટે રૂ.૮૫૦/- જેટલા પરિવહન ખર્ચને અલગથી નિર્ધારિત કરે છે, જે રૂ.૧,૧૫૦/- સુધી વધી શકે છે. તેમના મતે, તેથી શંકર કમિટીની ભલામણ સ્પષ્ટપણે બે ભાવ નક્કી કરે

છે – એક લેન્ડફોલ ભાવ અને બીજો, લેન્ડફોલ ભાવમાં પરિવહન ખર્ચ ઉમેરવાથી થતો એક્સ-એચબીઝે ભાવ. ભારત સરકાર દ્વારા તેના તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ના આદેશથી અમલમાં મૂકવામાં આવેલી આ ભલામણો સ્પષ્ટ રીતે ઢિ-ભાવ માળખાનું પ્રતિપાદન કરે છે. ૦.૩૫ એમએમએસસીએમડી, જેને ફોલબેક આધાર પરથી ફર્મ આધાર પર રૂપાંતરિત કરવામાં આવી છે, તેના સંદર્ભે અરજદારે એક્સ-એચબીઝે ભાવ ચૂકવવા સંમતિ આપી છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે તેથી ગેઈલને શંકર કમિટીના અહેવાલ બાદ ૦.૩૫ એમએમએસસીએમડી અંગે અરજદાર પાસેથી લેન્ડફોલ ભાવ ઉપરાંત પરિવહન ખર્ચ વસૂલવાનો હક છે, જ્યારે ૦.૫૦ એમએમએસસીએમડી અંગે તે અરજદાર પાસેથી માત્ર લેન્ડફોલ ભાવ જ વસૂલ કરી શકે છે.

૬.૧૪ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે અરજદાર ૧.૪૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. ની વધારાની માત્રા મેળવવા ઇચ્છતો હતો, તેથી તેણે તા. ૧૧.૬.૧૯૯૮ ના પત્ર દ્વારા ખાસ કરીને એક્સ-એચ.બી.જે. ભાવ ચૂકવવા માટે સંમતિ આપી હતી અને ગેઈલે પણ તા. ૧૧.૬.૧૯૯૮ ના પત્ર દ્વારા ફોલબેક આધારે એક્સ-એચ.બી.જે. ભાવેથી ૧.૪૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. પુરવઠો કરવા સંમતિ આપી હતી. આ ફાળવણીને મંજૂરી આપતો મંત્રાલયનો તા. ૨૧.૧૨.૧૯૯૮ નો પત્ર પણ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે પરિવહન ખર્ચ અરજદાર દ્વારા વહન કરવામાં આવશે. ફોલબેક આધારે ૧.૪૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. અંગે ગેઈલ દ્વારા અરજદારે લખાયેલો તા. ૨૮.૪.૨૦૦૦ નો પત્ર પણ સ્પષ્ટ રીતે કહે છે કે

પરિવહન ખર્ચ વસૂલપાત્ર રહેશે અને તે અંગે અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલ અનુમોદન પણ ઉક્ત શરતને સ્પષ્ટપણે સ્વીકારે છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે ગેસ લિંકેજ કમિટીએ અરજદાર તથા રિલાયન્સ બંનેના ફોલબેક ફાળવણીના ૫૦% સુધીના અનુવર્તી રૂપાંતરણમાં પણ શરતરૂપે સ્પષ્ટપણે નિર્ધારિત કર્યું છે કે તેમને એક્સ-એચ.બી.જે. પરિવહન ખર્ચ ચૂકવવો પડશે.

૬.૧૫ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે પાના ૫૮૮-૫૮૯ પર રજૂ કરાયેલ ઇન્વોઈસના આધારે રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિ. પાસેથી પરિવહન શુલ્ક વસૂલવામાં આવતું નહોતું એવી દલીલ સંપૂર્ણપણે ગુણહીન છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે કોઈપણ કંપની પર વસૂલવાપાત્ર શુલ્ક પક્ષકારો વચ્ચેના કરાર પર આધાર રાખે છે અને જો કરારમાં ફર્મ અથવા ફોલબેક ધોરણે લેન્ડફોલ ભાવનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હોય, તો ગેઈલ પરિવહન શુલ્ક વસૂલી શકતું નથી. તેમના મુજબ, આ બાબત એ હકીકત પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અરજદાર પાસેથી ૦.૫૦ એમએમએસસીએમડી અને ૦.૯૦ એમએમએસસીએમડી અંગે કોઈ પરિવહન શુલ્ક વસૂલવામાં આવતું નથી અને માત્ર ૦.૩૫ એમએમએસસીએમડી તથા ૧૯૯૮માં કરવામાં આવેલી અનુવર્તી ફોલબેક ફાળવણી અંગે જ પરિવહન શુલ્ક વસૂલવામાં આવે છે.

૬.૧૬ શ્રી દવે રજૂ કર્યું કે અરજીકર્તાએ મંત્રાલયની સમિતિના તા. ૫.૪.૧૯૯૯ના અહેવાલ તથા મંત્રાલયના તા. ૨૮.૬.૧૯૯૯ અને ૫.૭.૧૯૯૯ના પત્રો પર જે નિર્ભરતા મૂકી છે તે ગેરસ્થાને છે, કારણ કે ગેઈલના

વલણની મૂળવણી કર્યા બાદ પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયે તા. ૧૪.૮.૨૦૦૦ના પત્ર દ્વારા સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે પ્રશ્નનો નિર્ણય ગેઈલના બોર્ડે કરવો જોઈએ અને જો મુદ્દો ઉકેલાય નહીં તો તે લવાદ દ્વારા નિશ્ચિત કરવામાં આવે. પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયે ફરી એ જ વલણનું પુનરોચ્ચાર કર્યું હતું અને એ પણ સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે કાનૂન મંત્રાલયનો અભિપ્રાય, જે તા. ૧૪.૮.૨૦૦૦ના પત્ર દ્વારા સંદેશિત કરવામાં આવ્યો હતો, તેને બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ માટેના નિર્દેશ તરીકે અર્થાવવામાં ન આવે. આ પરિસ્થિતિમાં, ભાવ નક્કી કરવાનો નિર્ણય ગેઈલના બોર્ડે કરવાનો છે અને મંત્રાલયે નહીં. તેથી, મંત્રાલય તરફથી કોઈ નિર્દેશ છે એવી દલીલ આધારહીન અને અગ્રાહ્ય છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે ગેઈલ એક કાનૂની સત્તાસ્વરૂપ એકમ છે અને ગેઈલ તથા અરજીકર્તા વચ્ચેના કરારમાં ભારત સરકાર પક્ષકાર નથી, અને સર્વોચ્ચ અદાલતે એ.કે. બિન્દલ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, અહેવાલિત (૨૦૦૩)૫ એસ.સી.સી. ૧૬૩ (=જે.ટી. ૨૦૦૩(૪) એસ.સી. ૩૨૮, ૨૦૦૩(૪) સ્કેલ ૩૧૩) ના કેસમાં ધારણ કર્યું છે તે મુજબ, તેની ઓળખ સરકારથી ભિન્ન છે.

૬.૧૭ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે જીએઆઈએલ દ્વારા એચબીઝે પરિવહન શુલ્ક વસૂલવામાં કશી પણ અતાર્કિકતા નથી, કારણ કે અરજદારને કોઈપણ ફાળવણી કરવાનો અર્થ એચબીઝે પાઈપલાઈનના ઉપયોગમાં ઘટાડો થવો થાય છે અને પરિણામે પરિવહન શુલ્કની વસૂલીમાં ઘટાડો થાય છે, જે અન્યથા વસૂલ કરી શકાય તેમ હોત.

૬.૧૮ શ્રી દવે વધુમાં રજૂ કર્યું કે તારીખ ૧.૧.૧૯૯૩ ના કરારની કલમ ૪.૦૨ સેવા શુલ્કની વસૂલાતનો વિચાર કરે છે. ઉક્ત કલમ નીચે મુજબ છે:

“૪.૦૨ કલમ ૧૦ માં દર્શાવેલ ગેસના મૂલ્ય ઉપરાંત, ખરીદનાર કરારનો ભાગ બનતા અનુબંધક-૨ માં સમાવાયેલ સૂત્રો અનુસાર ખરીદનારના પરિસરમાં ગેસ મીટરિંગ સ્ટેશનના બાંધકામ/ફેરફારની પૂર્ણતા પછી ગણતરી કરવાના સેવા શુલ્ક વેચનારને ચૂકવશે. વધુમાં શરત એ છે કે, વેચનાર દ્વારા ખરીદનારના પરિસરમાં આવી સુવિધાઓની પૂર્ણતા બાકી હોય ત્યાં સુધી, ખરીદનાર કલમ ૧૦ માં દર્શાવેલ ગેસના મૂલ્ય ઉપરાંત, વેચનારને પ્રતિ હજાર સ્ટાન્ડર્ડ ક્યુબિક મીટર દીઠ રૂ. ૨૦/- (રૂપિયા વીસ) ના દરે સેવા શુલ્ક ચૂકવશે, જે આગળ અહીં દર્શાવ્યા મુજબ અંતિમ સમાયોજનને આધીન રહેશે. આવી સુવિધાઓ પૂર્ણ થયાના ૧ મહિનાની અંદર વેચનાર ખરીદનારના પરિસરમાં ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલી ગેસ મીટરિંગ સુવિધાઓ માટેના અંતિમ સેવા શુલ્કની જાણ ખરીદનારને કરશે. ખરીદનાર અને વેચનાર, ખરીદનારના પરિસરમાં આવેલ ગેસ મીટરિંગ સ્ટેશન પર વેચનાર દ્વારા ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલી મીટરિંગ સુવિધાઓ માટેના સેવા શુલ્કનું અંતિમીકરણ થાય તે પહેલાંના સમયગાળા માટે ખરીદનાર દ્વારા ચૂકવાયેલ સેવા શુલ્કનું, આવી સુવિધાઓના સેવા શુલ્કના અંતિમીકરણના ૧ મહિનાની અંદર, સમાયોજન કરશે. વધુમાં શરત એ છે કે, જો ખરીદનાર અને વેચનાર,

સુવિધાઓ માટેના સેવા શુલ્કના અંતિમીકરણના ૧ મહિનાની અંદર રકમ ચૂકવવામાં/પરત કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો નિષ્ફળ પક્ષ એ રકમ પર બીજા પક્ષને વાર્ષિક ૨૪% ના દરે વ્યાજ ચૂકવશે. ઉપરોક્ત સેવા શુલ્કમાં ૧.૪.૧૯૯૩ (પ્રથમ એપ્રિલ એક હજાર નવસો ત્રાણું) થી દર વર્ષની રેસ્ટ આધારે ૩% (ત્રણ ટકા) નો વધારો કરવામાં આવશે.

આ સેવા શુલ્ક ફક્ત નિકાસમુખી એકમને પૂરા પાડવામાં આવતા ગેસના ૦.૯૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. સંદર્ભે જ વસૂલ કરવામાં આવે છે. ખરીદદારેના પરિસરમાં ગેસ માપન મથકના બાંધકામ/ફેરફારની પૂર્ણતા બાકી રહે ત્યાં સુધી આ વસૂલપાત્ર હતું. આવા ગેસ માપન મથકના બાંધકામ માટે પુરવઠો ૧૫ દિવસ માટે બંધ રાખવો પડે, જે અરજીકર્તાને સ્વીકાર્ય ન હતું અને પરિણામે તે માપન સ્ટેશન હજુ પણ સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું નથી. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે અરજદારએ ગેઈલને તા. ૩.૧.૧૯૯૪ના પત્રો જારી કરીને જાણ કરી છે કે અરજદાર તેમના પ્લાન્ટ ખાતે કંટ્રોલ વાલ્વ સ્થાપનના કાર્યના અમલકાળ દરમિયાન તેના પ્લાન્ટને ગેસ પુરવઠામાં કોઈપણ વિક્ષેપ માટે સંમત નથી.

૭.૦ આ દલીલને સમર્થન આપવા માટે શ્રી દવે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે.

૭.૧ રાધાકૃષ્ણ અગરવાલ વિ. બિહાર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૧૪૯૬ (= (૧૯૭૭)૩ એસ.સી.સી. ૪૫૭ = ૧૯૭૭(૩) એસ.સી.આર.

૨૪૯) ના મામલામાં, પરિચ્છેદ ૨૧ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

૨૧. અમારી સમક્ષ આવેલા કેસોમાં, જેના આધારે અનુચ્છેદ ૧૪ ના ઉદ્ધંધનનો આધાર ઉભો થઈ શકે તેવી આક્ષેપો ન તો યોગ્ય રીતે કરવામાં આવ્યા છે અને ન તો સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે. સમાન પ્રકારના કરારો દ્વારા શાસિત વ્યક્તિઓ વચ્ચે, બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નું ઉદ્ધંધન થયું હોવાનું કહી શકાય કે નહીં તે પ્રશ્ન અંગે કોઈપણ નિર્ણય થાય તે પહેલાં, તે મુદ્દાઓ યોગ્ય રીતે વિવાદમાં લાવવામાં અને સ્થાપિત કરવામાં આવવા જોઈએ. ભલે અપીલકર્તાઓએ બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નો કોઈ પાસો ઉઠાવ્યો હોવાનું કહેવાય અને જ્યારે રાજ્ય આવા કરારોમાં પ્રવેશે ત્યારે આ અનુચ્છેદ કરારક્ષેત્રમાં કોઈ રીતે કાર્યરત થાય એમ માનવામાં આવે, જે બાબતે અમને ગંભીર શંકા છે, તો પણ હકીકતના આવા પ્રશ્નો વડી અદાલત સમક્ષ દલીલ કરવામાં આવ્યા હોય એવું જણાતું નથી. અને કોઈપણ સ્થિતિમાં, તેઓ એવી પ્રકૃતિના છે કે પુરાવાની વિગતવાર રજૂઆત વિના, જે માત્ર સામાન્ય દીવાની દાવાઓમાં જ શક્ય છે, તેમનો સંતોષકારક નિર્ણય થઈ શકે નહીં, જેથી તે સ્થાપિત કરી શકાય કે રાજ્યએ પોતાના અધિકારીઓ મારફતે કાર્યપાલક સત્તામાં કાર્ય કરતાં, સમાન સ્થિતિમાં રહેલા પક્ષકારો વચ્ચે ભેદભાવ કર્યો છે. અમારી સમક્ષ રહેલા આક્ષેપો અને સોગંદનામાના પુરાવાના આધારે અમે સરળતાથી કોઈ

નિષ્કર્ષે પહોંચી શકતા નથી. વધુમાં, જેમ અમે અગાઉ સૂચવ્યું છે તેમ, યોગ્ય દૃષ્ટિકોણ એવો છે કે અમારી સમક્ષ આવેલા કેસોમાં સ્પષ્ટ થતી હકીકતો પર પક્ષકારોના પરસ્પર સંબંધોને બંધારણ દ્વારા નિયમિત કાર્યપાલક સત્તા નહીં, પરંતુ કરાર શાસિત કરે છે.

૭.૨ પ્રેમજીભાઈ પરમાર વિ. દિલ્લી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી ના કેસમાં, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૭૩૮ (=૧૯૮૦(૨) એસ.સી.સી. ૧૨૯, ૧૯૮૦(૨) એસ.સી.આર. ૭૦૪) માં અહેવાલિત છે, તેમાં એવો નિર્ધાર કરવામાં આવ્યો છે કે કરારમાંથી ઉદ્ભવતા પરસ્પર હકો અને બાંહેધરીઓની અમલક્ષમતા એ બાબત પર નિર્ભર નથી કે કરારકર્તા પક્ષને કરારની શરતોનું પાલન કરવું સમુચિત લાગે છે કે નહીં. આવા કસોટી દ્વારા તો કોઈપણ કરારને કદી બાંધધરી આપનાર બળ પ્રાપ્ત ન થાય. બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ આ અદાલતની અધિકારિતા સ્વૈચ્છિક રીતે સ્વીકારેલ બાંહેધરીઓથી બચાવ સુલભ કરવા માટે નિર્ધારિત નથી.

૭.૩ બરેલી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી વિ. અજય પાલ સિંહના કેસમાં, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૮૯ એસ.સી. ૧૦૭૬ (= (૧૯૮૯) ૨ એસ.સી.સી. ૧૧૬, જે.ટી. ૧૯૮૯(૧) એસ.સી. ૩૬૮, ૧૯૮૯(૧) એસ.સી.આર. ૭૪૩, ૧૯૮૯(૧) સ્કેલ ૪૩૯) માં અહેવાલિત છે. ઉક્ત નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૨૩ માં નીચે મુજબ ધરાવવામાં આવ્યું છે:

૨૩. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ તેની રિટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે, હાલના પ્રકરણ જેવા ગૈર-કાનૂની સમાપ્ત કરારોના કેસોમાં વડી અદાલત દ્વારા હસ્તક્ષેપના વ્યાપ અંગે આ અદાલતના અધિકૃત ન્યાયિક ઉચ્ચારણોની શ્રેણીબદ્ધ બાબતોને ધ્યાનમાં લેતા, અમને એવું ઠરાવવું ફરજિયાત બને છે કે હાલના કેસમાં વડી અદાલતે, અહીંના અપીલકર્તાઓ દ્વારા મકાનો/ફ્લેટોના ખર્ચમાં તથા માસિક હમાના દરમાં વધારો કરવામાં મનસ્વીપણું અને અયોગ્યતા હોવાનું જે તારણ આપ્યું છે અને રિટ અરજીઓમાં માગ્યા મુજબ દિશાનિર્દેશો આપ્યા છે, તેમાં ભૂલ કરી છે.

૭.૪ યુ.પી. વિ. બ્રિજ એન્ડ રૂફ કંપની (ઇન્ડિયા) લિ., એ.આઈ.આર. ૧૯૯૬ એસ.સી. ૩૫૧૫ (= (૧૯૯૬) ૬ એસ.સી.સી. ૨૨, જે.ટી. ૧૯૯૬(૭) એસ.સી. ૩૯૫, ૧૯૯૬(૬) સ્કેલ ૧૬૮) માં અહેવાલિત પ્રકરણમાં, જેમાં નીચે મુજબ ધારણ કરવામાં આવ્યું છે:

“૧૬. પ્રથમ તો, પક્ષકારો વચ્ચેનો કરાર ખાનગી કાનૂનના ક્ષેત્રનો કરાર છે. તે કોઈ વૈધાનિક કરાર નથી. તે કરાર અધિનિયમની જોગવાઈઓથી અથવા, કદાચ, માલ વેચાણ અધિનિયમની કેટલીક જોગવાઈઓથી પણ શાસિત થાય છે. આવા કરારની શરતો અને નિયમોની વ્યાખ્યા સંબંધિત કોઈપણ વિવાદને રિટ અરજિયક્ષિ ઉઠાવી શકાય નહીં, અને ઉઠાવી

શકાયો હોત નહીં. તે બાબત, પરિસ્થિતિ મુજબ, કરારમાં જોગવાયેલ લવાદ માટે અથવા દીવાની અદાલત માટે છે. કરાર હેઠળ અપીલકર્તા-સરકાર પાસેથી સામાવાળાને કોઈ રકમ બાકી છે કે કેમ અને, જો હોય, તો કેટલી, તથા સરકાર દ્વારા કોઈ રકમ રોકી રાખવી અથવા ચુકવવાથી ઈનકાર કરવો યોગ્ય છે કે નહીં, તે બધા જ પ્રશ્નો એવા છે કે જેને રિટ અરજિયાત ઉઠાવી શકાય નહીં અથવા તેના પર નિર્ણય આપવામાં આવી શકે નહીં; અર્થાત્, રિટ અરજદારના બિલ (એસ) માંથી સરકારને કોઈ નિર્ધારિત રકમ કપાત કરતાં અટકાવવા માટેની પ્રાર્થના એવી નહોતી કે જે વડી અદાલત દ્વારા અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ મંજૂર કરી શકાય. ખરેખર, વડી અદાલતે ઉક્ત પ્રાર્થના મંજૂર કરી નથી. (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૭.૫ કેરળ સ્ટેટ ઇલેક્ટ્રિસિટી બોર્ડ અને અન્ય વિ. કુરિયન કલાથીલના મામલે, જેનો અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૨૦૦૦ એસ.સી. ૨૫૭૩ (=(૨૦૦૦) ૬ એસ.સી.સી. ૨૮૩, જે.ટી. ૨૦૦૦ (૮) એસ.સી. ૧૬૭, ૨૦૦૫(૫) સ્કેલ ૨૦૨) માં પ્રસિદ્ધ થયો છે, તેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે આવા કરારની શરતો અને નિયમોની વ્યાખ્યા સંબંધિત વિવાદો ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની રિટ અરજીમાં ઉઠાવી શકાય નહિ અને તે કરારમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તો નાગરિક અદાલત દ્વારા અથવા લવાદમાં નિર્ણયાર્થનો વિષય છે.

૭.૬ નેશનલ હાઇવે ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા વિ. ગંગા એન્ટરપ્રાઇઝેસ એન્ડ અબ્ર ના કેસમાં, જેનો અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૨૦૦૩ એસ.સી. ૩૮૨૩ (=૨૦૦૩) ૭ એસ.સી.સી. ૪૧૦, જે.ટી. ૨૦૦૩ સપ્લિ.૧ એસ.સી. ૮૫, ૨૦૦૩(૭) સ્કેલ ૧૭૦) માં પ્રસિદ્ધ થયેલ છે, તેમાં એવો નિર્ધાર કરવામાં આવ્યો હતો કે તે કેસમાં વિવાદ ઓફરની શરતો અંગે હતો અને તેથી તે કરારાત્મક વિવાદો હતા, જેના સંબંધમાં રિટ અદાલત યોગ્ય મંચ નહોતું.

૭.૭ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું છે કે હવે આ બાબત સુસ્થાપિત છે કે કરારજન્ય બાધ્યતાઓને પડકારવા માટે રિટ અરજિ યોગ્ય ઉપાય નથી. આ સંદર્ભમાં તેમણે હર્ષકર વિ. ડેપ્યુટી ઇન્સેન્ટી કમિશનર, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસસી ૧૧૨૧ (૧૯૭૫(૩) એસસીઆર ૨૫૪, ૧૯૭૫(૧) એસસીસી ૭૩૭) માં અહેવાલિત સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ વડી અદાલતને પ્રાપ્ત રિટ અધિકારક્ષેત્ર સ્વૈચ્છિક રીતે ઉપાર્જિત કરાયેલ બાધ્યતાના ટાળવા માટે સહાયરૂપ થવા હકદાર નથી. બંરછનિધિ રથ વિ. ધ સ્ટેટ ઓફ ઓરિસા એન્ડ અર્સ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૨ એસસી ૮૪૩ (૧૯૭૨(૪) એસસીસી ૭૮૧) તથા એલઆઈસી વિ. એસ્કોર્ટ્સ, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૬ એસસી ૧૩૭૦ (=૧૯૮૬(૧) એસસીસી ૨૬૪, ૧૯૮૫(૨) સ્કેલ ૧૨૮૯) માં અહેવાલિત

નિર્ણયોના આધાર પર શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે કરારની શરતો અનુસાર કોઈ દાવાની અમલવારી માટે સરકાર અથવા સરકારી કંપની સામે પરમાદેશ જારી કરી શકાય તેમ નથી અને અનુચ્છેદ ૧૪ ને નિંગમ અથવા રાજ્યના સાધનતત્ત્વના કરારજન્ય વ્યવહારોને નિયંત્રિત કરવા માટે વિસ્તૃત કરી શકાય તેમ નથી. તેમણે રજૂ કર્યું કે હાલની અરજિમાં અરજદાર તથા સામાવાળા નં. ૩ વચ્ચે કરવામાં આવેલા વિવિધ કરારો, જેમાં તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના પૂરક કરારોમાં સમાવિષ્ટ શરતોનો પણ સમાવેશ થાય છે, હેઠળની કરારજન્ય બાધ્યતાઓ ટાળવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. ઉપરોક્ત કરારો નિયમિત રીતે કરવામાં આવ્યા હતા, તેમના પર અમલ કરવામાં આવ્યો હતો અને પરિસ્થિતિ પ્રમાણે તેઓએ પોતાનો સમયગાળો પૂર્ણ કર્યો છે અથવા હજુ અમલમાં છે. અરજદારે ઉપરોક્ત કરારોને કોઈપણ તબક્કે ટાળ્યા નથી. તેથી, તેમણે રજૂ કર્યું કે હાલની આ રિટ અરજિ, જેમાં પ્રાર્થના [સી] ની શરતો સહિત વિવિધ રાહતો માંગી છે અને જે કરારજન્ય બાધ્યતાના ટાળવા માટે છે, તે સ્પષ્ટપણે ચલાવી શકાય તેવી નથી.

૭.૮ શ્રી દવે એ રજૂ કર્યું કે મે ૨૦૦૧ માં દાખલ કરવામાં આવેલ આ વર્તમાન અરજીએ અરજદારની કેટલીક કરારજન્ય બાધ્યતાઓ, ખાસ કરીને ૧૭.૭.૧૯૯૬ ના પૂરક કરાર હેઠળ ૧૭.૭.૧૯૯૬ થી અરજદારને પુરવઠો કરવામાં આવેલ પ્રાકૃતિક વાયુના મૂલ્યની ચુકવણી સંબંધિત બાધ્યતાઓ, અંગે વિવાદ ઊભો કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. તેથી તેમણે રજૂ કર્યું કે અરજીફાઈલ કરવામાં

અત્યંત વિલંબ થયો છે અને વિલંબ, ઉદાસીનતા અને મૌનસંમતિના આધારે આ અરજી નામંજૂર કરવામાં આવવી જરૂરી છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની રિટ અરજીઓ શક્ય તેટલી ત્વરિત રીતે દાખલ થવી આવશ્યક છે અને મોડેથી દાખલ થયેલી રિટ અરજીઓ કોઈ રાહત આપ્યા વિના નામંજૂર થવા પાત્ર છે. આ સંદર્ભમાં તેમણે સર્વોચ્ચ અદાલતના નીચેના નિર્ણયોમાં આધાર મૂક્યો છે:

(i) મહારાષ્ટ્ર સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન વિ. બલવંત રેગ્યુલર મોટર સર્વિસ, અમરાવતી અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૯ એસ.સી. ૩૨૯ (=૧૯૬૯(૧) એસ.સી.આર. ૮૦૮) માં અહેવાલિત.

(ii) મેસર્સ તિલોકચંદ મોતીચંદ અને અન્ય વિ. એચ.બી. મુનશી, કમિશનર ઑફ સેલ્સ કર, બોમ્બે તથા અન્ય એક, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૮૯૮ (=૧૯૬૯(૧) એસ.સી.સી. ૧૧૦, ૧૯૬૯ (૨) એસીસીઆર ૮૨૪).

(iii) પી.એસ. સદાશિવસ્વામી વિ. તમિલનાડુ રાજ્ય, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ એસ.સી. ૨૨૭૧ (=૧૯૭૫(૧) એસ.સી.સી. ૧૫૨, ૧૯૭૫(૨) એસ.સી.આર. ૩૫૬)..માં અહેવાલિત છે

(iv) મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિ. દિગંબર, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૯૫ એસ.સી. ૧૯૯૧, (= (૧૯૯૫) જ એસ.સી.સી. ૬૮૩, જે.ટી. ૧૯૯૫(૯) એસ.સી. ૩૧૦, ૧૯૯૫(૪) સ્કેલ ૯૮)માં અહેવાલિત છે

(v) એસ.કે. કુશ્વાહા વિ. ડી.કે. જોશી અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૧૪૫૫ (= (૨૦૦૨) જ એસ.સી.સી. ૧૭૨ (ફકરો ૧૪), જે.ટી. ૨૦૦૨(૩) એસ.સી. ૨૨૯, ૨૦૦૨(૩) સ્કેલ ૧માં અહેવાલિત

(vi) અર્બન ઈમ્પ્રૂવમેન્ટ ટ્રસ્ટ, ઉદયપુર વિ. ભેરુ લાલ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૩૦૯ (= (૨૦૦૨) ૭ એસ.સી.સી. ૭૧૨ (ફકરો ૨૧), જે.ટી. ૨૦૦૨(૭) એસ.સી. ૩૧૦, ૨૦૦૨(૬) સ્કેલ ૫૫૮.માં અહેવાલિત

(vii) બી.પી.એલ. લિ.ના ચેરમેન અને એમ.ડી., વિ. એસ.પી. ગુરુરાજા અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૩ એસ.સી. ૪૫૩૬ માં અહેવાલિત, (= ૨૦૦૩(૮) એસ.સી.સી. ૫૬૭ (પેરા ૩૨), જે.ટી. ૨૦૦૩ (સપ્લિ.૨) એસ.સી. ૫૧૫, ૨૦૦૩(૮) સ્કેલ ૫૩૬.

(viii) ધ પ્રિન્ટર્સ (મૈસૂર) લિ., વિ. એમ.એ. રશીદ અને અન્ય, ૨૦૦૪(૪) એસ.સી.સી. ૪૬૦ માં અહેવાલિત (=જે.ટી. ૨૦૦૪(૪) એસ.સી. ૧૫૮, ૨૦૦૪(૪) સ્કેલ ૧૯૨).

(ix) આર એન્ડ એમ ટ્રસ્ટ વિ. કોરમંગલા રેસિડેન્સ વિજિલન્સ ગ્રુપ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૫ એસ.સી. ૮૯૪ (=૨૦૦૫(૩) એસ.સી.સી. ૯૧) માં અહેવાલિત (૯).

૭.૯ શ્રી દવેએ ત્યારબાદ એવી દલીલ રજૂ કરી છે કે બળજબરીના આધાર પર રિટ જારી થવી જોઈએ નહીં. તેમણે રજૂ કર્યું કે અરજદારે કથિત રીતે પોતાની અરજીનો આધાર આ આક્ષેપ પર રાખ્યો છે કે વિવિધ કરારો હેઠળ ગેસ પુરવઠા અંગે એક્સ-એચબીજે કિંમતે કિંમતની ચુકવણી કરવાની શરત સ્વીકારવા માટે તેને મજબૂર કરવામાં આવ્યો હતો. તેમણે રજૂ કર્યું કે અરજદારે કોઈ વિગતો આપી નથી. એ સુસ્થાપિત છે કે કરારને ટાળવા માટે બળજબરીનો દાવો કરનાર પક્ષે તેની માન્યતા સાથે સંબંધિત તમામ તથ્યો સ્પષ્ટપણે રજૂ કરવા આવશ્યક છે. આ સંદર્ભમાં શ્રી દવેએ બલગંગાધર તિલક વિ. શ્રીનિવાસ પંડિત, જે પી.સી. (૭) ૧૯૧૫ માં અહેવાલિત છે, ભીશુંદેઓ વિ. સેઓગાની રાય, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૫૧ એસ.સી. ૨૮૦ (=૧૯૫૧ એસ.સી.આર. ૫૪૮, ૧૯૫૧ એસ.સી.જે. ૪૧૩) માં અહેવાલિત છે, તથા વિજયસિંહ એમ. સોલંકી વિ.

ટ્રાન્સપોર્ટ મેનેજર, એ.એમ.ટી.એસ., જે એ.આઈ.આર. ૧૯૮૨ (ગુજરાત) ૩૦૭ માં અહેવાલિત છે, એવા કેસોના નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે ૧૭.૭.૧૯૯૬ તારીખના પૂરક કરાર સહિત વિવિધ કરારો અંગે અરજદાર બળજબરી સ્થાપિત કરવામાં સમર્થ નથી, તેથી તેને ઉપલબ્ધ ઉપાય કરારને ટાળવાનો છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે એવો કરાર શૂન્ય નથી, પરંતુ માત્ર રદ કરી શકાય એવો છે. આ બાબતમાં તેમણે લિંચ વિ. ડી.પી.બી., નોર્દર્ન આઈલેન્ડ, જે ૧૯૭૫ એ.સી. ૬૫૩ માં અહેવાલિત છે, નોર્થ ઓશન શિપિંગ કો. લિ. વિ. હુન્ડાઈ કન્સ્ટ્રક્શન કો. લિ., જે ૧૯૭૮(૩) ઓલ ઈ.આર. ૧૧૭૦ માં અહેવાલિત છે, હેલ્સબરી લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ, જથી આવૃત્તિ, ખંડ ૯, તથા સેન્ટ્રલ નેશનલ બેંક લિ. વિ. યુનાઈટેડ નેચ્યુરલ બેંક લિ., જે એ.આઈ.આર. ૧૯૫૪ એસ.સી. ૧૮૧ (=૧૯૫૪ એસ.સી.આર. ૩૯૧, ૧૯૫૪ એસ.સી.જે. ૫૪) માં અહેવાલિત છે, એવા નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો છે.

૭.૧૦ શ્રી દવે એ રજૂ કર્યું છે કે અરજદારે ૧૭.૯.૧૯૯૬ થી એપ્રિલ ૨૦૦૧ વચ્ચેના સમયગાળા માટે પરિવહન ખર્ચ તરફે સમાવવામાં આવેલ ચૂકવેલ રકમોની પરતફેર માટે પ્રાર્થના કરી છે. તેમણે જણાવ્યું કે અરજદારે ઉક્ત રકમો પોતાની કરારજન્ય જવાબદારી અનુસરીને ચૂકવી હતી, અને તે કરારોને અરજદારે કોઈપણ તબક્કે ટાળ્યા નથી. ઉપરોક્ત કરારો પક્ષકારો વચ્ચે કાયદેસર અને બંધનકારક હતા. સ્થિતિ એવી હોવા પર, પરતફેર માટેનો દાવો સંપૂર્ણપણે

નિરાધાર છે; ચૂકવવા માટે સંમત થયેલ અને સામાવાળા ક્રમાંક ૩ દ્વારા કરવામાં આવેલ પુરવઠા બાબતે, જે અરજદારે લાંબા સમયગાળા દરમિયાન પ્રાપ્ત કર્યો હતો, તે અંગે અરજદાર પર ચૂકવવાપાત્ર બનેલી કિંમત સંબંધે કોઈ દાવો થઈ શકતો નથી. તેમણે રજૂ કર્યું કે માલવેચાણ અધિનિયમની જોગવાઈઓ આવા દાવાને સ્પષ્ટપણે અસંગત ઠરાવે છે. તેમણે ધનલક્ષ્મી રાઈસ મિલ્સ વિ. કમિશનર ઓફ સિવિલ સપ્લાયઝ એન્ડ અન્ન, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી. ૨૨૪૩ (=૧૯૭૬(૪૦ એસ.સી.સી. ૭૨૩, ૧૯૭૬(૩) એસ.સી.આર. ૩૮૭) માં અહેવાલિત કેસના નિર્ણય પર આધાર મુક્યો છે, જેમાં એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે કે કરાર હેઠળ ચૂકવવાપાત્ર રકમોની પરતફેરનો દાવો કરતી રિટ અરજી પોષણક્ષમ નથી.

૭.૧૧ શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે અરજદારે સામાવાળા નં.૩ દ્વારા ૧.૫.૨૦૦૧ના રોજ ઉઠાવવામાં આવેલી માંગને પડકારેલી છે, જેના હેઠળ સામાવાળાએ અરજદારને વિવિધ કરારો હેઠળ બાકી અને ચૂકવવાપાત્ર રૂ.૧૨૪.૫૫૮૭ કરોડની રકમ ચૂકવવા જણાવ્યું હતું, અન્યથા અરજદારને જાણ કરવામાં આવી હતી કે તેની ગેસ પુરવઠા ૯.૫.૨૦૦૧થી બંધ કરી દેવામાં આવશે. તેમણે રજૂ કર્યું કે નિર્વિવાદ રીતે ઉપરોક્ત રકમ અરજદાર દ્વારા વિવિધ કરારો હેઠળ, જેમાં ૧૭.૭.૧૯૯૬ના રોજનો પૂરક કરાર પણ સમાવેશ પામે છે, બાકી અને ચૂકવવાપાત્ર છે. ઉક્ત રકમ અરજદાર દ્વારા એક્સ-એચબીઝે આધારે

ચૂકવવાપાત્ર કિંમતી રકમ દર્શાવે છે, જેમાં ફર્મ તથા ફોલબેક બંને ફાળવણી સંબંધિત પરિવહન ખર્ચ/સેવા શુલ્કનો પણ સમાવેશ થાય છે. તેમના મુજબ, અરજદારે વિવિધ કરારો હેઠળ નિર્વિવાદ રીતે સંમતિ આપ્યા પછી હાલની અરજ દાખલ કરીને પોતાની જવાબદારીમાંથી બચી શકતો નથી. તેથી તેમણે રજૂ કર્યું કે ૧.૫.૨૦૦૧ની માંગ કાયદેસર અને માન્ય છે અને તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવા યોગ્ય નથી.

૭.૧૨ ઉપરોક્ત રજૂઆતોને ધ્યાનમાં લેતાં શ્રી દવેએ રજૂ કર્યું કે અરજી ખર્ચ સાથે નામંજૂર કરવામાં આવવી જરૂરી છે.

૮.૦ શ્રી ઠાકર, ઓએનજીસી તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન એડવોકેટે રજૂ કર્યું કે અરજદારે ઓએનજીસી સામે કોઈ રાહત માંગી નથી અને વધુમાં રજૂ કર્યું કે ઓએનજીસી, ગેઈલની તરફથી આગળ ધપાવવામાં આવેલી દલીલોને સ્વીકારે છે.

૯.૦ ભારત સંઘ, પેટ્રોલિયમ અને પ્રાકૃતિક વાયુ મંત્રાલય તરફથી હાજર રહેલા સહાયક સોલિસિટર જનરલ ઓફ ઈન્ડિયા શ્રી જિતેન્દ્ર મલકાને રજૂ કર્યું કે લેન્ડફોલ પોઈન્ટ પરની કિંમત તેમજ એચબીઝે પાઈપલાઈન મારફતેના

પરિવહન શુલ્ક જરૂરી નિર્દેશો જારી કરીને નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યા છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે હાલના કેસમાં સંબંધિત અધિસૂચનાઓ તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ અને ૩૦.૯.૧૯૯૭ની છે, જેના દ્વારા ૧.૧૦.૧૯૯૭થી પ્રાકૃતિક વાયુના ભાવોમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો અને ૧.૧૦.૧૯૯૭થી ૩૧.૩.૨૦૦૦ના સમયગાળા માટે વાયુની ગ્રાહક કિંમતને લેન્ડફોલ કિંમત સાથે એલએસ/એસએચ ફ્યુઅલ ઓઈલની બાસ્કેટ કિંમત સાથે જોડવામાં આવી હતી. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે ગેસનું ફાળવણી કંપની દ્વારા ગેસ લિંકેજ કમિટીની ભલામણોના આધારે કરવામાં આવે છે, જે કંપનીઓ પર બાધ્યક છે અને કંપનીઓએ તે મુજબ ગેસ પુરો પાડવો પડે છે. ગેઈલ અને અન્ય બે કંપનીઓ ગેસ લિંકેજ કમિટીમાં પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. શ્રી મલકાને વધુમાં રજૂ કર્યું કે સંબંધિત પક્ષકારોને સાંભળવાની તક આપ્યા બાદ ગેઈલ દ્વારા ગેસ પુરવઠા માટેના પરિવહન શુલ્ક અંગે અરજદાર કંપનીના પ્રતિનિધિત્વની તપાસ માટે પેટ્રોલિયમ અને પ્રાકૃતિક વાયુ મંત્રાલયમાં એક સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી અને સમિતિના અહેવાલ પર વિચાર કર્યા બાદ સામાવાળા નં. ૧ એ ગેઈલને ગેસની કિંમત સંબંધિત આદેશોનું પાલન કરવા જણાવ્યું હતું. શ્રી મલકાને રજૂ કર્યું કે તા. ૧૪.૮.૨૦૦૦ના પત્રમાં આ બાબત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી હતી કે એચબીઝે પાઈપલાઈન માટેના પરિવહન શુલ્ક હાલના કેસમાં લાગુ પડતા નહોતા.

૯.૧ નોંધવું આવશ્યક છે કે અરજદારે વર્ષ ૧૯૮૯-૯૦ દરમિયાન હજીરામાં પ્રચુર માત્રામાં ઉપલબ્ધ પ્રાકૃતિક વાયુ અને આવશ્યક માંગના અભાવે વાયુનો મોટાભાગ ઉપયોગમાં આવ્યો ન હોવાથી, માત્ર તે જ કારણસર સ્ટીલ સંકુલ સ્થાપ્યું હતું. અરજદાર કંપનીએ રૂ. ૬૦૦૦ કરોડના આધારભૂત માળખાકીય ખર્ચે સ્ટીલ સંકુલ સ્થાપ્યું છે અને એવું પ્રતીત થાય છે કે ઓએનજીસી/ભારત સરકાર તરફથી એવો ભરોસો આપવામાં આવ્યો હતો કે વાયુના પુરવઠા માટેની કિંમત એવી રહેશે જે ભારત સરકાર સમયાંતરે નક્કી કરે. એ પણ નોંધવું આવશ્યક છે કે ઉપરોક્ત ભરોસાના આધારે જ અરજદારે એટલી વિશાળ રકમનું રોકાણ કર્યું છે અને સીધી/પરોક્ષ રોજગારી તેમજ આનુષંગિક પ્રવૃત્તિઓને કારણે અંદાજે ૧૦૦૦૦ લોકો પોતાના જીવનનિર્વાહ માટે અરજદાર કંપની પર નિર્ભર છે.

૧૦.૦ ગેસ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ એટલે કે ગેઈલની સ્થાપના ભારત સરકારની સંપૂર્ણ માલિકીની કંપની તરીકે ૧૯૮૪માં કરવામાં આવી હતી, જેમાં ૧૦૦% ઇક્વિટી ભારત સરકાર પાસે હતી. ગેઈલ સમગ્ર દેશમાં ઉત્પાદન/લેન્ડફોલ બિંદુથી વપરાશના બિંદુ સુધી ગેસના પરિવહન માટે પાઈપલાઈનોનું નિર્માણ કરે છે અને તેનું સંચાલન કરે છે. ગેઈલે હઝીરા-બિજાપુર-જગદીશપુર પાઈપલાઈન (એચબીજે પાઈપલાઈન) કાર્યરત કરી હતી, જેણે પશ્ચિમ ભારતને મધ્ય અને ઉત્તર ભારત સાથે જોડ્યું હતું.

૧૦.૧ ભારત સરકારે ૧૯૮૪માં ભારત સરકારની ૧૦૦% શેરહિસ્સેદારી સાથે, ભારત સરકારમાં નિહિત રહેલી પ્રાકૃતિક ગેસના પરિવહન અને વેચાણકાર્યની ફરજો નિભાવવા માટે ગેઇલની સ્થાપના, ભારત સરકારની સંપૂર્ણ માલિકીની કંપની તરીકે કરી છે. ગેસની કિંમત નિર્ધારિત કરવાની અને ગેસનું ફાળવણી કરવાની સત્તા તથા નિયંત્રણ સરકારએ પોતાના પાસે જ રાખ્યાં છે. ભારત સરકારની સંપૂર્ણ માલિકીની કંપની હોવાને કારણે, ગેઇલ ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૨ના અર્થમાં “રાજ્ય” છે. આ હકીકત સામાવાળાઓ દ્વારા વિવાદિત કરવામાં આવી નથી.

૧૧.૦ સામાવાળાએ પ્રારંભિક વાંધો ઉઠાવ્યો છે કે આ અરજીમાં હકીકતના વિવાદિત પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે અને હકીકતના આવા વિવાદિત પ્રશ્નોનો નિર્ણય કરવા માટે રિટ યોગ્ય ઉપાય નથી. આ સંદર્ભે નોંધવું આવશ્યક છે કે અહીંનો અરજદાર તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના કરાર અથવા તેની શરતોને પડકારતો નથી, પરંતુ ગેઇલની કાર્યવાહીને એ આધાર પર પડકારે છે કે તે કરારની શરતોની પરિધિ બહાર છે અથવા તેની વિરુદ્ધ છે, અથવા કરાર હેઠળ ગેઇલ પર રહેલી ફરજના ભંગરૂપ છે. આ કેસની હકીકતો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અરજદારે પ્રાઇસિંગ ઓર્ડર્સના સ્વરૂપમાં ભારત સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલા આદેશો અને નિર્દેશોનું પાલન ન કરવું અથવા તેનો ભંગ કરવો તેવી કાર્યવાહી તેમજ વિશેષરૂપે રચાયેલ સમિતિના અહેવાલના પ્રકાશમાં આપવામાં આવેલા ચોક્કસ નિર્દેશોના

ભંગરૂપ કાર્યવાહી પડકારી છે. આ બાબતમાં, પ્રશ્નાધીન મુદ્દાને સીધો આવરી લેતા કેટલાક નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરવો ઉપયોગી છે.

૧૧.૧ ગુજરાત સ્ટેટ ફાઇનાન્શિયલ કોર્પોરેશન વિ. મેસર્સ લોટસ હોટેલ્સ પ્રા. લિ., અહેવાલિત એ.આઈ.આર. ૧૯૮૩ એસ.સી. ૮૪૮ (=૧૯૮૩(૩) એસ.સી.સી. ૩૭૯) ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે, પરિચ્છેદ ૧૨ માં, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

૧૨. હવે જો અપીલકર્તાએ તેની કાનૂની ફરજના નિર્વહ અને પાલન માટે એક ગંભીર કરારમાં પ્રવેશ કર્યો હોય અને સામાવાળાએ તેના આધારે કાર્ય કર્યું હોય, તો કાનૂની નિગમને મનસ્વી રીતે વર્તવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં, જેથી તેના અયોગ્ય વર્તનથી ઉદ્ભવતા નુકસાન અને હાનિ સામાવાળાને થાય. આવી પરિસ્થિતિમાં, અદાલત અપીલકર્તાને તેના વચન માટે બંધાયેલી ઠરાવવામાં અસહાય નથી અને તેની કાનૂની ફરજ બજાવવા દિશા આપતા પરમાદેશના લેખ દ્વારા તેનો અમલ કરાવી શકાય છે. બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની અરજ નિશ્ચિતપણે, અનુચ્છેદ ૧૨ દ્વારા કલ્પાયેલ “અન્ય સત્તાધિકારી” દ્વારા કાનૂની ફરજના પાલન માટે દિશા આપવા માટે જાળવાપાત્ર રહેશે.

૧૧.૨ કુમારી શ્રીલેખા વિદ્યાર્થી વિ. યુ.પી. રાજ્ય અને અન્યના, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૧ એસ.સી. ૫૩૭ (=૧૯૯૧(૧) એસ.સી.સી. ૭૧૨, જે.ટી. ૧૯૯૧ એસ.સી. ૨૧૧, ૧૯૯૦ સપ્પ(૧) એસ.સી.આર. ૬૨૫, ૧૯૯૦(૨) સ્કેલ ૫૬૧) માં અહેવાલિત પ્રકરણમાં, નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

"પ્રસ્તાવનામાં પ્રગટ કરાયેલા આદર્શોને વિરુદ્ધ, રાજ્યની તેની પ્રવૃત્તિના કોઈપણ ક્ષેત્રમાં કરવામાં આવતી કાર્યવાહીમાંથી અનીયાયતાપૂર્ણતા અથવા અયોગ્યતાની કલ્પના બંધારણ કરતું નથી તથા તેને મંજૂરી આપતું નથી. કરારસંબંધિત બાબતોમાં કલમ ૧૪નું અપવર્જન બંધારણીય યોજનામાં સ્વીકાર્ય નથી. આવી બાબતોમાં ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની વ્યાપ્તિ અને તેના માટે માન્ય આધાર તેમજ ઉપલબ્ધ થઈ શકતી રાહત અલગ બાબતો છે, પરંતુ તે તેના સંપૂર્ણ અપવર્જનના અભિપ્રાયને ન્યાયસંગત ઠેરવતું નથી. ભલે એમ માન્ય રાખીએ કે કલમ ૧૪ને આકર્ષવા અને ન્યાયિક પુનર્વિલોકનને મંજૂરી આપવા માટે રાજ્યની કાર્યવાહીમાં કોઈ જાહેર તત્વની હાજરીનો સિદ્ધાંત આચાર કરવો આવશ્યક છે, તો પણ એવું કહી શકાય કે રાજ્ય અથવા જાહેર સંસ્થાની તમામ કાર્યવાહીનો અંતિમ પ્રભાવ નિઃસંદેહ જાહેર હિત પર જ પડતો હોવાથી, આ હેતુ માટે આવશ્યક જાહેર તત્વ કરારસંબંધિત બાબતોમાં

પણ ઉપસ્થિત છે. તેથી, કરાર કરવામાં આવ્યા પછી, કરારસંબંધિત બાબતોમાં રાજ્યની કાર્યવાહીનું કલમ ૧૪ની કસોટી પર તેની માન્યતા તપાસવા માટે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનના પરિઘમાંથી અપવર્જન કરવું કઠિન અને અવાસ્તવિક ગણાશે.”

૧૧.૩ નર્મદા સિમેન્ટ કો. વિ. ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય ના કેસમાં, જે ૧૯૯૭(૨) જી.એલ.આર. ૧૩૮૬ (=૧૯૯૭(૧) જી.એલ.એચ. ૧૬૮, ૧૯૯૭(૧) જી.સી.ડી. ૮૦૭) માં અહેવાલિત છે, તેમાં એવું ધારવામાં આવ્યું છે કે સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલી કાનૂની સ્થિતિ એવી છે કે પક્ષકારોની કરારજન્ય જવાબદારીઓ બાબતે પણ રાજ્ય બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ ની જોગવાઈઓનું પાલન કરવાની તેની ફરજમાંથી મુક્ત થતું નથી, અર્થાત્ ન્યાયસંગત, વાજબી અને નિષ્પક્ષ રીતે વર્તવું આવશ્યક છે. હાલના કેસના તથ્યો પર તેનો અમલ કરતાં, જો એવું જાણવા મળે કે સામાવાળાઓની આક્ષેપિત કાર્યવાહી ૧૯૯૦-૯૧ ના કરારની કલમ ૨૬ ના વ્યાપથી પર છે, તો અરજિ સુનાવણીયોગ્ય ગણાશે, અન્યથા નહીં. કુમારી શ્રીલેખા વિધાથી (ઉપરોક્ત) ના કેસનું અનુસરણ કરવામાં આવ્યું છે.

૧૧.૪ એ.બી.એલ. ઇન્ટરનેશનલ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. એક્સપોર્ટ ક્રેડિટ ગેરંટી કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ અને અન્યના મામલામાં, જે ૨૦૦૪(૩) એસ.સી.સી. ૫૫૩ (=જે.ટી. ૨૦૦૩(૧) એસ.સી. ૩૦૦, ૨૦૦૩(૧૦) સ્કેલ ૮૧૫, ૧૧૮ કંપની કેસેસ ૨૭૩) માં અહેવાલિત છે. ઉક્ત નિર્ણયનો પરિચ્છેદ ૧૯ નીચે મુજબ વાંચે છે:

૧૯. તેથી, કાનૂનના ઉપરોક્ત પ્રતિપાદન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે માત્ર એટલા માટે કે વાદવિવાદના પક્ષકારોમાંથી કોઈ એક કેસના તથ્યો અંગે વિવાદ ઉભો કરે, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ આવી અરજિ પર વિચાર કરતી અદાલત હંમેશા પક્ષકારોને દાવો દાખલ કરવા દોરી જવા બંધાયેલ નથી. ઉપરોક્ત સ્ટ. ગુણવંત કૌર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, આ અદાલતે એટલી હદ સુધી ઠરાવ્યું હતું કે રિટ અરજિયક્ષિ, જો તથ્યોની આવશ્યકતા હોય, તો મૌખિક પુરાવા પણ લેવામાં આવી શકે. આથી સ્પષ્ટપણે દર્શાય છે કે યોગ્ય કેસમાં, રિટ અદાલતને વિવાદાસ્પદ તથ્યપ્રશ્નો સંકળાયેલ રિટ અરજી સ્વીકારવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે અને અરજીને સ્વીકારવામાં કોઈ સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ નથી, ભલે તે કરારાત્મક બાધ્યતામાંથી ઉદ્ભવતી હોય અને/અથવા તેમાં કેટલાક વિવાદાસ્પદ તથ્યપ્રશ્નો સંકળાયેલા હોય.

ઉપરોક્ત ચુકાદાનું, એ.બી.એલ. ઇન્ટરનેશનલ લિમિટેડના મામલામાં, અવલોકન કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે (એ) સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રાજ્યના ઉપકરણ વિરુદ્ધ કરારજન્ય બાધ્યતામાંથી ઉદ્ભવેલી કાર્યવાહી અંગેની અરજી જાળવાપાત્ર છે, (બી) માત્ર એટલા માટે કે કેટલાક તથ્યો સંબંધિત વિવાદિત પ્રશ્નો ઊભા થાય છે, તે એકલા આધારે રિટ અરજીની સુનાવણી સ્વીકારવાનો ઇનકાર કરી શકાય નહીં. એવો વિવાદ ત્યાં તપાસી શકાય છે જ્યાં કરારનું અર્થઘટન કરવા માટે કોઈ બાહ્ય સહાય અથવા કોઈ મૌખિક પુરાવાની આવશ્યકતા ન હોય, [સી] નાણાકીય દાવા સંબંધિત અનુસંગિક રાહત ધરાવતી રિટ અરજી જાળવાપાત્ર છે અને [ડી] જ્યાં કાર્યવાહી મનસ્વી અને અયોગ્ય હોય અને તેથી અનુચ્છેદ ૧૪ના સંવિધાનિક આદેશનો ભંગ કરતી હોય, અથવા અન્ય વાજબી કે કાયદેસર કારણો અસ્તિત્વમાં હોય, ત્યાં અન્ય ઉપાય ઉપલબ્ધ હોવા છતાં અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે. પ્રકરણના તથ્યો પર એવું વિવાદિત નથી કે ગેઈલ, અનુચ્છેદ ૧૨ના અર્થમાં, રાજ્યનું ઉપકરણ છે અને તેથી મારું માનવું છે કે ગેઈલ વિરુદ્ધની અરજી, વિવાદ કરારમાંથી ઉદ્ભવ્યો હોય તો પણ, જાળવાપાત્ર રહેશે. વધુમાં, વર્તમાન પ્રકરણમાં, કરારનું અર્થઘટન કરવા માટે કોઈ મૌખિક પુરાવાની આવશ્યકતા નથી.

૧૧.૫ ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં પ્રતિસાદીઓ દ્વારા આધાર રાખવામા આવેલા સ્ટેટ ઓફ ચુ.પી. વિ. બ્રિજ એન્ડ રૂમ કંપની (ઇન્ડિયા) લિમિટેડના મામલામાં

એ.આઈ.આર. ૧૯૯૬ એસ.સી. ૩૫૧૫ (= (૧૯૯૬)૬ એસ.સી.સી. ૨૨, જે.ટી. ૧૯૯૬(૭) એસ.સી. ૩૯૫, ૧૯૯૬(૬) સ્કેલ ૧૬૮ માં અહેવાલિત) તથા કેરળ સ્ટેટ ઇલેક્ટ્રિસિટી બોર્ડ વિ. કુરિયન ઈ. કલાથિલના મામલામાં એ.આઈ.આર. ૨૦૦૦ એસ.સી. ૨૫૭૩ (=૨૦૦૦(૮) એસ.સી.સી. ૨૯૩, જે.ટી. ૨૦૦૦(૮) એસ.સી. ૧૬૭, ૨૦૦૦(૫) સ્કેલ ૨૫૨ માં અહેવાલિત) જેવા નિર્ણયોનું વિચારણા કરવામાં આવ્યું હતું.

૧૧.૬ સામાવાળાઓએ હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડના પ્રકરણમાં આપેલા, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૮૨ (=૧૯૬૯(૧) એસ.સી.સી. ૭૬૫, ૧૯૬૯(૩) એસ.સી.આર. ૯૦૫) માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે અને એવી દલીલ કરી છે કે માત્ર આ કારણસર કે ગેઈલ સરકારની કંપની છે અને સરકાર, સંગઠનના સ્મરણપત્ર અને સંઘનિયમો હેઠળ, વહીવટી સત્તાનો ઉપયોગ કરે છે તથા નોંધપાત્ર મૂડી ધરાવે છે, તેથી જ તે સરકારનો પ્રતિનિધિ બની જતી નથી. ઉક્ત નિર્ણયમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનો તે પ્રકરણના તે પરિપ્રેક્ષ્યમાં હતા કે ૨(એ) ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમના હેતુ માટે હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડને કેન્દ્ર સરકારના " અધિકાર હેઠળ " ચલાવવામાં આવતી કહી શકાય કે નહીં. અદાલત આ પ્રશ્નની તપાસ કરતી નહોતી કે હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડ અનુચ્છેદ ૧૨ના અર્થમાં રાજ્યની એજન્સી અથવા સાધનરૂપ સંસ્થા હતી કે

નહીં. હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડના પ્રકરણમાં જે પરિબળો અસ્તિત્વમાં હોવાનું જણાયું હતું, તે એવા સરકારના કંપની રાજ્યનો પ્રતિનિધિ અથવા સાધનરૂપ સંસ્થા છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે સંબંધિત છે, પરંતુ ઉક્ત મામલામાં એ મુદ્દો નહોતો. હેવી એન્જિનિયરિંગના પ્રકરણમાં મળેલા તથ્યોના આધારે, આવી નિગમોને રાજ્યની એજન્સી અથવા સાધનરૂપ સંસ્થા ગણવામાં આવી છે. હેવી એન્જિનિયરિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડના પ્રકરણનો નિર્ણય સ્ટીલ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા લિ. વિ. નેશનલ યુનિયન પોટરફ્રન્ટ વર્કર્સ એન્ડ અદર્સ, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૧ એસ.સી. ૩૫૨૭, ૨૦૦૧(૭) એસ.સી.સી. પાનું ૧, જે.ટી. ૨૦૦૧(૭) એસ.સી. ૨૬૮, ૨૦૦૧(સપ્લિ.૨) એસ.સી.આર. ૩૪૩, ૨૦૦૧(૫) સ્કેલ ૬૨૬) માં અહેવાલિત પ્રકરણમાં ચર્ચાયેલ અને સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. આ અવિવાદિત હકીકત છે કે ગેઈલ ભારત સરકાર દ્વારા તેના તરફથી કુદરતી વાયુના પરિવહન અને બજારીકરણના કાર્યો નિભાવવા માટે રચાયેલ એજન્સી અથવા સાધનરૂપ સંસ્થા છે. તેથી, ગેઈલની ઉપરોક્ત કાર્યોના નિર્વહ સાથે સંબંધિત ક્રિયાઓ, ભલે તે કરારજન્ય હકો અને બાંહેધરીઓમાંથી ઉદ્ભવતી હોય, તેમ છતાં ન્યાયિક સમીક્ષા હેઠળ આવે છે, જો એવો આધાર હોય કે આવી ક્રિયા મનસ્વી, અયોગ્ય, અનીતિપૂર્ણ અને/અથવા અનુચ્છેદ ૧૪ના ઉદ્વેગનમાં હોય.

૧૨.૦ પક્ષકારો વચ્ચેનો વાસ્તવિક વિવાદ એ છે કે તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના પૂરક કરારના યોગ્ય અર્થઘટનના આધારે, જીએઆઈએલને ૦.૫૦થી વધુ પુરવઠા અંગે એચબીઝે પરિવહન શુલ્કની માંગ કરવાનો અધિકાર છે કે કેમ, જેમાં ફોલબેક જથ્થો ૦.૩૫ને નિશ્ચિત આધારે પરિવર્તિત કરાયેલ જથ્થો તેમજ કરારની તારીખ પછી એક્સ-એચબીઝે કિંમતે કરવામાં આવેલ વધારાનો અથવા ફોલબેક પુરવઠો આવરી લેવાશે.

૧૨.૧ વધુ આગળ વધતા પહેલાં, થોડા તથ્યો દર્શાવવાના આવશ્યક છે. સામાવાળા ક્રમાંક ૨ ની પ્રવૃત્તિઓને અન્યત્ર વાળવાના અને ઓ.એન.જી.સી. એ માત્ર કુદરતી ગેસના ઉત્પાદન પર જ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનો કેન્દ્રીય સરકારના નિર્ણયને ધ્યાનમાં રાખીને, સામાવાળા ક્રમાંક ૧ એ “ગેસ લિંકેજ કમિટી” (આગળ “જી.એલ.સી.” તરીકે ઉલ્લેખિત) ની રચના કરી હતી, જે ગેસના ફાળવણી અંગે નિર્ણય લેવા માટેની અંતર-મંત્રાલયીય સમિતિ છે. વર્ષ ૧૯૮૬ પહેલાં સામાવાળા ક્રમાંક ૨ કુદરતી ગેસનો ભાવ નક્કી કરતો હતો અને ભાવમાં ગંભીર વિસંગતિઓ હતી તથા ગ્રાહકો સાથે ભેદભાવપૂર્ણ વર્તન કરવામાં આવતું હતું.

૧૨.૨ મુદ્દાની તે દષ્ટિએ, સામાવાળા નં. ૧ એ કુદરતી ગેસ માટે સ્થિર કિંમત રાખવાનો નિર્ણય કર્યો હતો અને એવો નિર્ણય “શંકર સમિતિ” તરીકે ઓળખાતી સમિતિની રચના કરીને લેવામાં આવ્યો હતો. તા. ૩૦.૧.૧૯૮૭ના પરિપત્ર દ્વારા પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રાલયે ગેસની કિંમત નિશ્ચિત કરી હતી, જે કિંમત રોયલ્ટી, કર, શુલ્ક અને અન્ય વૈધાનિક આદાયોનો સમાવેશ કરતી નહોતી અને ઉક્ત કિંમતને તાત્કાલિક અસરથી અમલમાં મૂકવામાં આવી હતી. જે કિંમતે ગેસ પુરવઠો કરવાનું છે તે ભારત સરકાર દ્વારા નિશ્ચિત કરવામાં આવે છે અને તે સમયાંતરે બહાર પાડવામાં આવતા ભાવ આદેશો દ્વારા વિવિધ ગેસ પુરવઠા એજન્સીઓ, અર્થાત્ (i) ગેઈલ, (ii) ઓએનજીસી અને (iii) ઓઈએલ, ને જાણ કરવામાં આવે છે. આજ દિવસ સુધી ભારત સરકાર દ્વારા (i) ૩૦.૦૧.૧૯૮૭, (ii) ૩૧.૧૨.૧૯૮૧, (iii) ૧૮.૦૯.૧૯૮૭ અને (iv) ૩૦.૦૯.૧૯૮૭ના રોજ ભાવ આદેશો બહાર પાડવામાં આવ્યા છે.

૧૨.૩ અરજદાર કંપનીએ ઓએનજીસીના લેન્ડફોલ બિંદુથી સુરતના હજીરા ખાતે આવેલ તેના પોતાના પ્લાન્ટ સુધી પોતાના જ ખર્ચે પોતાની ગેસ પરિવહન પાઈપલાઈન પાથરી છે, જેનું સંચાલન અને જાળવણી પણ અરજદાર કંપની પોતે જ કરે છે. તેથી ઓએનજીસી દ્વારા ક્યારેય કોઈ પરિવહન શુલ્કની માંગ કરવામાં આવી નહોતી. અરજદાર કંપનીના મામલે, સ્વીકાર્ય રીતે, સમગ્ર ગેસની ડિલિવરી “લેન્ડફોલ” બિંદુએ, એટલે કે ઓએનજીસી, હજીરાના મીટરિંગ સ્ટેશન

ખાતે કરવામાં આવે છે અને ગેસ અંગેનો હક પણ તે જ બિંદુએ અરજદારને હસ્તાંતરિત થાય છે. તે બિંદુથી આગળ, અરજદારે તેને ડિલિવર કરાયેલ ગેસને તેના કારખાનાં સુધી અરજદારની પોતાની પાઈપલાઈન મારફતે, સંપૂર્ણપણે અરજદારના જોખમ અને ખર્ચે, ૧૮ કિ.મી.ના અંતર સુધી પરિવહન કર્યું છે; અને તા. ૨૪.૧.૧૯૯૦ના કરારમાં નિર્ધારિત શરતો મુજબ આ પાઈપલાઈનની માલિકી, સંચાલન અને જાળવણી અરજદાર કંપની પાસે જ છે. સામાન્ય રીતે, આ બાબત અનુવર્તી તમામ કરારો પર પણ લાગુ પડશે, કારણ કે એકવાર એટલી વિશાળ રકમનું મૂડીરોકાણ કર્યા પછી પરિવહનની પદ્ધતિમાં ફેરફાર કરવો યોગ્ય ગણાય નહીં. નોંધનીય છે કે ઓએનજીસી કે ગેઈલ પૈકી કોઈએ પણ લેન્ડફોલ બિંદુથી અરજદારના પ્લાન્ટ સુધી કોઈ પાઈપલાઈન પાથરી નથી. તેથી અરજદારનો એવો દાવો છે કે સામાવાળા નં. ૩ દ્વારા અરજદાર કંપની ઉપર કોઈ પરિવહન શુલ્ક લાદી શકાય નહીં. સ્વીકાર્ય રીતે ફાળવણી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કરવામાં આવે છે અને કિંમત પણ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જ નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે.

૧૨.૪ ભારત સરકાર દ્વારા સમયાંતરે કરવામાં આવેલી ફાળવણી અનુસાર, અરજદાર કંપનીએ સામાવાળા ક્રમાંક ૨ એટલે કે ઓએનજીસી સાથે વિવિધ કરારો/કરારનામાઓ કર્યા હતા. ભારત સરકારના નિર્દેશો અનુસાર, ઓએનજીસીના માર્કેટિંગ કાર્યો ૧૬.૫.૧૯૯૨ થી અસરકારક રીતે ગેઈલને

હસ્તાંતરિત કરવામાં આવ્યા હતા. ઓએનજીસીમાંથી ગેઈલને આ કાર્યોના હસ્તાંતરણ પછી, ગેઈલે અરજદાર કંપનીને ઓએનજીસીની સમાન શરતો અને નિયમો પર ૦.૯૦ એમએમએસસીએમડી અંગે તેની સાથે નવો કરાર કરવા માટે કહ્યું હતું. તેમ છતાં, આમ કરવામાં આવેલા કરારમાં ગેઈલે મીટરિંગ ચાર્જ વસૂલવાની એક શરત લાદી હતી, જ્યારે આવી વસૂલી ભારત સરકારના વિવિધ ભાવ નિર્ધારણ આદેશો હેઠળ માન્ય નથી અને ઓએનજીસી દ્વારા અન્ય ગ્રાહકો પાસેથી પણ વસૂલવામાં આવતી નથી.

૧૨.૫ વર્ષ ૧૯૯૬માં, ૦.૩૫ જથ્થાને ફોલબેકમાંથી નિશ્ચિત જથ્થામાં રૂપાંતરિત કરતી વખતે, ગેઈલે અરજદારને સલાહ આપી હતી કે એન.ટી.પી.સી., કાવસ, હઝીરા-બહારનો ઉપભોક્તા હોવા છતાં, હઝીરા-બહાર માટે લાગુ પડતા દરના બદલે એચ.બી.જે.-બહારનો દર ચૂકવવા સંમત થયું છે. આ પરિસ્થિતિઓમાં અરજદારે જણાવ્યું હતું કે જો અરજદાર કંપની આવા નિશ્ચિત પુરવઠા માટે કરારમાં પ્રવેશ કરવા માંગતી હોય, તો અરજદારે એચ.બી.જે.-બહારની કિંમત માટે સંમત થવું જોઈએ. તેથી, અરજદાર કંપનીએ આ ૦.૩૫ જથ્થા માટે એચ.બી.જે.-બહારના દરની ચૂકવણી કરવા સંમતિ આપી, જોકે તે ૧૯૯૧ના કિંમત આદેશ મુજબ, શંકર સમિતિની ભલામણોના અંતિમીકરણ અને અમલીકરણ સુધી, અર્થાત્ નવા કિંમતી આદેશ બહાર પાડવામાં આવે ત્યાં સુધી, એટલે કે ૩૦.૯.૧૯૯૭ સુધી, લાગુ પડતો ન હતો. નોંધવું આવશ્યક છે કે

અરજદારે પછીથી જાણ્યું કે હઝીરા-બહારના ઉપભોક્તા તરીકે એન.ટી.પી.સી. અંગે ગેઈલનું કહેવું ખોટું હતું. માત્ર આ ખોટી રજૂઆતના આધારે જ અરજદાર કંપની એચ.બી.જે.-બહારના પ્રભાર ચૂકવવા સંમત થઈ હતી. આ પણ નોંધવું આવશ્યક છે કે જી.એલ.સી. અને ફાળવણી પત્રમાં એચ.બી.જે.-બહારની કિંમતની ચૂકવણી અંગે કંઈપણ ઉલ્લેખિત કરવામાં આવ્યું ન હતું.

૧૨.૬ તારીખ ૨૦.૮.૧૯૯૧ના કરારમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે ગેસનો ભાવ સમયાંતરે ભારત સરકારના નિર્ણય મુજબ રહેશે. વિવિધ ઉપભોક્તાઓને ગેસના પુરવઠા માટે ભાવ નિર્ધારિત અને નિયમિત કરતા ભાવ આદેશ પ્રથમ વખત ભારત સરકારે જારી કર્યો હતો. એવો નિર્ણય માત્ર એ હકીકતને કારણે લેવામાં આવ્યો હતો કે તેલના ભાવ નક્કી કરવામાં વ્યાપક ભેદભાવ હતો. ભારત સરકારે ૩૧.૧૨.૧૯૯૨ના રોજ ઓએનજીસી, ઓઆઈએલ અને ગેઈલને ૨મો ભાવ નિર્ધારણ આદેશ જારી કર્યો હતો. ઉક્ત ભાવ આદેશમાં ગેસના ઉપભોક્તાઓના બે વર્ગોની કલ્પના યથાવત રાખવામાં આવી હતી, એટલે કે, (i) લેન્ડફોલ પોઈન્ટ પર અને (ii) એચબીજે પાઈપલાઈનની લાઈન પર, અને બંને માટે જુદા જુદા ભાવ નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા. આ કરાર હેઠળ ગેઈલ દ્વારા આ કરાર હેઠળ પુરવઠો કરાયેલ જથ્થા સંબંધે પ્રતિ ૧૦૦૦ એસસીએમ દીઠ રૂપિયા ૨૦/- ના દરે માત્ર માપન શુલ્ક વસૂલવામાં આવતું રહ્યું છે. અરજદાર પાસેથી ગેઈલ આવા શુલ્ક વસૂલ કરી શકે

તે દર્શાવતું કોઈપણ દસ્તાવેજ નોંધપોથી પર ઉપલબ્ધ નથી. આ નોંધવું પણ આવશ્યક છે કે આવા માપન શુલ્ક અન્ય કોઈપણ ઉપભોક્તાઓ પાસેથી વસૂલવામાં આવતા નથી અથવા અરજદારના મામલામાં પણ અન્ય જથ્થાઓ સંબંધે વસૂલવામાં આવતા નથી.

૧૨.૭ નોંધવહીઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ૨૦.૫.૧૯૯૬ના રોજ ભારત સરકારે ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.ની ફોલબેક માત્રાને દઢ આધાર પર રૂપાંતરિત કરવાનો આદેશ કર્યો હતો અને ફોલબેક આધાર પરથી દઢ આધાર પર રૂપાંતરિત કરાયેલ ગેસની જણાવેલ માત્રા અંગે એચ.બી.જે. પાઈપલાઈન કિંમતની ચુકવણી માટે ભારત સરકારે કોઈપણ પ્રકારની શરત લાદી નહોતી. ગેઈલ અને અરજદાર વચ્ચે ૦.૩૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. ગેસ, જે ફોલબેક આધાર પર પુરવઠો કરવામાં આવતો હતો, તેને દઢ આધાર પર રૂપાંતરિત કરવા માટે એક પૂરક કરાર કરવામાં આવ્યો હતો, આ શરતે કે એવો પુરવઠો ભારત સરકાર દ્વારા નવી કિંમતનો આદેશ બહાર પાડવામાં આવે ત્યાં સુધી “એચ.બી.જે. કિંમત” પર રહેશે. ગેસ લિંકેજ સમિતિએ અથવા ભારત સરકારે તેના તા. ૨૦.૫.૧૯૯૬ના આદેશમાં એક્સ-એચ.બી.જે. કિંમતની ચુકવણી માટે કોઈ શરત મૂકી ન હોવા છતાં આ શરત લાદવામાં આવી હતી.

૧૨.૮ ભારત સરકારે તમામ ઉપભોક્તાઓ માટે એકસરખી કિંમત નિર્ધારિત કરીને કિંમતમાં સુધારો કરતા તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭નો ૩જો કિંમત નિર્ધારણ આદેશ બહાર પાડ્યો અને નીચે મુજબ જોગવાઈ કરી:

"ગેસનો મૂળભૂત ગ્રાહક ભાવ મંત્રાલયની મંજૂરીથી ગેઈલ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે અને તેની જાણ કરવામાં આવશે. લેન્ડફોલ પોઈન્ટના ગ્રાહકોના કિસ્સામાં તે રૂપિયા ૨૧૫૦/ પ્રતિ ૧૦૦૦ એસ.સી.એમ.ના નીચલા ભાવથી રૂપિયા ૨૮૫૦/ પ્રતિ ૧૦૦૦ એસ.સી.એમ.ના ઉચ્ચતમ ભાવ સુધી ભિન્ન રહેશે. એચ.બી.જે. પાઈપલાઈન સાથેના ગ્રાહકો માટે, ઉપરોક્ત મૂળભૂત ભાવ ઉપરાંત, કલમ (જ) હેઠળ ગેઈલને ચૂકવવાના પરિવહન ખર્ચ રૂપિયા ૧૧૫૦/ પ્રતિ ૧૦૦૦ એસ.સી.એમ. રહેશે. અન્ય ગ્રાહકો માટે પરિવહન ખર્ચ ગેઈલ દ્વારા કરાયેલા પરિવહન મુજબ, એટલે કે વાસ્તવિક ખર્ચના આધારે, રહેશે."

૧૨.૯ આના અનુસંધાને ગેઈલે અરજદારને તા. ૪.૧૦.૧૯૯૭ના પત્ર દ્વારા જાણ કરી હતી કે પ્રાકૃતિક વાયુની કિંમત પ્રતિ ૧૦૦૦ એસ.સી.એમ. રૂ. ૨૧૫૦/- નક્કી કરવામાં આવી હતી અને એચ.બી.જે. પરિવહન શુલ્ક પ્રતિ ૧૦૦૦ એસ.સી.એમ. રૂ. ૧૧૫૦/- હતું, જોકે પરિવહન શુલ્ક કિંમતનો કોઈ

પણ રીતે ભાગ નહોતો અને તે અરજદાર દ્વારા ચુકવવાનો પણ નહોતો. પરિવહન શુલ્કની વસૂલાત અંગેનો વિવાદ આ બિંદુથી ઊભો થયો હતો. હકીકતમાં, તેથી અરજદારે આવા શુલ્કની વસૂલાતનો વિરોધ કરતાં તા. ૪.૧૨.૧૯૯૭, ૨૬.૩.૧૯૯૮ અને ૨૫.૫.૧૯૯૮ના પત્રો લખ્યા હતા. નોંધપોથી પરથી એવું જણાય છે કે રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડના બિલમાં, એ જ સમયગાળા દરમિયાન ગેઈલ દ્વારા કોઈ પરિવહન શુલ્ક વસૂલવામાં આવ્યું નહોતું. અરજદાર ઈચ્છતો હતો કે એડહોક/ફોલોઅક પુરવઠો આગળ પણ ચાલુ રાખવામાં આવે અને તેથી અરજદારે સ્વીકાર્યું હતું કે ૧.૪૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.ની વધારાની માત્રાના પુરવઠા માટે (૧.૭૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. કરતાં વધુ), તે પેટ્રોલિયમ અને પ્રાકૃતિક વાયુ મંત્રાલય દ્વારા તેના નિયમિતીકરણ સુધી એચ.બી.જે. પરિવહન શુલ્ક ચૂકવશે અને સરકાર દ્વારા આવા ફાળવણીની શરતોનું પાલન કરશે. તેના જવાબમાં ગેઈલે અરજદારને લખ્યું હતું કે ૧.૭૫ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.ની વર્તમાન કરારબદ્ધ માત્રા/ફાળવણી કરતાં વધુ ગેસનો વધારાનો પુરવઠો એચ.બી.જે. પાઈપલાઈન સાથેના ઉપભોક્તાઓને લાગુ પડતી કિંમતે આપવામાં આવશે.

૧૨.૧૦ અરજદારે આક્ષેપ કર્યો હતો કે ગેઈલ દ્વારા દર્શાવ્યા મુજબ ફ્લેરિંગ ટાળવા માટે આ વ્યવસ્થા સામે ગેઈલ દ્વારા કોઈપણ વધારાનો પુરવઠો માત્ર એડહોક/ફોલોઅક આધારે જ શક્ય હતો અને એચબીજે ઉપભોક્તાઓના ખર્ચે

નહોતો. ગેઈલનો તર્ક એવો છે કે જ્યારે અન્ય ઉપભોક્તાઓ આવા શુલ્ક ચૂકવવા તૈયાર છે ત્યારે અરજદારને એચબીઝે શુલ્ક વિના પુરવઠો આપી શકાય નહીં. મારું મત છે કે, સરકારી કંપની હોવાને કારણે, જ્યારે અરજદારે પાઈપલાઈન તથા પ્લાન્ટ અને મશીનરી માટે વિશાળ મૂડીરોકાણ કર્યું છે ત્યારે ગેઈલે આવી વૃત્તિ અપનાવવી જોઈએ નહોતી. બજારમાં એકાધિકારી ભાગીદાર હોવાને કારણે, જ્યારે અરજદારે તેલના પરિવહન માટે પોતાની જ વ્યવસ્થા કરી હતી, ત્યારે માત્ર એટલા કારણે કે અન્ય લોકો એવો ભુગતાન કરવા તૈયાર છે, ગેઈલ દ્વારા આવા પરિવહન શુલ્કની માંગ કરવી મનસ્વી હતી.

૧૩.૦ ભારત સરકારની ઔદ્યોગિક નીતિને ધ્યાનમાં લઈએ તો પણ, ગેલે ગેસના પરિવહન માટે અરજદાર કંપની પાસેથી પરિવહન ખર્ચ વસૂલવાનો એવો પગલું ભરવું જોઈએ નહોતું, જ્યારે હકીકતમાં ગેલ અરજદાર કંપની સુધી ગેસના પરિવહન માટે કોઈપણ ખર્ચ ઉઠાવતી જ નથી. કોઈપણ સરકારી કંપની માટે નફો જ એકમાત્ર હેતુ હોવો જોઈએ નહીં, પરંતુ તેને અર્થતંત્રના સર્વાંગી વિકાસને પણ ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ. તેથી ગેલ તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલ ઉપરોક્ત દલીલ સરકારી સંસ્થા માટે યોગ્ય ઠરતી નથી, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે અરજદારે પાઈપલાઈનના નિર્માણ અને જાળવણી માટે મૂડીરોકાણ કર્યું છે. નોંધપાત્ર દસ્તાવેજોમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે ગેલે એચબીઝે પાઈપલાઈનમાં કરાયેલા મૂડીરોકાણ પરનું વ્યાજ વસૂલ કર્યું નથી. તેના વિપરીત, એવો દાવો

કરવામાં આવ્યો છે કે તે કેન્દ્ર સરકારની સર્વોત્તમ નફાકારક કંપનીઓમાંની એક છે. અરજદાર દ્વારા થતું ઉત્પાદન વિદેશી ચલણની બચત તો નહીં કરાવે, પરંતુ તે નિશ્ચિતપણે વિવિધ રીતે દેશના વિકાસ અને પ્રગતિમાં યોગદાન આપશે.

૧૪.૦ અરજદારે કરેલ વિવિધ પ્રતિનિધિત્વોના અનુસંધાને, ભારત સરકારે અરજદાર ઉપર ગેઈલ દ્વારા પરિવહન શુલ્ક વસૂલવાના મુદ્દાની તપાસ કરવા અને તે અંગે પોતાની ભલામણો રજૂ કરવા માટે એક સમિતિની રચના કરી હતી. સમિતિએ બન્ને પક્ષોને સાંભળ્યા હતા અને તા. ૪.૫.૧૯૯૯ના રોજ પોતાનો અહેવાલ રજૂ કરીને ભલામણ કરી હતી કે, કેસના તથ્યોને ધ્યાનમાં લેતાં, અરજદારને કુદરતી વાયુના પુરવઠા માટે ગેઈલ દ્વારા પરિવહન શુલ્ક વસૂલવામાં આવી શકે નહીં. સમિતિની ઉક્ત ભલામણોના આધારે, સરકારે ગેઈલને એક આદેશ જારી કર્યો હતો, જેમાં જણાવ્યું હતું કે ગેઈલે તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ અને ૩૦.૯.૧૯૯૭ના ગેસ મૂલ્યનિર્ધારણ આદેશોનું પાલન કરવું જોઈએ અને તે મુજબ પરિવહન શુલ્ક નક્કી કરવું જોઈએ. ગેઈલ દ્વારા તા. ૨૮.૬.૧૯૯૯ના રોજ પરતફેરની રકમ અંગે કરવામાં આવેલ સંદેશાવ્યવહારને ધ્યાનમાં રાખીને, સરકારે ગેઈલને અરજદારને ગેસ પુરવઠા પર માંગવામાં આવેલ વધારાના પરિવહન શુલ્કની રકમ પરત આપવા માટે નિર્દેશ આપ્યો હતો. તેમાં આ બાબતનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭નો મૂલ્યનિર્ધારણ આદેશ લેન્ડફોલ પોઈન્ટ ઉપરની ગ્રાહક કિંમતને સ્પષ્ટપણે

સૂચિત કરે છે અને તેથી એચબિજેઇ પરિવહન શુલ્ક અરજદારને કરવામાં આવતા પુરવઠા ઉપર લાગુ પડતા નથી. ફરીથી તા. ૫.૭.૧૯૯૯ના રોજ સરકારે ગેઇલને અરજદાર પાસેથી વસૂલવામાં આવેલ પરિવહન શુલ્કની રકમ અરજદારને પરત આપવા માટે નિર્દેશ આપ્યો હતો.

૧૪.૧ સરકારે અરજદાર પાસેથી ગેઇલ દ્વારા પરિવહન શુલ્ક વસૂલવાના પ્રશ્નની તપાસ કરી તેની ભલામણો રજૂ કરવા માટે એક સમિતિની રચના કરી હતી. ઉક્ત સમિતિના અહેવાલનો સંબંધિત ભાગ નીચે મુજબ છે:

“૫. બંને પક્ષકારોની રજૂઆતો અને દૃષ્ટિકોણ પર વિચારણા કર્યા બાદ સમિતિ નોંધે છે કે સરકારના અગાઉના ભાવ-નિર્ધારણ આદેશ મુજબ બે અલગ-અલગ દર નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા, એક એચબીઝે માર્ગે ગેસ પુરવઠા માટે અને બીજો લેન્ડફોલ પોઇન્ટ પર ગેસ પુરવઠા માટે. એચબીઝે બાદના ગેસ પુરવઠા માટેનો ભાવ, લેન્ડફોલ પોઇન્ટ પરના ગેસના ભાવ ઉપરાંત એચબીઝે પાઇપલાઇન માર્ગે વહનશુલ્કનો સમાવેશ કરતો હતો. મેસર્સ એસ્સારનો સ્ટીલ પ્લાન્ટ હજીરામાં આવેલો છે, જે લેન્ડફોલ પોઇન્ટ છે. તેથી, ગેઇલે હજીરામાં પુરવઠો કરાયેલા ગેસ માટે એસ્સાર પાસેથી લેન્ડફોલ પોઇન્ટનો ગેસભાવ વસૂલ કરવો જોઈએ હતો.

તેમ છતાં, મેસર્સ એસ્સાર અને ગેઈલ વચ્ચે ૦.૫ એમએમએસસીએમડીથી વધુ ગેસ પુરવઠા માટે એચબીકે ભાવ ચૂકવવા સંમત થઈ કરાર કરવામાં આવ્યો હતો. આ કરારમાં સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે સરકાર દ્વારા સમયાંતરે બહાર પાડવામાં આવતા ભાવ-નિર્ધારણ આદેશો મુજબ ભાવમાં ફેરફાર થશે. મેસર્સ એસ્સારે ગેઈલને એક પત્ર પણ લખ્યો હતો, જેમાં દર્શાવ્યું હતું કે તેઓ આ કરાર એ શરતે કરી રહ્યા છે કે શંકર સમિતિની ભલામણોના આધારે સરકાર ભાવ-નિર્ધારણ આદેશો બહાર પાડે ત્યારબાદ ભાવની સમીક્ષા કરવામાં આવે. તેમાંથી એવો અર્થ નીકળે છે કે ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ સરકાર નવા ભાવ-નિર્ધારણ આદેશો બહાર પાડે ત્યાં સુધી ચૂકવવાના ભાવ બાબતે બંને વચ્ચે સમજૂતી થઈ ગઈ હતી. તેથી, સમિતિનો મત છે કે મેસર્સ એસ્સાર દ્વારા ૧૮.૯.૯૭ સુધી કરવામાં આવેલા ચુકવણાંની (જ્યારે સુધારેલ ભાવ-નિર્ધારણ આદેશ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો) સમીક્ષા કરવા માટે કોઈ કેસ બનતો નથી, કારણ કે તે પક્ષકારો વચ્ચે થયેલી સમજૂતી પર આધારિત હતું.

૬. સરકારે તેના ક્રમાંક એલ-૧૨૦૧૫/૩/૯૪-જીપી તા. ૧૮.૯.૯૭ના આદેશ દ્વારા લેન્ડફોલ પોઈન્ટ પરનો ઉપભોક્તા ભાવ સ્પષ્ટ રીતે સૂચિત કર્યો છે અને નિર્ધારિત કર્યું છે કે આ ભાવ ઉપરાંત

પરિવહન ખર્ચ ચૂકવવાનો રહેશે. એચબીઝે સાથેનો પરિવહન ખર્ચ રૂપિયા ૧૧૫૦/એમસીએમ તરીકે નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યો છે, જ્યારે અન્ય પાઈપલાઈનો માટેનો પરિવહન ખર્ચ જે લાગુ પડે તે મુજબ રહેશે. કારણ કે મેસર્સ એસ્સારનું પ્લાન્ટ હજીરા ખાતે આવેલું છે, જે લેન્ડફોલ પોઈન્ટ છે, તેથી આવા પરિવહન ખર્ચ લાગુ પડતા નથી. ઉપરોક્ત ભાવનિર્ધારણ આદેશ ૧.૧૦.૯૭થી અમલમાં છે.

૭. ઉપરોક્ત તથ્યોને ધ્યાનમાં રાખીને, સમિતિનો મત છે કે મેસર્સ એસ્સાર સ્ટીલ લિ. પાસેથી ૧.૧૦.૯૭ થી આગળના સમયગાળા માટે ગેઈલે એચબીઝે કિંમત/એચબીઝે પરિવહન શુલ્ક વસૂલવા જોઈએ નહોતાં, કારણ કે તે ન તો મૂલ્યનિર્ધારણ આદેશ અનુસાર છે અને ન જ પક્ષકારો વચ્ચે તેના વિરુદ્ધ કોઈ કરાર છે. તેથી, સમિતિ ભલામણ કરે છે કે મેસર્સ એસ્સાર સ્ટીલ લિ.નું પ્રતિનિધિત્વ ગેઈલને મોકલવામાં આવે અને ગેઈલને તા. ૧૮.૯.૯૭ ના ગેસ મૂલ્યનિર્ધારણ આદેશો મુજબ કાર્યવાહી કરવા તેમજ પરિણામે ૧.૧૦.૯૭ થી અમલમાં આવે તેવી તારીખથી ગેઈલે એસ્સાર સ્ટીલ લિ. પાસેથી વસૂલેલ કોઈપણ વધારાના શુલ્કની પરતફેર કરવા કહેવામાં આવે.””

૧૪.૨ આથી, સમિતિએ એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે ગેઈલ અરજદાર પાસેથી પરિવહન શુલ્ક વસૂલવા હકદાર નહોતું. સમિતિની ઉપરોક્ત ભલામણોના આધારે સરકારે તા. ૨૧.૫.૧૯૯૯ના રોજ આદેશ બહાર પાડી ગેઈલને તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ અને ૩૦.૯.૧૯૯૭ના ગેસ મૂલ્યનિર્ધારણ સંબંધિત આદેશોનું પાલન કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. તેમ છતાં, ગેઈલે વળતરની પરતફેર અંગે સરકાર પાસેથી સ્પષ્ટ નિર્દેશ મેળવવા માટે તા. ૩.૬.૧૯૯૯ના રોજ પત્ર લખ્યો હતો. તેથી, સરકારે તા. ૨૮.૬.૧૯૯૯ના સંદેશાવ્યવહાર દ્વારા ગેઈલને અરજદારને ગેસ પુરવઠા અંગે દાવો કરાયેલ વધારાનું પરિવહન શુલ્ક પરત આપવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. એવું જણાય છે કે ગેઈલે અરજદારને ભાવિ પુરવઠા સામે રકમ પરત કરવા/સમાયોજિત કરવા બાબતે બોર્ડના નિર્ણય સંબંધિત બેઠકની નોંધ પણ તૈયાર કરી હતી અને અરજદાર પાસેથી વ્યાજનો દાવો ન કરવાની બાંહેધરી મેળવવા માટે કહેવાનો પણ નિર્ણય કર્યો હતો. તેથી, સ્પષ્ટ થાય છે કે ગેઈલે હકીકતમાં સરકારના આદેશને સ્વીકારી લીધો હતો અને તે જ અમલમાં મૂકવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. આ હકીકત હોવા છતાં, તેનો અમલ કર્યા વિના, બે મહિનાની અવધિ બાદ, ગેઈલે તા. ૨૩.૯.૧૯૯૯ના રોજ પત્ર લખી મંત્રાલયને ઉક્ત નિર્ણયની સમીક્ષા કરવા વિનંતી કરી હતી.

૧૪.૩ ફોલબેક આધારે ૧.૪૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી. માટે તા. ૨૧.૧૨.૧૯૯૮નું ફોલબેક ફાળવણી પત્ર હોવા છતાં, ગેઈલએ તા.

૨૮.૪.૨૦૦૦ના રોજ અરજદારને ૧.૪૦ એમ.એમ.એસ.સી.એમ.ડી.ના ફોલબેક આધારે પુરવઠા પર એચ.બી.જે. પરિવહન ખર્ચની વસૂલાત સ્વીકારવા બાબત પત્ર લખ્યો, જેનો અર્થ એવો થાય છે કે અરજદારે પરિવહન ખર્ચની વસૂલાત સ્વીકારવાની હતી. અરજદારે તે જ બાબત પોતાના હકો અનામત રાખીને સ્વીકારી. નોંધવું જરૂરી છે કે એચ.બી.જે. ગ્રાહકના ખર્ચે એવો ફોલબેક પુરવઠો થઈ શકતો નથી જેથી પરિવહન ખર્ચ વસૂલવામાં આવે.

૧૪.૪ ઉપરોક્ત તથ્યો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે શરૂઆતથી જ અરજદારે પરિવહન શુલ્કની વસૂલાત અંગે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો અને તેથી વિલંબ અને ઉદાસીનતા અંગે કરવામાં આવેલી રજૂઆતમાં મને કોઈ સાર લાગતો નથી. નોટિસ તારીખ ૧.૫.૨૦૦૦ ની છે અને અરજીઅત્યારે જ દાખલ કરવામાં આવી છે. અન્ય પ્રાર્થનાઓ કેન્દ્રીય સરકાર સમક્ષ અનુસરવામાં આવી રહી છે, જ્યાં બન્ને પક્ષો હાજર રહ્યા છે.

૧૫.૦ નોંધ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ૧૯૮૬ સુધી ગેસનો પુરવઠો ઓ.એન.જી.સી. દ્વારા પરસ્પર વાટાઘાટથી નક્કી થયેલ કિંમતો પર કરવામાં આવતો હતો; તે સમયે ભારત સરકારે ઉક્ત કિંમત માળખામાં એકરૂપતા લાવવા માટે ગેસના પુરવઠાની કિંમતો નિશ્ચિત કરવાનો નિર્ણય કર્યો. ઉક્ત

પરિસ્થિતિઓ હેઠળ ભારત સરકારે પ્રથમ વખત ભાવ આદેશ અમલમાં મૂક્યો, એટલે કે તા. ૩૦.૧.૧૯૮૭નો ભાવ આદેશ. સરકારની આ કાર્યવાહી સર્વોચ્ચ અદાલતે ઓ. એન્ડ એન. જી. કમિશન વિ. ગુજરાતની એન.જી.સી. ઈન્ડસ્ટ્રીઝની એસોસિએશન અને અન્યના કેસમાં, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૯૦ એસ.સી. ૧૮૫૧ (૧૯૯૦ સપ્લ. એસ.સી.સી. ૩૯૭, જે.ટી. ૧૯૯૦(૨) એસ.સી. ૫૧૬) માં અહેવાલિત છે, આપેલા નિર્ણયમાં માન્ય ગણાવી હતી, જેમાં એવો નિષ્કર્ષ આપવામાં આવ્યો હતો કે કિંમતો નિશ્ચિત કરવાની અધિકારિતા ૧૯૮૭માં ભારત સરકારમાં નેહાલ થઈ હતી. ઉપરોક્ત ભાવ આદેશ ભારત સરકારનો આ આશય સ્પષ્ટ કરે છે કે કુદરતી ગેસના પુરવઠા માટે ભાવ નક્કી કરવાની બાબતમાં સરકારી નિયંત્રણ અમલમાં મૂકવું અને તેના અનુસંધાને ખરીદદાર તથા વેચનાર વચ્ચે પરસ્પર વાટાઘાટથી નક્કી થતી કિંમતની પદ્ધતિનો અંત લાવવો. હવે જ્યારે સામાવાળાઓ કિંમતોમાં ફેરફાર કરે છે, ત્યારે તે કિંમત માળખામાં એકરૂપતા લાવવાના ભારત સરકારના હેતુને નિષ્ફળ બનાવશે. ઉપર દર્શાવેલ હકીકતો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ગેલે ઉક્ત ભાવ આદેશોને અવગણવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે અને ભારત સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત કરેલ ઉક્ત કિંમતો કરતાં વધુ કિંમતે ગેસના પુરવઠા માટે વસૂલાત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

૧૫.૧ નોંધપોથીમાંથી મને જણાય છે કે, કિંમતો સંબંધિત બાબતોમાં સરકારના નિયંત્રણ હોવા છતાં, ગેઈલ દ્વારા ઇન્વોઇસો એ રીતે જારી કરવામાં આવી હતી કે જેમાં શંકર સમિતિના અહેવાલના આધારે તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ના પ્રાઇસિંગ ઓર્ડર દ્વારા એક્સ-એચબીજે કિંમતની સંકલ્પના રદ કરવામાં આવી હોવા છતાં, એક્સ-એચબીજે કિંમત વસૂલ કરવાનું ચાલુ રાખવામાં આવ્યું હતું. ગેઈલે તેની ઇન્વોઇસોમાં પરિવહન ખર્ચ નિહિલ દર્શાવ્યો હતો અને ગેસ પુરવઠાની કિંમતમાં એક્સ-એચબીજે કિંમતનો ભાર સમાવીને પરોક્ષ રીતે પરિવહન ખર્ચ વસૂલ કર્યો હતો.

૧૫.૨ અરજદાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ આ દલીલ કે ભારત સરકાર દ્વારા સમયાંતરે જારી કરાયેલા ભાવનિર્ધારણ આદેશો સરકારી તેલ કંપનીઓ પર બાધ્યકર્તા છે, તેનો ઇનકાર ભારત સંઘ દ્વારા કરવામાં આવ્યો નથી. તેથી તે સ્વીકારાયેલ ગણવામાં આવે છે. બાબતને આ દૃષ્ટિએ જોતા, ભાવ આદેશોની બાધ્યકર્તા પ્રકૃતિ અંગે ગેઈલ દ્વારા કરવામાં આવેલ ઇનકારનો કોઈ પરિણામકારક અર્થ રહેતો નથી. વધુમાં, ભારત સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત કરાયેલ રકમ કરતાં વધુ કોઈ વધારાની રકમ વસૂલ કરવાની તેમને સત્તા છે તે દર્શાવવા માટે ગેઈલે કંઈ પણ સૂચવ્યું નથી. કોઈપણ સ્થિતિમાં, ઉક્ત ભાવનિર્ધારણ આદેશોની બાધ્યકર્તા પ્રકૃતિ સ્પષ્ટ કરવાની ફરજ તે આદેશોના રચયિતા, એટલે કે ભારત સરકારની છે, અને ભારત સંઘના માત્ર એક માર્કેટિંગ એજન્ટ એવા

ગેઈલની નહીં. જ્યારે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કોઈ ઈનકાર અથવા સામાવાળા આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા નથી ત્યારે અરજદારોના નિવેદનોને સત્ય તરીકે સ્વીકારવા પડે છે, એવા પ્રસ્તાવના સંદર્ભમાં, અરજદારના વિદ્વાન વકીલે નસીમ બાનો વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. એન્ડ અધર્સ, અહેવાલિત એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ એસ.સી. ૨૫૯૨ (=૧૯૯૩ સપ્. (૪) એસ.સી.સી. ૪૬ જે.ટી. ૧૯૯૩(૪) એસ.સી. ૫૫૩, ૧૯૯૩(૩) સ્કેલ ૪૩૧) અને નાનાલાલ અમરદાસ વિ. સ્ટેટ, અહેવાલિત ૧૯૭૮ જી.એલ.આર. ૮૬૩, એવા બે નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો છે.

૧૫.૩ શંકર સમિતિના અહેવાલના આધારે ભારત સરકારે અગાઉના ભાવ આદેશને અતિક્રમિત કરતાં પોતાની નવી ભાવ નીતિ જાહેર કરી. આવા અતિક્રમણના પરિણામે, ૧૯૯૧નો ભાવ આદેશ, જેમાં બે પ્રકારના ભાવોની કલ્પના કરવામાં આવી હતી, અર્થાત્ એક લેન્ડફોલ ગ્રાહક માટે અને એક એચ.બી.જે. ગ્રાહક માટે, રદ કરવામાં આવ્યો. ઉક્ત ઢિ-ભાવ પ્રણાલીની બદલે, ભારત સરકારે લેન્ડફોલ બિંદુએ મૂળભૂત ભાવ તરીકે ઓળખાતી સમાન ભાવની સંકલ્પના રજૂ કરી અને તેના સ્થાને બે વર્ગના ગ્રાહકો માટે પરિવહન શુલ્કની સંકલ્પના પણ અમલમાં મૂકી.

૧૫.૪ એચબીઝે ઉપલોક્તા અંગે જ્યાં સુધી પ્રશ્ન છે, કલમ (૪) એચબીઝે પાઇપલાઇન દ્વારા ઉપલોક્તા દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર પરિવહન શુલ્કની ગણતરી માટેનું સૂત્ર નિર્ધારિત કરે છે. નોન-એચબીઝે અંગે જ્યાં સુધી પ્રશ્ન છે, કલમ (૭) ઉપરોક્ત કિંમતે ઉપરાંત પરિવહન શુલ્કની ચુકવણી માટે જોગવાઈ કરે છે. આથી, એક્સ-એચબીઝે કિંમતીનો સિદ્ધાંત સ્પષ્ટપણે રદ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેના સ્થાને ઉપલોક્તાઓના વિવિધ વર્ગો માટે “શુલ્ક” નો સિદ્ધાંત રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. જેમ સુસ્થાપિત છે તેમ, “શુલ્ક” એ પ્રદાન કરાયેલ સેવાના બદલામાં વસૂલાત છે અને તેથી તેને “કિંમત” સાથે ભેળવી દેવું અથવા ગૂંચવવું શક્ય નથી. તેમ છતાં, ગેઈલે તા. ૧૭.૭.૧૯૯૬ના ઉક્ત કરારને, ઉક્ત કરાર માત્ર નવી કિંમત નીતિ જાહેર થાય ત્યાં સુધીનો જ હોવા છતાં, તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ના કિંમતી આદેશ પછી પણ ચાલુ રાખ્યો છે. તેથી, જ્યારે નવા કિંમતી આદેશો “એક્સ-એચબીઝે કિંમત” ના સિદ્ધાંતને રદ કર્યો, ત્યારે “એક્સ-એચબીઝે કિંમત” ના શીર્ષક હેઠળ પરિવહન શુલ્કનો સમાવેશ કરીને એક્સ-એચબીઝે કિંમતની ઉક્ત વસૂલાત ચાલુ રાખવી ગેઈલ માટે અનુમત્ય કે ખુદી નથી.

૧૫.૫ જીએઆઈએલે તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ના ઉક્ત કિંમત નિર્ધારણ આદેશ બાદ અરજદાર પર ઉઠાવવામાં આવેલ બિલમાં પરિવહન શુલ્ક વસૂલ્યું નથી, પરંતુ તે જ રકમને મૂળભૂત કિંમતે સામેલ કરી દીધી હતી, કારણ કે ભારત

સરકારના આશયના વિરુદ્ધ જઈને તે અરજદાર પાસેથી તા. ૧૮.૯.૧૯૯૭ના કિંમત નિર્ધારણ આદેશ હેઠળ એચબીઝે પરિવહન શુલ્ક વસૂલી શકતી નહોતી. જીએઆઈએલની આ કાર્યવાહી એ દર્શાવે છે કે ભારત સરકારના કિંમત નિર્ધારણ આદેશની પરવા કર્યા વિના જીએઆઈએલ કોઈપણ ગ્રાહક પાસેથી કોઈપણ રકમ વસૂલી શકે. જીએઆઈએલ તરફથી કરવામાં આવેલી આવી દલીલ સ્વીકારી શકાય તેમ નથી, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે કિંમત નિર્ધારણ આદેશ માત્ર વિવિધ ગ્રાહકો સાથે કરવામાં આવતા ભેદભાવપૂર્ણ વર્તનને દૂર કરવા માટે જ અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હતો.

૧૫.૬ એ નોંધવું આવશ્યક છે કે એસ્સાર પર ૩.૧૧.૧૯૯૭ના રોજ ઉઠાવવામાં આવેલા ચલણમાં મૂળ કિંમતમાં પરિવહન ખર્ચનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો અને પરિવહન ખર્ચનો સંબંધિત કોલમ “શૂન્ય” તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યો છે. રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પર ૧૬.૪.૧૯૯૮ના રોજ ઉઠાવવામાં આવેલા ચલણમાં, જેમાં ૧૯૯૭ના ભાવનિર્ધારણ આદેશ મુજબ મૂળ કિંમત વસૂલ કરવામાં આવી હતી, તેમાં કોઈ પરિવહન ખર્ચ દર્શાવવામાં આવ્યો નથી અને તે “શૂન્ય” તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યો છે, કારણ કે કોઈ પરિવહન ખર્ચ ચુકવવાનો બનતો ન હતો. વધુમાં, એસ્સાર પર ૧.૫.૯૮ના રોજ ઉઠાવવામાં આવેલ ચલણમાં મૂળ કિંમત રૂ.૩૪૨૧/- તરીકે દર્શાવવામાં આવી છે, જેમાં પરિવહન ખર્ચનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો, અને પરિવહન ખર્ચનો સંબંધિત કોલમ

“શૂન્ય” તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યો છે, તેમ છતાં કોઈ પરિવહન ખર્ચ વસૂલપાત્ર ન હતો. ફરીથી, ૧૬.૧૧.૧૯૯૮ના ચલણમાં મૂળ કિંમત રૂ.૩૩૭૨/- તરીકે દર્શાવવામાં આવી હતી અને પરિવહન ખર્ચના કોલમમાં “શૂન્ય” તરીકે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. એ જ રીત ૧.૨.૧૯૯૯ના ચલણમાં અનુસરવામાં આવી છે. ૧૬.૪.૧૯૯૯ના ચલણમાં દર્શાવેલ કિંમત રૂ.૩૧૬૭ હતી અને પરિવહન ખર્ચના સંબંધિત કોલમમાં પરિવહન ખર્ચ તરીકે રૂ.૧૧૫૦/- દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

૧૫.૭ કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં અગાઉના ભાવ આદેશમાં ઉલ્લેખિત એક્સ-એચબીજે ભાવનો ઉલ્લેખ છેલ્લાં પરિપત્રોમાં કરવામાં આવ્યો નથી. નોંધવું યોગ્ય છે કે ગેસનું ફાળવણી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નક્કી થવાનું છે અને ભાવ પણ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જ નક્કી થવાનો છે. તેથી, સામાવાળા નં. ૩ ગેલની ભૂમિકા માત્ર કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત કુદરતી ગેસના ક્વોટાના અમલીકરણ માટે તથા ખર્ચ અને અન્ય સેવા શુલ્ક વસૂલ કરવા પૂરતી જ છે. મારું માનવું છે કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત ભાવ માળખામાં ગેલ ફેરફાર કરી શકતી નથી.

૧૬.૦ મારા મત મુજબ, સામાવાળા નં.૩, કેન્દ્રીય સરકારની એક એજન્સી હોવાને કારણે, ઉદ્યોગોના વિસ્તરણ દ્વારા રાષ્ટ્રીય વિકાસના પાસાને પણ ધ્યાનમાં રાખવું આવશ્યક હતું. નિઃસંદેહ, નફો પણ એક વિચારણીય મુદ્દો

છે, પરંતુ રાષ્ટ્રીય વિકાસ અને નફા વચ્ચે સંતુલન સાધવું જરૂરી છે. ઉપરાંત, અરજદાર કંપનીએ કેન્દ્રીય સરકારની વૈશ્વિકીકરણની નીતિ પહેલાં, તે સમયે જ્યારે કેન્દ્રીય સરકારને વિદેશી ચલણની ખોટ પૂરી કરવા વિદેશી ચલણની જરૂર હતી, ત્યારે વિશાળ મૂડીરોકાણ કર્યું હતું. તેથી, જ્યારે અરજદાર પોતાની જ પાઈપલાઈનમાં ગેસનું પરિવહન કરી રહ્યો છે ત્યારે સામાવાળા નં.૩ એ પરિવહન ખર્ચ વસૂલ કરીને ખાનગી કંપનીની માફક વર્તવું જોઈતું ન હતું.

૧૬.૧ સામાવાળા દ્વારા જે કરાર પર આધાર રાખવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે તે બે અસમાન પક્ષો વચ્ચેનો છે. કેસના તથ્યો પરથી જણાય છે કે સામાવાળા નં.૩ રાજ્યની એક એકાધિકારવાદી એજન્સી હોવાથી અરજદાર પાસે સામાવાળા નં.૩ની શરતો સ્વીકારવા સિવાય અન્ય કોઈ વિકલ્પ નહોતો. તેમ છતાં, નોંધવું આવશ્યક છે કે અરજદારે શરૂઆતથી જ આવા વસૂલાતનો વિરોધ કરવાનું શરૂ કર્યું હતું. તેથી, સર્વોચ્ચ અદાલતે જે રીતે ઠરાવ્યું છે તે અર્થમાં બળજબરીના ઘટકો હુબહુ મેળ ખાતા ન હોઈ શકે, પરંતુ શરતો બે અસમાન પક્ષો વચ્ચે સ્વીકારવામાં આવી હતી અને સામાવાળા નં.૩, એક એકાધિકારી રાજ્ય એજન્સી હોવાને કારણે, અરજદારની સ્થિતિનો, એટલે કે વિશાળ મૂડીરોકાણો થયા પછી પાછા ન ફરી શકાય તેવી સ્થિતિનો, અયોગ્ય લાભ લેવો જોઈએ નહોતો.

૧૬.૨ હકીકતમાં, વર્તમાન કાર્યવાહીમાં ભારત સંઘે પોતાનું વલણ પુનરોચ્યાર કર્યું છે કે સામાવાળા નં. ૧ એ ગેઈલને ગેસના ભાવનિર્ધારણ સંબંધિત આદેશોનું પાલન કરવા જણાવ્યું હતું અને તા. ૧૪.૮.૨૦૦૦ના પત્ર દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે એચબીએ પાઈપલાઈન માટેના પરિવહન ખર્ચાઓ વર્તમાન કેસમાં લાગુ પડતા નથી. વધુમાં એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે પરિવહન ખર્ચાઓ વસૂલપાત્ર નથી એવો અગાઉનો નિર્ણય ભારત સંઘ દ્વારા બદલવામાં આવ્યો નથી.

૧૬.૩ રિલાયન્સ ઈન્ડસ્ટ્રીઝના મામલામાં, જે સમાન પરિસ્થિતિમાં છે અને પૂર્વ-હઝીરા ઉપભોક્તા છે, ગેઈલે તદર્થ પુરવઠા માટે જુલાઈ ૧૯૯૬ થી મે ૧૯૯૮ દરમિયાન એચબીએ પાઈપલાઈન કિંમત વસૂલ કરી નથી. રિલાયન્સના મામલામાં ભારત સરકારે ઉક્ત શરત પ્રથમ વખત માત્ર પ.૬.૨૦૦૦ના રોજ લાદી હતી, જે તારીખે ભારત સરકારે અરજદારના મામલામાં પણ સમાન શરત લાદી હતી. તેથી, આ અદાલતે અરજદાર સાથે કરવામાં આવેલ ભેદભાવપૂર્ણ વર્તન સ્વીકારવું જરૂરી છે.

૧૭.૦ કરારની કલમ ૧૧, જે નીચે મુજબ છે, તેની નોંધ લેવી આવશ્યક છે:

“૧૧.૦૧ ગેસ મીટરિંગ સ્ટેશન ખાતે પહોંચાડવામાં આવેલ ગેસના એક હજાર (૧૦૦૦) સ્ટાન્ડર્ડ ક્યુબિક મીટરનો ભાવ પરિશિષ્ટ-૨ મુજબ રહેશે. ગેસનો ભાવ સરકાર જયારે અને જેમ બદલશે ત્યારે અને તેમ બદલાશે.

૧૧.૦૨ ઉપરોક્ત કલમ ૧૧.૦૧ માં ગેસની કિંમતમાં પાઈપલાઈન ખર્ચની પરતફેર, રોયલ્ટી, વેચાણ કર, શુલ્કો, દર, સેસ ફી તથા હાલમાં લાગુ પડતા અથવા ભવિષ્યમાં કેન્દ્રીય અથવા રાજ્ય સરકાર અથવા નગરપાલિકા અથવા અન્ય કોઈ સત્તામંડળ અથવા સત્તામંડળો દ્વારા લાદવામાં આવનાર તમામ અન્ય વૈધાનિક વસુલાતોનો સમાવેશ થતો નથી, અને તે ઉપરોક્ત કિંમત ઉપરાંત ખરીદનાર દ્વારા વહન કરવામાં આવશે.”.

૧૭.૧ તારીખ ૧૮મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૭ના ભાવ નિર્ધારણ આદેશની કલમો (i), (ii), (vi) અને (xii) નીચે મુજબ છે:

[i] ૧ ઓક્ટોબર, ૧૯૯૭ થી ૩ માર્ચ, ૨૦૦૦ સુધી, લેન્ડફોલ પોઈન્ટ્સ પર ગેસનો ઉપભોક્તા ભાવ નીચે દર્શાવેલ કોષ્ટક મુજબ એલ.એસ./એચ.એસ. ફ્યુઅલ તેલોના સમૂહના ભાવ સાથે સંલગ્ન રહેશે:

એલ.એસ./એચ.એસ. એફ.ઓ. કિંમતનો ટકા

વર્ષ સામાન્ય કિંમત ઉત્તર-પૂર્વ રાજ્યો માટે રિયાયતી કિંમત

૧૯૯૭૯૮	૫૫%	૩૦%
૧૯૯૮૯૯	૬૫%	૪૦%
૧૯૯૯૨૦૦૦	૭૫%	૪૫%

[ii] અગાઉના ત્રિમાસિકો માટે પ્લેટ્સ ઓઈલગ્રામમાં સમાવિષ્ટ આંકડાઓના આધારે ઇંધણ તેલોના બાસ્કેટની સરેરાશ કિંમતને ધ્યાને લઈને દરેક ત્રિમાસિક માટે કિંમત ગેઈલ દ્વારા મંત્રાલયની મંજૂરીથી નક્કી કરવામાં આવશે અને સૂચિત કરવામાં આવશે. સામાન્ય કિંમત રૂપિયા ૨૧૫૦/એમસીએમ ની નીચલી મર્યાદા અને રૂપિયા ૨૮૫૦/એમસીએમ ની ઉચ્ચ મર્યાદા વચ્ચે ફેરફાર પામશે અને ઉત્તર-પૂર્વીય રાજ્યો માટેની રાહતી કિંમત રૂપિયા ૧૨૦૦/એમસીએમ ની નીચલી મર્યાદા તથા રૂપિયા ૧૭૦૦/એમસીએમ ની ઉચ્ચ મર્યાદા ધરાવશે. ઉત્તર-પૂર્વમાં આવેલા ઉપભોક્તાઓને કેસ-દર-કેસ આધાર

પર રૂપિયા ૩૦૦/એમસીએમ ની છૂટ પણ ઉપલબ્ધ રહેશે અને રાહતી કિંમત તથા રૂપિયા ૩૦૦/એમસીએમ ની છૂટ ઉત્તર-પૂર્વીય રાજ્યોમાં વર્ષ ૧૯૯૭-૨૦૦૨ દરમિયાન સ્થાપિત થયેલ નવી એકમોને પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે કેસ-દર-કેસ આધાર પર ઉપલબ્ધ રહેશે. ગેસની કિંમત નક્કી કરવાની રીત અંગેની સ્પષ્ટતાઓ/માર્ગદર્શિકા આ મંત્રાલય દ્વારા અલગથી જારી કરવામાં આવશે.

[vi] ૧ ઓક્ટોબર, ૧૯૯૭ થી ૩૧ માર્ચ, ૨૦૦૦ના સમયગાળા દરમિયાન, એચબીઝે પાઈપલાઈન દ્વારા ગેઈલને ચૂકવવાપાત્ર પરિવહન શુલ્ક રૂપિયા ૧૧૫૦/એમસીએમ રહેશે. ગ્રાહક ભાવ સૂચકાંકમાં દરેક ૧૦% વધારા દીઠ પરિવહન શુલ્કમાં ૧%નો વધારો થશે. આ વધારો ગેસ પૂલ ખાતામાંથી ગેઈલને ચૂકવવામાં આવશે. પરિવહન શુલ્ક ૮૫૦૦ કે. કેલ./ઘન મીટર ના ઉષ્મામૂલ્ય સાથે ત્યાં સુધી જોડાયેલ રહેશે, જ્યાં સુધી તે કેલરીના ધોરણે નિર્ધારિત ન કરવામાં આવે. પરિવહન શુલ્ક વર્ષો બાદ સમીક્ષા કરવામાં આવશે.

[vii] ઉપર નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી કિંમત ઉપરાંત, કુદરતી ગેસના ઉત્પાદન, પરિવહન અને વેચાણ પર લાગતા પરિવહન શુલ્ક તથા

રોયલ્ટી, કર, શુલ્ક અને અન્ય વૈધાનિક આકારણો ગ્રાહકો દ્વારા ચૂકવવાના રહેશે.”

[xii] ગેઈલના ગેસ પુરવઠા કરાર સંબંધિત કરારજન્ય મુદ્દાઓ, જેમાં લઘુત્તમ ખાતરીપ્રાપ્ત ઉપાડ, ગેરપુરવઠા માટેનો દંડ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે, તે પેટ્રોલિયમ અને પ્રાકૃતિક ગેસ મંત્રાલય દ્વારા ગેસ લિન્કેજ સમિતિ સાથે પરામર્શ કરીને સમીક્ષા કરવામાં આવશે.”

૧૭.૨ કરાર અને ભાવ-આદેશનું સાદું વાચન કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે સામાવાળાઓ ભારત સરકાર દ્વારા નિશ્ચિત કરાયેલ રકમથી વધુ કોઈપણ રકમ વસૂલ કરવા હકદાર ન હતા. કરાર અને ભાવ-આદેશની શરતોનું સાદું વાચન કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે કેન્દ્ર સરકારના નિર્દેશ અને ભાવ-આદેશને ધ્યાને લેતાં અરજદારનો દાવો સ્વીકારવામાં આવવો આવશ્યક છે. મારું મંતવ્ય છે કે સામાવાળા ક્રમાંક ૩, કેન્દ્ર સરકારની એજન્સી હોવાને કારણે, કેન્દ્ર સરકારની ભલામણ સ્વીકારવી જોઈએ હતી અને પરિવહન ખર્ચ વસૂલ કરવો જોઈએ ન હતો.

૧૭.૩ અરજદારની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં લેતા, સામાવાળા નં.૩એ પરિસ્થિતિનો ગેરલાભ લીધો છે તે સ્પષ્ટ છે. મારા દષ્ટિકોણ મુજબ, સામાવાળા નં.૩ રાજ્યની સંસ્થા હોવાને કારણે નફાખોરીની લાલસા દર્શાવીને શુદ્ધ વ્યાપારી ઢબે વર્તવું જોઈએ નહીં હતું. નિઃસંદેહ, જાહેર લિમિટેડ કંપનીને નફો થવો જોઈએ, પરંતુ એવો નફો મનસ્વી રીતે કમાવવો જોઈએ નહીં. જ્યારે અરજદારે વિશાળ રકમનું રોકાણ કર્યું છે અને ગેસના પરિવહન માટે પાઈપલાઈન પાથરી છે, અને જ્યારે ભારત સરકારે પરિવહન ચાર્જ વસૂલવા અંગે કોઈ જોગવાઈ નિર્ધારિત કરી નથી, ત્યારે સામાવાળા નં.૩ ગેઈલ દ્વારા આવા ચાર્જની માંગ કરવી વાજબી નહોતી. આ સંબંધમાં અરજદારની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલો સ્વીકારવા યોગ્ય છે.

૧૭.૪ ઉપરોક્તથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ગેસની કિંમત પ્રાઈસિંગ ઓર્ડરની કલમ ૨ માં ઉદ્દેખિત કિંમતથી વધુ હોઈ શકતી નથી. જી.એલ.સી.ના આદેશને ધ્યાનમાં લેતાં, અરજદાર પાસેથી પરિવહન ખર્ચ વસૂલવામાં જી.એ.આઈ.એલ. ન્યાયસંગત નહોતું. વધુમાં, મારું મત એ છે કે આ મુદ્દો ૧.૫.૨૦૦૦ પહેલાંથી જ કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ લંબિત હતો અને તેથી એવું કહી શકાતું નથી કે અદાલતનો આશ્રય લેવા બાબતમાં વિલંબ થયો છે. એ.બી.એલ. ઇન્ટરનેશનલ લિમિટેડ એન્ડ અનર તથા અન્ય નિર્ણયો (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં થયેલા નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતાં, આ કેસની હકીકતો અરજદાર દ્વારા માગવામાં આવેલ

રાહત મંજૂર કરવામાં આ અદાલતને અવરોધ કરતી નથી. વધુમાં, વિવિધ પ્રાઇસિંગ ઓર્ડરો અને શંકર કમિટીની ભલામણને ધ્યાનમાં લેતાં, ફોલ બેક ધોરણે ગેસના પુરવઠા માટે ૧૫% ડિસ્કાઉન્ટ હોવું જોઈએ હતું.

૧૮.૦ પરિણામે, આ અરજી મંજૂર થાય છે. તા. ૧.૫.૨૦૦૧ ની નોટિસ હેતુસર રદ કરવામાં આવે છે. એવું ઠરાવવામાં આવે છે કે, અરજદાર જમીનસ્પર્શ બિંદુથી પુરવઠા માટે પૂર્વ-એચબીઝે પાઇપલાઇન મારફતે ગેસના ૦.૩૫ એમએમએસએમડીસી પુરવઠા બાબતે પરિવહન શુલ્ક ચુકવવા માટે જવાબદાર નથી. વધુમાં એવું ઠરાવવામાં આવે છે કે, ગેઇલએ તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૧, ૧૮.૯.૧૯૯૭ અને ૩૦.૯.૧૯૯૭ ના ભાવનિર્ધારણ આદેશોનું પાલન કરવું જરૂરી છે. કરાર અનુસાર ફોલ બેક ધોરણે ૧૫% રાહત સહિત ભારત સરકારના ભાવનિર્ધારણ આદેશોના અમલીકરણને અનુસરીને થતા તમામ અનુસંગી લાભો મેળવવાનો અરજદાર હકદાર રહેશે. એવું અવલોકન કરવામાં આવે છે કે, મીટરિંગ શુલ્ક સામાવાળા ક્રમાંક ૩ દ્વારા થયેલા ખર્ચના અનુપાતમાં હોવું જોઈએ અને તે અસંગત અનુપાતનું ન હોવું જોઈએ. તે મુજબ નિયમ સંપૂર્ણ કરવામાં આવે છે અને ખર્ચ બાબતે કોઈ આદેશ કરવામાં આવતો નથી.

[કે.એસ. ઝવેરી, ન્યાયમૂર્તિ]

*The translation of this judgment has been provided by
M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.